

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Kolektivizace zemědělství na Valašskokloboucku (1949–1953)

Bakalářská práce

Autor: David Straňák
Studijní program: B 7105 Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví - historie
Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Hradec Králové, 2017



Zadání bakalářské práce

Autor:	Bc. David Straňák
Studium:	F13241
Studijní program:	B7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví - historie
Název bakalářské práce:	Kolektivizace zemědělství na Valašskokloboucku (1949-1960)
Název bakalářské práce AJ:	The Collectivization of Agriculture in the Valasskokloboucko (1949-1960)

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je analyzovat proces kolektivizace zemědělství na východomoravském okrese Valašské Klobouky v letech 1949-1960, odhalit jeho typická i specifická místa. Práce bude založena na studiu archivních pramenů v SOkA Zlín-Klečůvka (fond ONV Valašské Klobouky, fond OV KSČ Valašské Klobouky), odborné literatury a regionálních periodik.

BLAŽEK, Petr - JECH, Karel a kol.: Akce "K"- Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech, Praha 2010. FEIERABEND, Ladislav: Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952, Volary 2007. JECH, Karel: Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy, Praha 2008. URBAN, Jiří: Venkov pod kolektivizační knutou, Praha 2010. ŠPIČÁK, Milan - POKLUDA, Zdeněk: K počátkům kolektivizace vesnice na Valašskokloboucku, in: Gottwaldovsko od minulosti k současnosti 4, Gottwaldov 1982, s. 73-93. Jiskra Valašskoklobouckého okresu (1950-1953). Jiskra : Vesnické noviny Valašskoklobouckého okresu (1955-1960).

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Oponent: doc. Mgr. Petr Grulich, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Ondřejovi Felcmanovi, CSc. za odborné rady při vedení bakalářské práce a svým blízkým za podporu při mém studiu.

Anotace

STRAŇÁK, David. *Kolektivizace zemědělství na Valašskokloboucku (1949–1953)*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017, 87 s. Bakalářská práce.

Autor práce si klade za cíl analyzovat proces kolektivizace zemědělství jihovýchodní části Moravy v okrese Valašské Klobouky a to s vyzdvižením jeho specifických míst vůči tehdejšímu Gottwaldovskému kraji, eventuálně celému Československu. Časové jádro je vymezeno lety 1949–1953, tedy obdobím první fáze kolektivizace. Práce přibližuje okolnosti vzniku JZD a jejich vývoj až po příčiny a následky jejich rozpadu, zohledněna je i soukromá oblast. Kromě toho je značná část věnována tak zvanému třídnímu boji proti osobám označovaných jako „vesničtí boháči“ a také vlivu římskokatolické církve. Použité archivní prameny jsou uloženy ve Státním okresním archivu Zlín-Klečůvka.

Klíčová slova: zemědělství, kolektivizace, socializace vesnice, římskokatolická církev, Valašskokloboucko.

Annotation

STRAŇÁK, David. *Collectivization of Agriculture in the Valasskloboucko (1949–1953)*. Hradec Králové: Faculty of Philosophy, University of Hradec Králové, 2017, 87 pp. Bachelor Degree Thesis.

The author of this thesis focuses on the analysis of the process of agriculture collectivisation of the south-eastern part of Moravia in Valasskokloboucko region. He emphasises specific places in regards to Gottwald region, eventually to the whole Czechoslovakia. The analysed time period is 1949-1953, so the period of the first phase of collectivisation. The thesis describes the circumstances of JZD origin, its development and the reasons and consequences of the breakup. The author also mentions the private area. Moreover, a significant part of this thesis is dedicated to the so-called class struggle against people who were termed “village rich men” and also influence of the Roman Catholic Church. The used archival sources are stored in the State District Archive of Zlín-Klecuvka.

Keywords: agriculture, collectivization, village socialisation, Roman Catholic Church, Valasskokloboucko.

OBSAH

Úvod.....	9
1. Kolektivizace zemědělství v Československu	12
2. Region Valašskokloboucka.....	16
3. Od vzniku k rozkladu jednotných zemědělských družstev.....	20
3.1 Podmínky a předpoklady rozvoje a hospodaření jednotných zemědělských družstev, s přihlédnutím k soukromému sektoru	33
3.1.1 Povinné dodávky zemědělských produktů	39
3.2 Krize kolektivizace	43
4. Postavení sedláků a označení vesnický boháč	48
5. Vliv římskokatolického vyznání obyvatel a kolektivizace	58
Závěr	66
Seznam pramenů a literatury	70
Seznam příloh	73
Přílohy	

Seznam zkratek

ČSM	Československý svaz mládeže
ČSSS	Československé státní statky
ČSŽ	Československý svaz žen
HTÚP	hospodářsko-technická úprava půdy
JRD	jednotné rol'nické družstvo
JŠČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KNV	krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
MAV	místní aktivační výbor
MNV	místní národní výbor
MO	místní organizace
NDR	Německá demokratická republika
NF	Národní fronta
OAV	okresní aktivační výbor
ONV	okresní národní výbor
OV	okresní výbor
P.	páter
PV	přípravný výbor
s.	soudruh/-žka
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
STS	strojní a traktorová stanice
SÚC	Státní úřad pro věci církevní
ÚV	ústřední výbor
VKS(b)	Všesvazová komunistická strana (bolševiků)

Úvod

K tématu kolektivizace zemědělství v Československu, zpracovávaného po roce 1989, existuje do současnosti již celá řada odborné literatury. Na jednu stranu to znamená, že autoři se v některých tezích opakují, případně na sebe vzájemně odkazují apod. Na druhou stranu výzkumy odhalují nové skutečnosti. Jednou z oblastí, která má v sobě dosud nevyčerpatelný badatelský potenciál, je výzkum na regionální úrovni. Kolektivizaci na Valašskokloboucku bylo věnováno již několik studií, včetně diplomové práce.¹ Tyto studie obsahují spoustu faktografických informací, ale svou dobou vzniku jsou poznamenány ideologickým paradigmatem a cenzurou. Autor předkládané práce se proto snaží podat objektivnější pohled na proces, který podstatně změnil život na vesnici.

Práce je primárně zaměřena na první fázi kolektivizace (období let 1949–1953), ale vzhledem k pochopení různých jevů a souvislostí, nelze toto období považovat za striktně ohraničené.

První kapitola začíná objasněním rozdílu mezi původním družstevnictvím a jednotnými zemědělskými družstvy a krátce a výběrově zachycuje širší aspekty, předúnorových i poúnorových, komunistických strategií při zavádění kolektivizace. Druhá kapitola je zaměřena na charakteristické geografické, hospodářské, společenské a politické znaky regionu. Třetí kapitola pojednává o historii JZD od jejich vzniku až po rozpad, kdy sleduje rozvoj jejich hospodaření i význam soukromého sektoru; výkup strojů ve prospěch STS, existence dvojího trhu, rozpisy povinných dodávek zemědělských produktů, atd. Zvláštní subkapitola je věnována povinným zemědělským dodávkám, protože tyto tvořily běžnou realitu zatěžující venkovská hospodářství a představovaly nezanedbatelný nástroj pro prosazování JZD.

Studie k tématu kolektivizace na Valašskokloboucku, vzniklé do roku 1989, nepřinášejí žádné bližší informace o sedlácích či dalších osobách označovaných jako

¹ ŠPIČÁK, Milan – POKLUDA, Zdeněk: K počátkům kolektivizace vesnice na Valašskokloboucku. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, sv. 4, Gottwaldov 1982, s. 73–92. BITTNER, Ivan: Dověšení kolektivizace zemědělství na Valašskokloboucku. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, sv. 4, Gottwaldov 1984, s. 95–105. ŠAMPOLÍKOVÁ, Hana: *Vývoj kolektivizace zemědělství v regionu Valašskokloboucka (ve třech etapách: 1949–1953, 1954–1955, 1956–1960)*. Diplomová práce. Pedagogická fakulta v Ostravě, katedra historie, Ostrava 1987. Dále studie zahrnující gottwaldovský kraj: ŠPIČÁK, Milan: *Východomoravská vesnice na úsvitu socialismu. K počátkům kolektivizace vesnice na území bývalého kraje Gottwaldov*. In: *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity*, sv. G 27, Brno 1983, s. 55–85.

„vesniční boháči“ nebo o významu náboženského přesvědčení. Místo toho se omezují na konstatování typu: „silný klerikalismus“ a „činnost vesnických boháčů“, jakožto překážek pro socializaci vesnice. Proto vznikly samostatné kapitoly: čtvrtá a pátá, které se touto problematikou zabývají. Ve čtvrté kapitole se dozvíme, kdo vlastně všechno mohl být označen za „vesnického boháče“, jaké důsledky to pro dotyčnou osobu znamenalo a došlo-li k vystěhování sedláckých rodin mimo okres. Pátá kapitola analyzuje církevní situaci na okrese, včetně názorových postojů některých duchovních a jejich následných osudů, a uvádí ji do kontextu kolektivizace.

K jednotlivým kapitolám nelze přistupovat jako k tematicky přesně vymezeným celkům, jelikož jejich vlastní motivy se mohou vzájemně prostupovat.

Z odborné literatury bylo použito několik publikací věnujících se kolektivizaci, společně s regionálními zdroji. Níže je uvedena jejich převážná část. Vedle publikace Ladislava Feierabenda² jsou širší souvislosti kolektivizace popsány prostřednictvím studií jednotlivých autorů v kolektivní monografii.³ Z odborné literatury je ale celkově nejvíce čerpáno z publikace Karla Jecha⁴ a Karla Kaplana,⁵ který svým celistvým a širokým záběrem podal ojedinělé dílo. Navíc v případě otázky vystěhování sedláckých rodin mimo okres představuje podstatný přínos seznam K. Jecha publikovaný v kolektivní monografii⁶ a složité postavení římskokatolické církve po únorovém převratu v roce 1948 přibližuje zase publikace K. Kaplana.⁷

Regionální zdroje jsou zastoupeny především místopisnou publikací z roku 1974⁸ a studii ze sborníku vydávaného Okresním archivem v Gottwaldově.⁹ O perzekuci duchovních olomoucké arcidiecéze pojednává studie Stanislava Balíka.¹⁰

Metodologicky práce vychází z analýzy archivního fondu Státního okresního archivu Zlín-Klečůvka a komparace s dalšími zdroji. V použitých pramenech převládá archivní fond OV KSČ Valašské Klobouky. Přestože není kompletní, ukázalo se jeho

² FEIERABEND, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary 2007.

³ BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a střeoevropské souvislosti*, Praha 2008.

⁴ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008.

⁵ KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti 1948–1960. Část druhá: Venkov*, Praha 2012.

⁶ BLAŽEK, Petr – JECH, Karel: *Akce „K“ : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*, Praha 2010.

⁷ KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Praha 1993.

⁸ KUKULKA, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Historický místopis Valašskokloboucka 1848–1960*, Olomouc 1974.

⁹ *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*. Sborník pod tímto názvem vycházel v letech 1979–1987, ed. Zdeněk Pokluda.

¹⁰ BALÍK, Stanislav: Církevní procesy v olomoucké arcidiecézi. In: STRÍBRNÝ, Jan (ed.): *Církevní procesy padesátých let, Sborník příspěvků z konference pořádané 21. – 22. 5. 2002 v Praze*, Kostelní Vydří 2002, s. 200–241.

využití pro tuto práci vhodnější, než lépe zachovaný fond ONV. Fond OV KSČ obsahuje pouze zápisy z konferencí, schůzí pléna a předsednictva (později byra), které nejsou zcela úplné (navíc naprosto chybí zápisy předsednictva za rok 1950), spisový materiál se vůbec nezachoval.¹¹ Avšak socializace vesnice byla poměrně častým tématem konferencí a schůzí. Pozitivum fondu ONV spočívá především v dokumentech týkajících se evidence a korespondence osob označovaných jako „vesničtí boháči“, dokumentech uvádějících názory duchovních nebo počet a profesní stav členů JZD atd. Kromě toho byly použity fondy MNV Brumov-Bylnice, Haluzice a Újezd.

Dále je vhodné představit hlavní funkcionáře OV KSČ a ONV pro sledované období, z nichž jsou někteří v textu opakovaně citováni. Funkci předsedy, později přejmenovanou na vedoucího tajemníka, OV KSČ zastávali: Josef Stružka (1948–1950), Ludvík Bílský (1950–1952, 1954–1955), Jaromír Sitař (1952–1954).¹² Místo zemědělského tajemníka bylo obsazeno patrně převážně Ladislavem Drgou, Rudolfem Výskupem a Františkem Slámou.

V čele ONV působili: Jaroslav Stružka (únor – srpen 1949), Martin Vaculík (září 1949 – únor 1950), Bohumil Chalupník (březen 1950 – květen 1957). Devátý, zemědělský, referát vedli: Josef Pecl (únor 1949 – únor 1951), Jan Lysák (únor 1951 – březen 1952), František Lysáček (duben 1952 – 1956).¹³

Výběrově byly použity dobové články regionálních periodik: v rámci kraje *Naše pravda*¹⁴ (roč. 7, 8) a v rámci okresu *Jiskra Valašskoklobouckého okresu*.¹⁵ (roč. 1). Přílohy mimo jiné obsahující i bleskovky, které jsou rovněž zajímavým výpovědním pramenem.

¹¹ KARKOŠKOVÁ, Alena: *OV KSČ Valašské Klobouky (1948–1959)*. Inventář SOKA Zlín, Zlín-Klečůvka 2006, s. 4.

¹² *Tamtéž*, s. 3.

¹³ BITTNER, Ivan: *Okresní národní výbor Valašské Klobouky (1949–1960)*. Inventář SOKA Zlín, Gottwaldov 1984, s. 6–9, 13–16.

¹⁴ Vydával Krajský výbor KSČ Gottwaldov v letech 1949–1989 (starší názvy: *Zlínská pravda* a *Gottwaldovská jiskra*, novější název: *Zlínské noviny*).

¹⁵ Vydával ONV Valašské Klobouky v letech 1953–1960.

1.

Kolektivizace zemědělství v Československu

Při pojmenování společenských procesů probíhajících na vesnici po roce 1948 se setkáváme s termíny *združstevnění*, *kolektivizace* a *socializace*. Pojem kolektivizace je odvozen od ruského termínu *kolchoz* (kolektivnoje chozjajstvo: kolektivní hospodářství) a v minulosti byl pokládán za družstevní hospodaření.¹⁶ Představitelé KSČ totiž označovali za združstevňování v zemědělství zakládání výrobních jednotných zemědělských družstev řízených centrálním způsobem. Skutečná družstva ovšem fungovala na principu vlastní hospodářské samosprávy a nebyla omezena pouhou výrobou.¹⁷

Při pohledu na počátky skutečného zemědělského družstevnictví na našem území se dostáváme do druhé poloviny 19. století, kdy došlo ke zrušení poddanství a robotních břemen.¹⁸ Vedle spotřebních, bytových a živnostenských družstev získalo i zemědělské družstevnictví ke konci 19. století v českých zemích pevné pozice. Ve svých začátcích se zemědělská družstva soustředila na obranu proti lichvě z poskytování krátkodobých úvěrů. Počet družstev během První republiky nadále narůstal. Vlastní družstevní myšlenka ve své původní představě nevycházela přednostně z hromadění kapitálu, nýbrž ze vzájemné svépomoci proti silnější hospodářské konkurenci; konkrétní pomoc zemědělcům poskytovala zejména úvěrní družstva (kampeličky, záložny) a skladištní družstva. Role družstev postupně sílila, staly se pevnou oporou zemědělců, kteří jejich prostřednictvím mohli ovlivňovat zemědělskou politiku (např. stanovení výkupních cen). Pokročilé venkovské družstevnictví bylo kladně hodnoceno i v zahraničí. S rostoucím vlivem družstev se ale zároveň vynořila jejich slabina, protože se vůči své původní soběstačné koncepci začala politizovat. Nejdříve pod vlivem agrárníků a křesťanských stran. Tzn., že některá družstva se orientovala více na stranické vazby, nežli na společné ekonomické zájmy, což po válce usnadnilo pronikání komunistického vlivu.¹⁹

¹⁶ PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. 2. díl období 1945–1992*, Brno 2009, s. 351.

¹⁷ BUREŠOVÁ, Jana: Kolektivizace jako destrukční proces v životě venkova. In: BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M.: *Kolektivizace*, s. 110.

¹⁸ FEIERABEND, L.: *Zemědělské družstevnictví*, s. 23.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 16–21.

V poválečném období se venkov stal místem soupeření stran Národní fronty o volební hlasy početných zemědělců. KSČ měla výhodu v ovládnutí zásadních postů včetně ministerstva zemědělství v čele s Júliusem Ďurišem. Další výhoda komunistů spočívala v zákazu agrární strany, který si sama vymohla.

Odsunem Němců se aktuální záležitostí stalo provedení pozemkové reformy. Konfiskací se uvolnila v pohraničí celá jedna třetina veškeré zemědělské půdy, na níž bylo nutno zajistit obdělávání. Stát ji nabízel novým osídlencům; jednalo se hlavně o zemědělské pracovníky, bezzemky či malorolníky. Z desetitisíců nových majitelů tak mnoho nabylo přesvědčení, že půdu dostávají od komunistů, bez ohledu na celek Národní fronty. Komunisté garantovali svým voličům přiděl půdy do osobního vlastnictví, zachování soukromého podnikání a náboženské svobody.²⁰ Na konci března 1946 potom KSČ aktivně propagovala převod půdy novým majitelům, scelování roztříštěných pozemků, snížení pachtovného, podporu družstevnictví atd. Tyto okolnosti výrazně ovlivnily výsledek parlamentních voleb v květnu 1946. V celostátním průměru získala KSČ většinu hlasů podílem 40,17%, avšak v pohraničí se jednalo o 60–70%. Ostatním demokratickým stranám se totiž nepodařilo svými programy výrazně zapůsobit na zemědělské voličstvo.²¹

Po tomto úspěchu se KSČ zaměřila na získání ještě většího množství malých a středních rolníků. Účinným prostředkem k tomu se jí tentokrát stala revize prvorepublikové pozemkové reformy, týkající se přerozdělení zbytkových statků, netrpělivě očekávané drobnými a středními zemědělci. Revize byla formulovaná v tzv. Hradeckém programu z dubna 1947,²² který pokračoval v intencích minulých fází pozemkové reformy a vycházel ze šesti zemědělských zákonů (navržených v září 1946). První ze šesti zákonů vztahující se na revizi pozemkové reformy byl přijat již v červenci 1947. Všechny body nové revize pozemkové reformy potom došly celkového naplnění po únorovém převratu v roce 1948. Převzetí moci komunisty přijelo podpořit množství zemědělců, když se na konci února 1948 zúčastnili

²⁰ FIALOVÁ, Jana: Venkov v programech politických stran v roce 1946. In: BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M.: *Kolektivizace*, s. 88–90.

²¹ PERNES, Jiří: Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu. In: BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M.: *Kolektivizace*, s. 79–81.

²² Revizí byl učiněn zábor 966 714 ha zemědělské půdy. Z toho 227 025 ha tvořilo ornou půdu, z které drobní a střední rolníci získali asi 127 000 ha., zbytek převzaly státní statky a lesní půda byla převážně zestátněna; *tamtéž*, s. 82–83.

svolaného sjezdu rolnických komisí. Revize měla současně uklidnit majetnější sedláky, tím že hranice soukromého držení půdy byla garantována na 50 ha.²³

Teprve později si zemědělství příznivci komunistů začali uvědomovat, že strana nedodržela původní sliby o podpoře malovýrobních hospodářství a místo toho upřednostňovala rozvoj státních statků, státních strojních stanic, nových JZD a JRD pro uskutečnění kolektivizace.

Únorový převrat neznamenal okamžitý přechod ke kolektivizaci. Zásadní událostí v tomto směru se stalo vydání tzv. Bukurešťské rezoluce Informačního byra komunistických stran v červnu 1948. Rezoluce obvinila Komunistickou stranu Jugoslávie z nacionalismu a odklonu od sovětského vzoru při budování socialismu. V oblasti zemědělské politiky se kritika týkala příliš rychlé likvidace kapitalismu na vesnicích bez současného vytváření podmínek pro kolektivizaci a nerozlišování třídního nepřítele v podobě kulaků (majetných sedláků). Předsednictvo ÚV KSČ s rezolucí ustrašeně souhlasilo již 28. června a prakticky tím dotvrdilo přijetí sovětského modelu kolektivizace.

Komunisté si byli vědomi negativní reakce zemědělců, kterým až dosud neustále slibovali, že kolchozy se nebudou zakládat, a tak v této pragmatické rétorice bez skrupulí nadále pokračovali. Samotný Klement Gottwald to dotvrdil, když uvedl na před veřejností utajeném zasedání předsednictva ÚV KSČ v říjnu 1948 své předchozí zářijové sdělení Stalinovi v Sovětském svazu: „Říkal jsem Stalinovi výslovně, že o kolchozech nebudeme mluvit, že je budeme dělat. Likvidovat staré formy. On s tím souhlasil.“ Proto se veřejně používal pojem „združstevňování“, za kterým se skrývala kolektivizace. Následné listopadové zasedání celého pléna ÚV KSČ si za nejbližší cíle stanovilo omezit kapitalistické živly na vesnici a postupně přejít z malovýroby na socialistickou velkovýrobu, která měla být nejdříve předně realizována na státních statcích.²⁴

V zemích sovětského bloku lze proces kolektivizace postihnout ve dvou fázích. První fáze v letech 1949–1953 (je ohraničena Stalinovou a v Československu i Gottwaldovou smrtí) se vyznačuje překotným zakládáním zemědělských výrobních družstev, pronásledováním a postihem majetných sedláků (u nás se vedle pojmu „kulak“ zavedl termín „vesnický boháč“), různými formami ekonomického nátlaku. Po tomto vypjatém období následuje přechodné uvolnění 1954–1956 kdy se mnohá

²³ JECH, K.: *Kolektivizace*, s. 53.

²⁴ *Tamtéž*, s. 53–59.

družstva začala rozpadat. Přibližně v letech 1957–1958 nastupuje druhá fáze, během které se obnovují zaniklá družstva. Tato fáze se opírala hlavně o ekonomické faktory. K její poměrné úspěšnosti přispělo i to, že se za deset let oslabil vlastnický vztah zemědělců k půdě. Kromě Jugoslávie a Polska byla kolektivizace prakticky všude dokončena na přelomu 50. a 60. let. Jejím důsledkem bylo také to, že dřívější majitelé půdy se stali pouhými zaměstnanci JZD nebo státních statků, i když jim mohla půda nadále nominálně patřit.²⁵

K centrálně řízeným výrobním družstvům v pravém slova smyslu ale nedošlo v žádné zemi sovětského bloku²⁶ a stejně tak nedošlo ani k naplnění marxistickoleninské utopie o beztřídní společnosti, v níž by se jednalo o všelidové vlastnictví beze zbytku postátněné půdy; tedy o totální likvidaci soukromého vlastnictví. Kolektivizace potom jako výsledek komunistického totalitního systému nemohla po jeho pádu v roce 1989 přežít se svými JZD v jejich původní podobě.²⁷

²⁵ RYCHLÍK, Jan: Kolektivizace ve střední a východní Evropě. In: BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M.: *Kolektivizace*, s. 21–22.

²⁶ BUREŠOVÁ, J.: *Kolektivizace*, s. 110.

²⁷ RYCHLÍK, J.: *Kolektivizace*, s. 25.

2.

Region Valaškokloboucka

Politický okres Valašské Klobouky vznikl prvně v roce 1855, jako výsledek všeobecné správní reorganizace. Tehdejší smíšený okresní úřad ve Valašských Kloboukách v sobě zahrnoval jak správu politickou, tak i soudní. Tento stav trval do roku 1868, kdy došlo k oddělení soudní moci okresním úřadům. To znamenalo, že soudní okres Valašské Klobouky byl znovu začleněn k obnovenému uherskobrodskému hejtmanství; návrat k správnímu stavu z let 1850–1855.²⁸ Během přelomového období vzniku První republiky došlo k epizodnímu, přibližně sedmiměsíčnímu, ustanovení Okresního národního výboru Valašské Klobouky.²⁹

Valaškokloboucko zaujímá jižní část širšího regionu Valašska, který tvoří podstatnou část východní Moravy. Přes půl století trvající správní příslušnost k uherskobrodské oblasti Slovácka se v konečném pohledu ukázala jako nesourodá a rozporuplná. Po druhé světové válce totiž vyvrcholily snahy v podání místních národních výborů o začlenění obcí valaškoklobouckého soudního okresu pod ONV ve Vsetíně. Hlavní argumenty byly založeny na kulturní, hospodářské, životní a jiné spřízněnosti s vsetínskou oblastí Valašska. Ke správní změně ale nedošlo, stejně jako k uskutečnění myšlenky o zřízení vlastního okresního výboru ze srpna 1946.³⁰

Zásadním momentem ve správním vývoji se stala reforma organizace národních výborů zavádějící krajské zřízení podle zákona č. 280/1948 Sb. S platností od 1. 1. 1949 vzniklo v českých zemích 13 krajů.³¹ Jedním z nich byl kraj Gottwaldov,³² v němž se nacházel nově vzniklý okres Valašské Klobouky.³³ Okres o rozloze 465,5 km² zahrnoval 47³⁴ obcí s 31 252 obyvateli.³⁵ Politická existence okresu

²⁸ Je zajímavé, že k ustanovení soudního nebo politického okresu mělo původně dojít ve významnějším Brumově, jakožto sídla vrchnostenských úřadů a soudu do roku 1849. Nestalo se tak však pro odpor zdejšího správce panství; KOHOUTEK, Jiří: Brumov. In: NEKUDA, Vladimír (ed.): *Zlínsko*, Brno 1995, s. 402.

²⁹ BITTNER, Ivan: Okresní národní výbor Valašské Klobouky 1949–1960. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, sv. 7, Gottwaldov 1985, s. 104.

³⁰ *Tamtéž*, s. 104–106.

³¹ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2005, s. 447.

³² Od stejného data došlo k přejmenování Zlína na Gottwaldov.

³³ Gottwaldovský kraj dále zahrnoval okresy: Gottwaldov, Kroměříž, Holešov, Valašské Meziříčí, Vsetín, Uherský Brod, Uherské Hradiště, Veselí nad Moravou, Kyjov a Hodonín.

³⁴ V roce 1954 se jednalo o 49 obcí – od MNV Bylnice se osamostatnily obce Svatá Sidonie a Svatý Štěpán. Politický okres obsáhl i obce, které etnologicky nelze přiřadit k oblasti Valašska (např. Horní Lhota, Dolní Lhota, Petřůvka, Rudimov nebo, které se rozkládaly někde na etnografické hranici (např.

skončila v roce 1960, zákonem o územním členění státu č. 36/1960 Sb.,³⁶ jeho začleněním do gottwaldovského okresu.

Převážně kopcovitý až hornatý terén³⁷ s horší kvalitou půdy vedl vždy k pracnému způsobu zemědělského hospodaření – o kraji se tradovalo, že: „zde končí chleba a začíná kamení“. Pěstovaly se především obiloviny a okopaniny. Velká péče byla věnována chovu dobytka či pastevectví, dařilo se také ovocnářství. Kraj proslavila soukenická výroba, která zažívala konjunkturu počátkem 19. století, a následný rozvoj papučářství.³⁸

Největší pozemkové vlastnictví zahrnoval velkostatek Brumov,³⁹ dále Slavičín-Hrádek a Návojná. Majitelé velkostatků profitovali z rozsáhlých lesních komplexů; zaměřovali se na lesní těžbu a obchod se dřívím. V případě polního hospodářství využívali práci bezzemků a deputátníků na plochách nejlepší kvality, méněcenné pozemky potom pronajímali.⁴⁰ Protiklad velkostatků představovaly nesoběstačná a živořící hospodářství, zvláště v horských oblastech. Na druhou stranu ale katastr některých horských obcí zahrnoval značný pozemkový majetek singulárních lesů a pastvin.⁴¹

Většinu polního hospodářství zabezpečovali drobní a střední zemědělci, ať už samostatně nebo v závislosti na velkostatecích. Zemědělství ale nemohlo uživit zvyšující se počet obyvatel. Drobní a střední zemědělci neměli dostatek financí k nákupu strojů či zavádění nových metod. Jejich zadlužování a nízký životní standard mnohé nutil od druhé poloviny 19. století k rozhodnutí emigrovat do Ameriky. Jiní se mimo rodný kraj uplatnili jako zvěrokleštiči a někteří z nich si po návratu domů mohli dovolit modernizovat svá hospodářství. Významnou oporou pro zemědělce se za První

Divnice, Slavičín): srov. např. seznam obcí Valašskokloboucka; KUKULKA, J. – ZEMEK, M.: *Historický místopis*, s. 210–211.

³⁵ BITTNER, I.: Okresní národní výbor, s. 107.

³⁶ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny správy*, s. 450.

³⁷ V diagonálním směru od západu k východu zasahují do regionu, nebo jej tvoří, pohoří: Vizovická vrchovina (na severovýchodě částečně přecházející v Beskydy), Luhačovická vrchovina, Kyčerská hornatina a z východní strany moravsko-slovenského pomezí Bílé Karpaty.

³⁸ KUKULKA, J., – ZEMEK, M.: *Historický místopis*, s. 9, 13.

³⁹ Velkostatek zahrnoval dvory: Brumov, Bylnice, Nové Dvory, Mirošov, Petrova Studně. Před první pozemkovou reformou, na tomto panství provedenou v roce 1924, činila jeho rozloha 8 575 ha, z toho 840,50 ha tvořila zemědělská půda. Reformou bylo rozděleno 672 ha orné půdy mezi 446 drobných nabyvatelů a kromě Nových Dvorů vznikly z ostatních dvorů zbytkové statky; *tamtéž*, s. 12, 56–57.

⁴⁰ *Tamtéž*, s. 12.

⁴¹ BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. 8, Ostrava 1982, s. 118.

republiky stalo založení rolnického mlékárenského družstva, okresní zemědělské záložny a hospodářského (skladištního) družstva jako pobočky z Uherského Brodu.⁴²

Valašskokloboucko si dlouho udrželo svůj převážně agrární charakter, jelikož průmysl, z počátku zaměřený především potravinářským směrem, se rozvíjel jen pozvolna.⁴³ Příčinou toho byl nedostatek surovin, akumulovaného kapitálu a také odlehlost kraje od hlavních komunikačních cest.⁴⁴ V roce 1949 zahrnoval okres Valašské Klobouky nejmenší počet obyvatel v gottwaldovském kraji: klesl na 30 396. Přitom se z tohoto počtu aktivně věnovalo zemědělství 4 102 obyvatel, což znamenalo při srovnání s ostatními okresy první místo v kraji.⁴⁵

Politicky nejsilnější moc na okrese před druhou světovou válkou držela lidová strana, za níž následovala strana agrární. V klíčových volbách v roce 1946 do Ústavodárného národního shromáždění získali komunisté převahu, ale nestalo se tak na Slovensku a v českých zemích na Moravě a zejména ve zlínském volebním kraji.⁴⁶ V případě Valašskokloboucka a vůbec oblasti sousedního Slovácka se trvale odrážela tradiční síla římskokatolického vyznání. Soudní okres Valašské Klobouky přinesl tyto výsledky:

Tabulka č. 1⁴⁷

Strana	Počet hlasů	%
lidová strana	8 340	60,87
komunistická strana	2 465	17,99
sociální demokracie	1 638	11,95
národně socialistická strana	1 225	8,94

⁴² KUKULKA, J., – ZEMEK, M.: *Historický místopis*, s. 13, 35, 37.

⁴³ K podstatnému vzestupu průmyslu došlo až po druhé světové válce.

⁴⁴ V roce 1888 přispělo výrazně k rozvoji oblasti zprovoznění Vlárské dráhy z Brna na Slovensko, protínající Valašské Klobouky, ale spojení v dalších směrech se zavedla až v roce 1928 a 1937. Nové státní silnice se stavěly od 30. let; KUKULKA, J. – ZEMEK, M.: *Historický místopis*, s. 8, 15.

⁴⁵ ŠPIČÁK, M.: *Východomoravská vesnice*, s. 58.

⁴⁶ Z osmi politických okresů (Zlín, Kroměříž, Valašské Meziříčí, Vsetín, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Kyjov, Hodonín) získali komunisté volební převahu pouze v okrese Zlín a Vsetín, v nichž byl soustředěn větší počet dělníků; *tamtéž*, s. 65.

⁴⁷ ŠPIČÁK, M. – POKLUDA, Z.: *K počátkům*, s. 76–77.

K tomuto suverénnímu výsledku lidové strany přispěl i odchod 4 100 obyvatel z okresu do nově osidlovaného pohraničí (od poválečného období do 22. května 1947), u nichž lze předpokládat převážně příklon ke KSČ.⁴⁸

Duchovní a většina konzervativního obyvatelstva považovali výsledek voleb za oprávněný a přirozený stav. Pro vyjádření místní atmosféry a politického nazírání je typický názor pozdějšího římskokatolického faráře P. Františka Vlka z Valašských Klobouk: „V roce 1946 se konaly volby do ústavodárného shromáždění. Kandidují čtyři strany NF. Boj před volbami se rozvinul do veliké šíře, zvláště ze strany komunistů. K agitaci si našli i nějakého kněze Černockého, kterého užívali jako udice na chytání hlasů. Vůbec sliby jejich i jiných socialistických stran byly v rozporu s jejich doktrínami, takže bylo jasné předem, že nebudou nikdy splněny. [...]. V našem okrese Československá strana lidová zvítězila nadpoloviční většinou, což je důkazem správného nazírání na různé politické a myšlenkové proudy této doby, které jako vždy jsou efemérní, často škodlivější než prospěšné lidstvu.“⁴⁹

⁴⁸ *Tamtéž.*

⁴⁹ SOkA Zlín-Klečůvka, f. Farní úřad Valašské Klobouky, Farní kronika (1825–1947), inv. č. 54, kart. 99, fol. 220–221. Zápis provedl administrátor, od 21. 9. 1947 farář valaškokloboucké farnosti, P. František Vlk.

3.

Od vzniku k rozkladu jednotných zemědělských družstev

Květnový IX. sjezd KSČ v roce 1949 vyhlásil výstavbu socialismu, jehož nedílnou součástí se stala i socializace zemědělství. Za oficiální počátek kolektivizace lze už před tím považovat přijetí zákona č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech z 23. února téhož roku. V březnu následovalo přijetí vzorových stanov pro JZD.⁵⁰ Původně se členy mohli stát i movitějším sedláci, protože na vesnicích se nevyskytovaly vyhocené konflikty mezi různými sociálními vrstvami společnosti.⁵¹

Zákon se navenek tvářil demokraticky a pokrokově, ve skutečnosti mělo ale dojít k co největší kontrole členů družstev, která tedy nelze označit za pravá družstva, ale za kolektivní subjekty. Na základě dobrovolného rozhodnutí měla vznikat JZD, která sjednotí dosavadní rozdrobená družstva a zaměří se na scelování půdy, mechanizaci, součinnost při zemědělské výrobě či plnění dodávek, zvelebení rostlinné a živočišné výroby atd. Tyto a další body přitom byly schopny uskutečnit dosavadní družstva a jejich samostatně hospodařící zemědělci.

Založení JZD v daném místě předcházelo sestavení přípravného výboru složeném z 5–10 osob. Jednalo se o zemědělce nebo hospodařící nájemce, kteří mohli či nemuseli být členy již existujících družstev. Výbor posléze zaslal Ústřední radě družstev seznam družstev, jejich členů a těch, kteří mají zájem vstoupit do JZD, načež mohlo dojít k případnému schválení. Původní družstva přišla o svůj majetek ve prospěch JZD, což bylo dopředu pojištěno zákazem prodávat vlastní majetek, dokud se nezaloží JZD.

Valná hromada JZD poté musela schválit nařízené vzorové stanovy, které udávaly jak dosáhnout kolektivizace prostřednictvím čtyř typů družstev, označených římskými číslicemi:

- I. typ: Začínalo se od společné aktivity (prádelna, líheň vajec,...), poté následovalo přesvědčování o významu společné práce a mechanizace během osevu či sklizně. Rozdíl od běžné sousedské výpomoci spočíval v přesném uložení úkolu členům, tedy kdy a kde mají pracovat. Vložený čas, potahy a

⁵⁰ BUREŠOVÁ, Jana: Politický a institucionální rámec kolektivizace v Československu se zaměřením na historická východiska. In: BLAŽEK, P. – JECH, K.: *Akce „K“*, s. 48.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 44.

stroje daného člena byly zhodnoceny na konci sezóny v jeho prospěch a naopak odečteny v prospěch jiných členů, pokud pracovali na jeho pozemku.

- II. typ: Hranice pozemků byly zrušeny rozoráním mezí (HTÚP). Rozvrhnul se společný plán osevu. Každý člen dostal z úrody podíl podle svého pozemku a své práce. Výdaje hradili členové na základě rozlohy pozemků. Objevily se snahy nahrazovat hodinovou odměnu množstvím odpracovaných jednotek.
- III. typ: Znamenal kolektivní řízení. Úroda nepatřila členům, ale JZD. Pozemky nadále jmenovitě náležely jednotlivým členům, ale tito ztratili všechna práva spojená s jejich nakládáním. Nejméně po dobu tří let přenechal člen půdu JZD, poté, pokud vystoupil z družstva, dostal jinou náhradní půdu. Dobytek byl převeden do společné živočišné výroby. Majitelé půdy z celoročního profitu získali 10 nebo 20%, jinak dělení probíhalo podle odpracovaných jednotek.
- IV. typ: Bez náhrady ze zisku majitelům půdy, kteří zůstali jen formálními vlastníky.⁵²

Od přechodového I. a II. typu se upustilo v letech 1954–1955, kdy se z přípravných výborů přešlo ihned k III. typu JZD.⁵³

Před událostmi spojenými se vznikem JZD v okrese Valašské Klobouky je vhodné uvést vlastnické rozložení půdy a ke komu se vztahovalo. Stav počátkem roku 1949 po poválečné konfiskaci a následné revizi pozemkové reformy zobrazuje podle velikostních skupin zemědělských závodů tabulka č. 2.⁵⁴

Nejpočetnější kategorii tvořili nejchudší a drobní rolníci s výměrou 0,5–5 ha. Na jednu usedlost z celkového počtu 3 641 připadlo průměrně pouze 1,8 ha. Rozloha půdy narůstala s klesajícím počtem větších usedlostí.

⁵² FEIERABEND, L.: *Zemědělské družstevnictví*, s. 66–69.

⁵³ JECH, K.: *Kolektivizace*, s. 83.

⁵⁴ Původní celkové hodnoty (5 926 a 39 903,60) v tabulce č. 2 jsou pro shodu součtů opraveny (na 5 911 a 40 461,97). Tento přehled byl zvolen vzhledem k tomu, že uvádí data ze začátku roku 1949, a protože obsahuje zřejmě i údaje nově přiřazených 6 obcí z původního soudního okresu Vizovice (na rozdíl od přehledu ve zprávě OV KSČ: *Zpráva Okresního výboru KSČ Valašské Klobouky k výroční konferenci (okresní)*, 9. – 10. 4. 1949, s. 9.

Tabulka č. 2⁵⁵

Zemědělské závody		
Velikostní skupiny v ha	Počet	Rozloha v ha
Do 0,5	904	272,41
0,5–1	609	447
1–2	726	1 107,35
2–5	1 402	4 793,90
5–10	1 469	10 570
10–20	704	9 485,59
20–50	42	1 479,15
Nad 50	55	12 306,57
Celkem:	5 911	40 461,97

Drobné rolníky lze potom dále dělit. Na ty, pro něž byla jejich hospodářská usedlost hlavním zdrojem živobytí a někdy si mohli i dovolit něco ze svých produktů prodat na trhu. Další, tzv. domkáři a chalupníci hospodařili pouze pro vlastní spotřebu a třeba pouze na pronajaté půdě. Na ještě nižší úrovni stáli nesoběstační rolníci závislí na přivýdělcích u větších zemědělců, v lesnictví atd. Kovorolníci a stavorolníci potom pracovali mimo zemědělskou oblast a půdu využívali jen ke svému přilepšení.⁵⁶

Rozdíly v hospodářské síle by se našly i u středních rolníků s rozlohou 5–15/20 ha, jejichž hospodářství byla založena především pouze na práci členů rodiny. Podle tabulky se jednalo o 2 173 usedlostí; na jednu průměrně vycházelo 9,2 ha.

Ve 30. a 40 letech 20. století se za selské usedlosti označovali pozemky v rozmezí přibližně 15–50 ha. Jejich majitelé zaměstnávali další personál a měli velký podíl na zásobování obyvatelstva nebo i na vývozu.⁵⁷ Po červnové bukurešťské rezoluci v roce 1948, podle které se socializace vesnice neměla obejít bez soustředěného tlaku třídního boje, je totalitní režim začal stále více omezovat a pronásledovat, kdežto malé a střední rolníky se snažil získat na svou stranu. Zde na jednu ze 42 usedlostí s 20–50 ha připadalo průměrně 35 ha.

⁵⁵ ŠPIČÁK, M. – POKLUDA, Z.: K počátkům, s. 90–91.

⁵⁶ JECH, K.: *Kolektivizace*, s. 38–39.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 39–40.

Podstatnou část zestátněné půdy nad 50 ha tvořily dřívější majetky velkostatků německy hovořících šlechtických rodů či později zbohatlých podnikatelů, které se staly součástí státních lesů, státních statků nebo JZD.⁵⁸

V uvedeném přehledu není celková rozloha půdy dále rozdělena. Pro srovnání lze uvést jiné statistické údaje za rok 1949, podle nichž z úhrnné rozlohy 42 538,38 ha připadalo na celkovou zemědělskou půdu 23 667,20 ha, z toho 14 562,69 ha na ornou půdu. Lesní a jiná půda zabírala 18 871,18 ha.⁵⁹

Dále je třeba upozornit na význam společenstevního vlastnictví u větších rozloh půdy.⁶⁰

Za bezprostřední cíle si zemědělský referát ONV Valašské Klobouky v březnu 1949 stanovil zajištění výživy národa a zvýšení zemědělské produktivity, a sice prostřednictvím zakládáním JZD a rozšiřováním mechanizace, kdy potom: „*Je na rolnících, aby projevili svou vlasteneckou povinnost, dali hlavy dohromady, spolupracovali, zakládali jednotná družstva a postarali se o to, aby v družstvech nebyli vlivnými činiteli venkovští boháči, nýbrž malí a střední výkonní zemědělci.*“⁶¹

Zájem o založení JZD ve většině případů projevovali místní komunisté, kovozezemědělci, bezzemci, drobní rolníci, učitelé a další obyvatelé vesnice, kteří nevlastnili žádnou anebo vlastnili zanedbatelnou půdu. Převážně tudíž postrádali zemědělské zkušenosti; na rozdíl od středních rolníků, kteří novým družstvům nedůvěřovali. JZD často vznikala přetvářením a slučováním dosavadních družstev, jako menšinová s nepříliš velkou rozlohou půdy.⁶²

⁵⁸ Brumov: konfiskována celkem 6 218 ha (z toho 6 097 ha lesů), Návojná: 604 ha (z toho 540 ha lesů), velkostatkářský komplex Hrádek, Slavičín a Slavičín-Hrádek: celkem převedeno 663 ha (z toho 486 ha lesů). Část zemědělské půdy potom získali drobní nabyvatelé; POKLUDA, Zdeněk: K otázce rozkladu velkostatkářského pozemkového vlastnictví na Gottwaldovsku. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, sv. 1, Gottwaldov 1979, s. 10–11, 24, 27–30. SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 13, kart. 13, *Zápisy ze schůzí pléna*, 30. 12. 1950; Slámečka: „*S. Frýdek tady hovořil o JZD Brumov. Při ustanovování JZD uvědomili jsme si, že tu jsou ty nejlepší podmínky pro JZD. Máme závody, zůstaly nám pozemky z bývalých velkostatků. Z toho důvodu jsme také přistoupili ke zřízení JZD.*“

⁵⁹ Zemědělská půda zahrnovala půdu ornou a dále louky, pastviny, zahrady, vinice apod.; SOkA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 379, kart. 216, *Evidence obhospodařované zemědělské, orné půdy a pastvin... (1953)*. Bilance půdy okresu.

⁶⁰ *Zpráva Okresního výboru...*, s. 9; „*Nutno uvést, že větší usedlosti vlastní tak zvaní singulární podílníci, čili zastaralá forma družstevnictví s tereziánskými stanovami. Tyto usedlosti, resp. realitní majetky spoluvlastní drobní zemědělci, skládající se z podřadných pastvin a lesů, pastviny jsou pak užívány kolektivně.*“

⁶¹ *Úkoly ONV ve Valašských Kloboukách*, Naše pravda, č. 9, 12. 3. 1949, s. 4.

⁶² ŠPIČÁK, M.: *Východomoravská vesnice*, s. 72.

Z původních zemědělských strojních družstev vznikla první JZD na jaře 1949 v Divnicích,⁶³ Křekově, Bohuslavicích nad Vlárí a v létě v Lipině.⁶⁴ Na jejich založení se podílely v rámci rozvíjení tzv. dělnicko-rolnického svazku patronátní průmyslové závody. Na Valašskokloboucko zajížděli do obcí dělníci ze Svitů v Gottwaldově nebo Vsetínské zbrojovky propagovat JZD, organizovat dělnické brigády na zemědělské práce atd.⁶⁵ Přímého prostředníka mezi dělníky a vesnicemi představovali patronátní instruktoři vybraní OV KSČ.⁶⁶

Rozdílnost v zastoupení zemědělců v JZD v jednotlivých obcích lze krátce ukázat na některých příkladech k 30. 9. 1951. **Brumov:** 177 členů, z toho 37 žen, pouze jediný zemědělec – malorolník. Jinak převažovali dělníci, úředníci, bývalí deputátníci z dřívějšího velkostatku, různí řemeslníci, dále učitelé, ženy v domácnosti atd. **Divnice:** 59 členů, z toho 19 žen. Podíl zemědělců – 8 malorolníků a 2 střední rolníci. **Lipina:** 21 členů, žádná žena, pouze 4 dělníci, 15 středních rolníků a 2 malorolníci. Největší podíl zemědělců byl v **Křekově:** 18 členů, žádná žena, malorolníků bylo 13, střední rolníci 4 a také jeden učitel.⁶⁷

PV a JZD vznikaly v obcích s vhodnými podmínkami k jejich založení.⁶⁸ Komunisté se snažili přesvědčit co nejvíce obyvatel, nejlépe z řad zemědělců a samozřejmě členy MNV. Při pohledu na příslušnost samotných zemědělců v KSČ, zjistíme, že k 30. 11. 1953 bylo ve straně 139 členů (tzn. 7,1%), tito většinou nevynikali stranickou aktivitou. Členové strany, kteří zároveň byli i zemědělci a propagovali socializaci vesnice, tvořili výraznou menšinu. Aktivní komunisté se při získávání nových členů postupně soustředili zejména na potomky menších a středních zemědělců, kteří již pracovali v průmyslovém odvětví nebo právě vstupovali do ČSM. V případě starší generace totiž zpravidla zastávali názor: „[...] že je není možno do strany získat a převychovat je pro její politiku.“⁶⁹ Mladá generace zůstala ale

⁶³ JZD v Divnicích se datem založení 21. 4. 1949 časově zařadilo na třetí pozici ze všech JZD v kraji; *tamtéž*, s. 76.

⁶⁴ ŠPIČÁK, M. – POKLUDA, Z.: K počátkům, s. 78.

⁶⁵ Přímou z okresních podniků se jednalo např. o patronáty: Svit Slavičín pro Divnice, Kotva Valašské Klobouky pro Křekov, atd. V těchto podnicích byli vlastní zaměstnanci (kovozezemědělci) přesvědčování pro vstup do JZD; *tamtéž*, s. 80.

⁶⁶ ŠPIČÁK, M.: Východomoravská vesnice, s. 82–83.

⁶⁷ SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 1, kart. 1, *Matriční kniha členů JZD okresu Val. Klobouky (1951–1953)*.

⁶⁸ Přitom se jednalo o sousedící obce, což umožňovalo snadnější kontrolu, vzájemné porovnání nebo snadnější vyhlásování socialistického soutěžení; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 28. 1. 1952.

⁶⁹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 28, kart. 28, *Zápisy ze schůzí byra*, 30. 11. 1953. Zpráva o přijímání rolníků a rolnické mládeže do strany uvádí, že v roce 1953 byl do strany přijat jeden rolník a

převážně bezprostředně pod názorovým vlivem svých rodičů; k tomu přispívaly i případy takového typu, že otec bil syna za členství ve straně a práci v STS.⁷⁰

Místní stranická organizace, jako výchozí bod, uzavírala socialistické smlouvy s OV KSČ o PV JZD. Propagační kampaně a schůze na vesnicích se měly připravit tak, aby nebyly narušeny „reakčními tendencemi jednotlivců.“⁷¹ Konkrétní postupy potom závisely na daných poměrech v jednotlivých vesnicích. Opakovaným problémem se většinou stalo vystupování členů z družstev a nízký počet výkonných zemědělců.⁷² K jakým konkrétním událostem docházelo kolem zakládání nových a již fungujících JZD, dokládají následující vybrané příklady.

Na konci roku 1950 bylo shledáno, že procesu ustanovení nových JZD škodí neochota samotných komunistů do nich vstupovat. V začátcích byla přitom situace taková, že si komunistická strana nemohla dovolit vyloučit všechny své členy, kteří byli proti JZD, ale měla mezi nimi rozlišovat: zaměřit se na přesvědčování těch, u nichž je to možné a vyloučit ty, kteří jsou zásadně proti. Většina příslušníků KSČ sice akceptovala JZD, ale bylo jim vytýkáno že: „[...] sami nechtějí chodit přesvědčovat, protože mají stále ohledy k sousedům.“⁷³ Vesniční komunisté se taktéž nehodlali vzdát vlastní půdy. S tímto se setkal František Lysáček např. během stranického školení (byť proběhlo již v období krize kolektivizace), ve Svatém Štěpáně: „Účast byla dobrá, ale jakmile jsme přišli ke kolektivizaci, tak soudruzi, kteří mají půdu, přestali na školení chodit. Naši soudruzi totiž o tom neradi slyší, natož aby pak politiku kolektivizace prosazovali a propagovali.“⁷⁴

Masové propagační akce se prováděly prostřednictvím MAV NF.⁷⁵ Jedna z nich, zaměřená na rozšiřování členské základny družstev a zajištění kolektivní účasti na jarních pracích, proběhla pod názvem „Hovory s lidem“ v lednu 1951 v obcích:

19 osob původem ze zemědělských rodin (z nich dvě ženy). Z celkového počtu 88 kandidátů přijatých v základních organizacích převažovalo věkové rozhraní 18–30 let a pouze v jednom případě osoba dosáhla 35let.

⁷⁰ *Tamtéž.*

⁷¹ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 22, kart. 22, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 10. 4. 1949.

⁷² SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 9. 1. 1951.

⁷³ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 13, kart. 13, *Zápisy ze schůzí pléna*, 30. 12. 1950, Horálek.

⁷⁴ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 6, kart. 6, *VI. okresní konference KSČ*, 13. – 14. 3. 1954.

⁷⁵ Rozšířený MAV NF zahrnoval zástupce všech složek NF, tj. politických stran, organizací (JSČZ, JZD, ČSM, ČSZ,…) a zde i MNV jako orgány státní správy.

Bohuslavice nad Vlání, Divnice a Brumov. Postup MAV NF v konkrétní obci vycházel z počtu vlastních členů KSČ a byl koordinován OAV NF.

V Bohuslavicích nad Vlání jednotlivé složky MAV NF spolupracovaly na společném plánu propagační kampaně. Každá složka následně určila své dva zástupce, kteří rozmlouvali s jednotlivými obyvateli a později se na MNV konala schůze celé obce.

V Divnicích spolupráce jednotlivých složek MAV NF nenastaly, protože tyto tvořili většinou totožní členové a jejich podíl z obyvatel tvořil pouze jednu třetinu. Většina občanů byla proto rozdělena do čtyř skupin: zemědělce se zájmem o JZD, váhající muže, zásadní odpůrce socializace vesnice a ženy. Nejdříve proběhly v jednotlivých skupinách schůze, na kterých přednášeli funkcionáři a funkcionářky OV KSČ a ONV. Poté následovala společná přednáška s filmem. Tento postup nařídil tajemník OAV NF ještě jednou opakovat a teprve potom měla následovat společná schůze všech obyvatel na MNV.

V případě Brumova došlo k uplatnění obou postupů; probíhala spolupráce složek MAV NF a občané byli rovněž rozděleni do uvedených skupin s časovými fázemi schůzí.⁷⁶

Zůstává otázkou konečné hodnocení celé propagační akce ze strany okresních funkcionářů. Avšak především v případě Brumova lze z dlouhodobého hlediska odvodit nepatrný až nulový úspěch a to vzhledem k tomu, že celkově výkonní zemědělci neprojevovali zájem o členství v družstvu.

Všeobecně fungovala JZD lépe v těch vesnicích, ve kterých byla větší pozornost věnována ženám. V některých případech společné práce závisely v podstatě jen na ženách.⁷⁷ OV KSČ se proto snažil získat více žen do strany, zapojit je do stranických organizací a využít k propagaci; nejdříve především manželky

⁷⁶ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 16. 1. 1951.

⁷⁷ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 16. 10. 1951; Předseda OV KSČ Bílský: „*My jsme soudruzi doposud velmi málo pozornosti věnovali ženám a nyní vidíme, že např. JZD v Divnicích i Valašských Kloboukách nám drží jenom ženy a kdybychom se jim více věnovali, tak bychom měli menší potíže také v ostatních JZD.*“ Širučka: „*My jsme měli soudruzi velké těžkosti při socializaci vesnice tam, kde jsme se nevěnovali ženám, ale kde jsme jim věnovali pozornost tak nám ženy mnohdy držely celé JZD před rozpadem.*“

funkcionářů (měly jít příkladem ostatním ženám).⁷⁸ Jejich postoj k JZD nebyl ale veskrze kladný.⁷⁹

Motivace vesnických žen pro vstup do JZD, a přes ně i mužů, byla navozena prostřednictvím společných a ze ženského hlediska praktických prací (zavařování, sušení ovoce,...), především potom zřizováním prádelen – F. Ovesný z Lipiny: *„Alespoň pračku dát brzy do provozu, aby se mohly zemědělské ženy přesvědčit o výhodách, neb v mnoha případech stanovisko žen má velký význam pro členství hospodáře v JZD.“*⁸⁰

Člen MO KSČ ve Francově Lhotě učitel Horalík zase v lednu 1951 poukázal na nezájem místních žen o založení družstva a očekával pomoc a pokyny ze strany OV KSČ. Referentka pro venkovské ženy Majdová mu doporučila: *„Začít úplně od piky. Neodradit je hned s počátku. Nám teď stačí, když se zapojí do prádelního odboru. Tím jsou již automaticky také v JZD. Musíme jen velmi opatrně.“*

V Brumově, místě pověstném vysokou rezistencí původních zemědělců vůči kolektivizaci, pracovaly začátkem roku 1951 v JZD také pouze ženy, které neměly vlastní půdu. Komunistka Majdová přiznala: *„[...] jsme ještě hodně zapomínali na zemědělské ženy. Ted' se mezi ně těžko dostaneme. Nemám velikou naději, že se nám to podaří.“*

Hrádečtí zemědělci neprojevovali začátkem roku 1951 zájem o založení PV JZD. Navíc se mezi členy stranické organizace objevily osobní rozpory a někteří komunisté nahlíželi na kolektivizaci z negativního hlediska. I na zdejší ženy poukázala s. Majdová: *„Ženy v Hrádku jsou velmi vyspělé. Za agrární éry byl Hrádek nejbohatší vesnicí. V Hrádku je málo pracovních sil. A není jim zapotřebí obracet se jinde. Mají svoje stroje, nejsou odkázaní na pracovní síly. Nic je tedy nenutí, aby vstupovali do JZD. Mají také scelené pozemky. Nábožensky jsou velmi založené. Jinak jsou tam nejvyspělejší ženy.“*⁸¹

Vedle pomoci při řešení ženské otázky ve Francově Lhotě, požadoval komunista Horalík více podpůrných kampaní ze strany OV KSČ, vsetínský patronátní

⁷⁸ Tamtéž; Bílský: *„Naše ženy mají větší možnosti agitovat než muži, protože chodí na nákupy a mnohdy stojí ve frontách v obchodech a tam se nadává a zde mohou velmi dobře mezi ženami působit a přesvědčovat je o opaku toho, co říkají oni.“*

⁷⁹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 15, kart. 15, Zápisy ze schůzí pléna, 7. 6. 1952; Karel Pecha: *„Je zde také malá uvědomělost našich manželek, které nejsou ještě plně přesvědčeny o JZD, a také mnozí soudruzi jim brání v jejich práci.“*

⁸⁰ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 22, kart. 22, Zápisy ze schůzí předsednictva, 26. 9. 1949.

⁸¹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, Zápisy ze schůzí představenstva, 9. 1. 1951.

závod dosud nevykonával své povinnosti, atd. Předseda ONV Chalupník v těchto souvislostech zmínil nabídku JZD v Břestu, označovaného jako nejlepšího v kroměřížském okrese, které nabídlo pomoc radou a krmivovou základnou nejhorší oblasti; což se vztahovalo na Francovu Lhotu, Nedašov nebo Brumov.⁸² Ke schválení JZD ve Francově Lhotě nadřízenými orgány došlo 21. března 1951. Následně bylo v červnu rozhodnuto o likvidaci dosavadního zadluženého strojního družstva a jeho převedení na JZD; a sice opatrným způsobem s ohledem na členy z řad drobných zemědělců.⁸³

V září 1949 proběhla na OV KSČ obšírná diskuze se členy JZD v Lipině a mezi přítomnými byli i dva gottwaldovští funkcionáři KV KSČ. Účastníci schůze hledali nové způsoby jednání pro získání více zemědělců;⁸⁴ bez nich bylo obtížné, ne-li nemožné, provést společný osev. Tyto způsoby zvýhodňovaly členy JZD na úkor ostatních zemědělců. Zemědělci stojící mimo družstvo spoléhali při provádění náročných prací na pomoc strojního družstva, sedláků s vlastními stroji nebo státní strojní stanice (pozdější STS), přestože za větší příplatek. František Lysáček proto reagoval zákazem, napříště provádět jakékoliv práce prostřednictvím státní strojní stanice soukromým zemědělcům bez souhlasu JZD. Funkcionáři OV KSČ taktéž rozhodli o přednostní distribuci potřebných strojů z hospodářského družstva ve Valašských Kloboukách do JZD. Další strategie měla např. vycházet z přidělení lázeňského léčení družstevním členům a poskytnutí bezplatné lékařské prohlídky pro všechny jejich ostatní rodinné příslušníky; prostřednictvím patronátu okresního sboru lékařů nad JZD, jak uvedl doktor Vácha.⁸⁵

JZD v Divnicích bylo od srpna 1949 prezentováno jako vzorové a mělo jít příkladem dalším. Jeho předseda F. Miklas, střední rolník, se domníval, že se brzy stane většinovým.⁸⁶ Poukázal ale na nedostatek finančních prostředků pro splácení půjčky na nákup strojů ve výši 300 000,-. Družstevní příjem z traktoru stačil pouze na hrazení úroků a opravy strojů.⁸⁷

⁸² *Tamtéž.*

⁸³ *Tamtéž*, 19. 6. 1951.

⁸⁴ V tomto období mělo JZD pouze 12 členů (z nich 8 zemědělců).

⁸⁵ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 22, kart. 22, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 26. 9. 1949.

⁸⁶ Tzn., že většinu členů by tvořili výkonní zemědělci.

⁸⁷ *Tamtéž*, 3. 10. 1949.

Brumovský předseda JZD uvažoval, jak rozbít skupinu osob, jež držela všechny zemědělce pohromadě a v protikolektivizační náladě; naděje vkládal do okresního funkcionáře Jaroslava Daňka, který přednášel asi patnácti zemědělcům a dokázal jasně odpovědět na každou otázku. Následně uvedl, že zájemci o JZD nemají odvahu začít první: „*Zemědělci vědí, že zřízení JZD se nevyhnou, že nakonec tam přece bude. Přišel jsem k tomu závěru, že někteří by rádi vstoupili do JZD, ale nechtějí začít první, bojí se ostatních. [...]. Pokud se týká společného kravínu, ten by uvítali.*“⁸⁸

V lednu 1952 okresní funkcionáři uvažovali o utvoření vzorného JZD v Brumově a Valašských Kloboukách.⁸⁹ Konkrétně to znamenalo realizovat masové agitační kampaně a současně předseda OV KSČ Bílský prosazoval pro Brumov personální reorganizaci MNV, přemístění učitelů a postih „vesnických boháčů“.⁹⁰ Odstranění brumovského předsedy Vladimíra Kalmana z jeho funkce představovalo ale pro funkcionáře ožehavý problém (Kalman se nakonec, i s dalšími členy MNV, své funkce vzdal). František Lysáček nadto doporučil obsadit pozici zemědělského referenta dělníkem.⁹¹

Haluzice náležely mezi nejmenší obce, její obyvatelé se ale postupně vypracovali na přední místa v plnění povinných zemědělských kontingentů na okrese. Někteří okresní funkcionáři ztráceli v červenci 1952 se zdejším předsedou MNV a učitelem Aloisem Nábělkem trpělivost; požadovali jeho přemístění (používal se také termín *dislokace*) do jiné vesnice, jelikož aktivně neprosazoval socializaci vesnice, přestože disponoval podstatným vlivem na obyvatelstvo (včetně místních komunistů). Např. vyjádření komunisty Siky: „*Již loni měl být s. Nábělek přeložen, ale bylo zde vyhověno žádosti MO, a letos zase, ale zlaté oči, které uvidí JZD v Haluzicích*“

⁸⁸ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 9. 1. 1951.

⁸⁹ Komunisté se přitom jednoznačně názorově neshodli, v kterém z těchto dvou míst jsou vhodnější podmínky pro ustanovení vzorného JZD; SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 28. 1. 1952.

⁹⁰ *Tamtéž*; „[...] zaměřit se na vesnické boháče, v nejhorším případě je musíme vysídlit.“

⁹¹ *Tamtéž*; Karel Pecha zde zmínil i brumovského faráře: „*Tato věc se musí napřed řádně zajistit. Když vyměníme předsedu MNV, rozsypou se nám všichni indiferentní lidé. Také farář je velký nepřítel JZD.*“ Lysáček: „*Jestli bude v Brumově dosavadní předseda, nepodaří se nám vzorné JZD v Brumově utvořit. To samé když se nevymění zemědělský referent MNV. I když svolíme za zemědělského referenta dělníka, bude nám tento skýtat větší záruku než zemědělec.*“

zásluhou Nábělkovou.“⁹² Nábělek byl taktéž osočován ze spolupráce s lipovským „vesnickým boháčem“ Viktorem Váňou.⁹³ Členové pléna OV se usnesli s Nábělkem provést pohovor; zhodnocení angažovanosti dotyčného při socializaci vesnice a rozhodnutí o případném setrvání ve vesnici bylo stanoveno na příští pololetí.⁹⁴

V Haluzicích k 15. září 1952 sice podalo alespoň sedm komunistů z mladší generace přihlášku k založení JZD, ale jejich rodiče, jako vlastníci půdy, s tím nesouhlasili. MO KSČ se mimoto vyznačovala názorovou diferenciací. Část jejích členů ustrnula ve své činnosti v reakci na proces s Rudolfem Slánským⁹⁵ a dalšími osobami obviněných z protistátní činnosti.⁹⁶ Rovněž v otázce založení JZD nepanovala mezi členy shoda.⁹⁷ Samotní zemědělci odůvodňovali nesouhlas ke vstupu do JZD odkazem na špatně hospodařící družstva a shledali že: „*je lepší být malým pánem, než velkým služebníkem.*“⁹⁸

Argument o špatně hospodařících družstvech používali i zemědělci z ostatních vesnic. Okresní funkcionáři proto stále usilovali o založení vzorových JZD, která se však nedařilo plně provést, stejně jako vzorně hospodařící státní statky.⁹⁹

Odpor zemědělců pro vstup do družstev ale předně formovala jejich tradiční závislost na vlastním nemovitém majetku a zároveň obava ze vzniku kolchozů. Pevný vztah zemědělců k vlastnictví půdy vycházel do značné míry z těžkých přírodních i

⁹² SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 26, kart. 26, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 14. 7. 1952.

Z dalších tvrzení účastníků diskuze; Daněk: „*Je nutno, abychom jej přeložili do některé jiné obce, aby ukázal, že to myslí dobře, aby pomohl založit JZD. Zde se vymlouvá na to, že zde s lidem již srostl.*“ Jaromír Sitař poukázal na to, že přemístění učitelů se provádí: „*ne pro trest, ale proto abychom jim dali příležitost, aby pomohli v socializace vesnice.*“ Atd.

⁹³ *Tamtéž*, Vlček: „*Soudruh Nábělek je ve spojení s Váňou, vesnickým boháčem, a má proto jiné zájmy, než zájmy učitele.*“ Viz také příloha 8.

⁹⁴ *Tamtéž*. Nábělek stranický požadavek nesplnil – k založení JZD došlo až v roce 1957 – a veřejně činným zůstal zřejmě do konce roku 1953.

⁹⁵ Vykonstruovaný proces proběhl v listopadu 1952 a obvinění se vztahovalo i na „*zločinnou činnost v zemědělské politice*“. Proces trval rok a během této doby komunisté začínali chápat, že objektivní příčiny špatného hospodaření jsou někde jinde; KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 223.

⁹⁶ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 4, kart. 4, *IV. okresní konference KSČ*, 22. – 23. 3. 1952.

⁹⁷ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 17, kart. 17, *Zápisy ze schůzí pléna*, 12. 10. 1954; Okleštěk: „*Byl jsem v Haluzicích, zde je nedostatek ten, že v organizaci mezi soudruhy není jednotnost, že jsou tam dva tábory Švehláka a Mudráka, které mají každý svůj názor na JZD.*“

⁹⁸ *Tamtéž*, předseda ONV Chalupník.

⁹⁹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 28. 1. 1952; Špalek: „*Je velmi nutné provést ve Val. Kloboukách vzorné JZD, neboť zemědělci ukazují na okresní město a říkají, abychom jim napřed ukázali družstvo ve Val. Kloboukách, a pak abychom zakládali na vesnici*“. SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 5, kart. 5, *V. okresní konference KSČ*, 18. – 19. 4. 1953; Lysáček: „*[...] ale zde státní statky musí sehrát rozhodnou úlohu při budování socializaci na vesnici a musí být vzorem socialistické velkovýroby. Protože chceme mít alespoň jeden státní statek jako vzorný na okrese, [...]*“.

životních podmínek zemědělců.¹⁰⁰ Střední zemědělec se tak nestal pro komunisty požadovanou ústřední postavou kolektivizace. Tento fakt navíc vyvolával váhání ostatních zemědělců o jejich vstupu do družstev, zvláště když jim scházelo odborné vedení středních zemědělců či sedláků.¹⁰¹

Celkové hodnocení zakládání nových JZD vyznělo pro okres značně nepříznivě, protože v rámci kraje obsadil poslední místo. Příčiny tohoto výsledku byly spatřovány v tom, že místní zemědělci a funkcionáři strany a také představitelé MNV nechápali nutnost JZD zakládat. Zejména bylo poukazováno na přímo rozvratnou činnost ze strany MNV v Bohuslavicích nad Vlárí, kde se z JZD místo vzoru socialistické velkovýroby stal úplný protiklad.¹⁰²

Červnovým usnesením strany a vlády o JZD z roku 1952, zaměřeného primárně na získávání malých a středních zemědělců pro zakládání nových družstev a upevňování již existujících, začalo téměř roční období, které se vyznačovalo dosud nejrychlejším i nejdramatičtějším postupem kolektivizace. Za zvyšováním stavem počtu JZD a jejich členů se skrývalo použití nezákonných donucovacích praktik ve všech krajích.¹⁰³

Během půlroku od dubna do konce září 1951 vzrostl počet členů hlavně ve Valašských Kloboukách, Francově Lhotě a Divnicích. Od druhé poloviny roku 1952 byl vyšší nárůst patrný pouze v Rudimově, o 11 členů se zvýšil počet ve Valašských Kloboukách, o osm v Petrůvce a byla ustanovena nová JZD v Bylnici, Hostětíně a Slavičíně.¹⁰⁴ Přestože celkový přehled vykazuje početní vzestup, v rámci gottwaldovského kraje se jednalo o nejslabší výsledek.¹⁰⁵

¹⁰⁰ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 6, kart. 6, VI. okresní konference KSČ, 13. – 14. 3. 1954; Emil Švehlák: „A jak známe našeho rolníka – čím tvrdší a svízelnější byl jeho život, tím tvrději se musel rvát s chudou půdou o uhájení obživy pro sebe a svou rodinu – tím houževnatěji lpí na svém vlastnictví, na půdě a jen velmi těžce se rozhoduje pro vstup do JZD.“

¹⁰¹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 15, kart. 15, Zápisy ze schůzí pléna, 20. 9. 1952.

¹⁰² SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 304, kart. 184, II. okresní konference JZD, 22. 1. 1953. Dále f. OV KSČ VK, inv. č. 5, kart. 5, V. okresní konference KSČ, 18. – 19. 4. 1953; Lysáček.

¹⁰³ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 205–208.

¹⁰⁴ Bylnice (6. 6. 1952), Hostětín (27. 8. 1952), Slavičín (20. 10. 1952).

¹⁰⁵ Od červnového usnesení strany a vlády vzrostl počet členů k lednu 1953 v gottwaldovském kraji o 25 000 osob s výměrou 75 000 ha půdy; SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 304, kart. 184, II. okresní konference JZD, 22. 1. 1953.

Tabulka č. 3¹⁰⁶

Poř. č./Obec	Počet členů		
	7. 4. / 30. 9. 1951	3. 9. 1952	1. 1. 1953
1. Brumov	172 / 177	177	177
2. Bohuslavice n. Vláší	64 / 39	33	34
3. Valašské Klobouky	54 / 92	92	103
4. Divnice	37 / 59	56	56
5. Francova Lhota	32 / 56	56	56
6. Lipina	21 / 21	21	21
7. Křekov	18 / 18	18	18
8. Rudimov	14 / 22	22	59
9. Petrůvka	13 / ?	17	25
10. Bylnice	- / -	48	48
11. Hostětín	- / -	14	17
12. Slavičín	- / -	-	50
Celkem	425 / 484	554	664

¹⁰⁶ Záznamy ze 7. 4. 1951; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 3, kart. 3, *III. okresní konference KSČ*, 7. – 8. 4. 1951. Záznamy z 30. 9. 1951; SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 1, kart. 1, *Matriční kniha členů JZD okresu Val. Klobouky (1951–1953)*. Ostatní záznamy; ŠPIČÁK, M. – POKLUDA, Z.: K počátkům, s. 85, 93.

3.1

Podmínky a předpoklady rozvoje a hospodaření jednotných zemědělských družstev, s přihlédnutím k soukromému sektoru

Období studené války mezi Východem a Západem, které vystřídalo bezprostředně poválečné antifašistické spojení, znamenalo pro Československo zásadní přestavbu ekonomiky. V lednu 1949 vznikla Rada vzájemné hospodářské pomoci; určená pro země sovětského bloku. Vedle působení na ekonomické směřování členských zemí představovala také nástroj k prosazování mocenskopolitických zájmů Sovětského svazu. Jednotlivým státům bylo uloženo uzavírat vzájemně dlouhodobé, většinou pětileté smlouvy. Pro Československo to znamenalo orientovat se především na těžké strojírenství a zbrojní výrobu, což neodpovídalo jeho skutečným hospodářským potřebám.¹⁰⁷

Během krátké doby pěti let proběhla strukturální přestavba ekonomiky, která se negativně odrazila v oblasti zemědělství. Do roku 1960 nebylo dosaženo celkové úrovně předválečné zemědělské výroby ani soběstačnosti. K tomuto stavu taktéž přispěl např. poválečný odsun Němců a způsob provádění kolektivizace.¹⁰⁸

Pro zajištění stále vyšších státních požadavků na výživu národa bylo hlavní prioritou budování státních statků a JZD III. typu s provozem společného velkochovu vepřového a hovězího zvířectva.¹⁰⁹ V případě JZD tomu nejdříve předcházelo scelování půdy do rozlehlých ploch (honů) provedením HTÚP, která vyústila v rozorání mezí. I ve vyložené horských oblastech bylo záměrem vytvářet co nejvíce honů a technicky nepřístupné plochy přidělovat jako záhumenky.¹¹⁰ Podíl scelené půdy z celkové rozlohy činil v lednu 1953 pouze 5,5% a koreloval s pomalým tempem zakládání JZD na okrese.¹¹¹

V polovině roku 1951 byl kladen důraz na přesvědčování zemědělců, aby pochopili nutnost revize HTÚP a přechodu družstva na III. typ; II. typ se vyznačoval

¹⁰⁷ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 6–7.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 11.

¹⁰⁹ Na konci června 1951 byla JZD v okrese podle typu označena: II. typ – Bohuslavice nad Vlárí, Divnice, Brumov, I. typ – Francova Lhota, Křekov, Lipina, Petrůvka, Rudimov, Valašské Klobouky a PV – Bylnice, Hostětín. Celkem se jednalo o 575 členů; SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí představenstva*, 28. 6. 1951.

¹¹⁰ *II. okresní konference JZD – nástup k vytvoření většinových JZD, rychlá cesta k blahobytu drobných a středních rolníků na Valašskokloboucku*, Jiskra Valašskoklobouckého okresu, č. 2, 17. 1. 1953.

¹¹¹ SOkA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 304, kart. 184, *II. okresní konference JZD*, 22. 1. 1953.

nestabilností za nestále probíhajícího vstupování a vystupování členů, kteří tím tak měnili rozlohu družstevní půdy.¹¹²

Revize HTÚP znamenala reakci na nepředpokládaný vývoj, který následoval po prvních zásazích do hranic pozemků.¹¹³ Při rozorání mezí byla zemědělcům ponechána půda do 2 ha a kovozezemělcům kolem 15 měřic. Tito pracovali přednostně na svých záhumencích a zanedbávali práci na družstevní půdě, čímž nenaplnili předpoklad společné práce i na záhumencích. Pravidla provozního řádu dále narušovala místní snahy přidělovat záhumenky osobám, které před tím nevlastnily půdu, a nyní aktivně nepracovaly v JZD. Naproti tomu někteří jedinci pracovali poctivě bez patřičného ohodnocení.¹¹⁴

Pro zavedení společné živočišné velkovýroby byli zemědělci přesvědčováni především argumentem vyšší rentability v porovnání s hektarovými výnosy rostlinné výroby, která se měla stát pouze doplňkovou. Preference živočišné výroby vedla k požadavku zajištění odpovídajícího objemu krmiv. Jaroslav Daněk přiznal, že odpůrci měli pravdu, když upozorňovali na komplikaci s nedostatkem krmiv: „*Chceme stále zvyšovat stav dobytka, ale musíme si uvědomit, že za těchto podmínek, které teď máme, to není možné.*“ Pro nedostatek krmiv nebo pro jejich opožděné rozdělení byli zemědělci nuceni dobytek prodat.¹¹⁵

Společný svod domácího zvířectva zpočátku směřoval do vytypovaných stavení, jichž mohlo být v dané obci i několik. Realizace výstavby vlastních kravínů připadla nejprve na Brumov a Valašské Klobouky. Na tyto nákladné stavby, které měly zemědělce přesvědčit o prosperitě a výhodách, ale nebyly finance. Hledaly se způsoby jak nejlevněji stavět; např. využitím stavebního materiálu ze zboženišť.

¹¹² SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 26. 6. 1951; Kdežto revize HTÚP měla být provedena s ohledem na konečné vyznačení ploch (určených k zalesnění, pastvinám, pěstování ovocných stromů apod.). Ve III. typu potom členové ztraceli všechna práva na svobodné disponování se svými pozemky, a pokud vystoupili z JZD, dostali jinou půdu.

¹¹³ První HTÚP byla provedena v Divnicích na konci srpna 1950, přitom se nejednalo o jednotný půdní celek, ale o rozprostření spojených částí po celém katastru, což stěžovalo společnou práci.

¹¹⁴ *Tamtéž*, 19. 6., 28. 6. 1951. Celostátní problémy s realizací HTÚP se staly součástí referátu Slánského na zasedání ÚV KSČ 26. – 27. 6. 1951. Referát znamenal nové východisko pro OV KSČ, jak dále postupovat a čemu se vyvarovat. Ve vedení okresu bylo proto stanoveno, že v otázce HTÚP se musí zemědělcům (oproti minulým případům) v první řadě vysvětlit, o co se vlastně jedná, při rozšiřování členské základny přísně respektovat dobrovolnost rozhodnutí, nevyhrožovat a neslibovat nesplnitelné věci. Docházelo totiž k přidělování horších pozemků nečlenům družstva – drobným a středním zemědělcům, nebo jim dokonce vůbec nebyly vytyčeny; za účelem jejich vstupu do JZD.

¹¹⁵ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 13, kart. 13, *Zápisy ze schůzí pléna*, 30. 12. 1950.

Vědělo se také, že by členové z družstva vystupovali, kdyby se po nich žádalo, aby ručili za stavby vlastními nemovitostmi.¹¹⁶ Není tedy divu, že se stavby protahovaly.

Nadto vznikl problémem opatření dobytka. V brumovském JZD se vyskytovalo minimum výkonných zemědělců a z ostatních členů pokud někdo vlastnil dobytek, tak pouze jeden kus a toho se nehodlal vzdát (ponechání jednoho kusu schvaloval provozní řád). JZD proto muselo dobytek jinde nakoupit.¹¹⁷ To znamenalo nemalou komplikaci, protože pro kravín byly již vypracovány předpisy dodávek mléka. K tomu KV KSC Gottwaldov vydal usnesení: kravíny se postaví pouze v JZD III. typu nebo tam, kde se přechod na tento typ očekává. Při zavádění kravínů se ukázala unáhlenost a nepřipravenost okresních funkcionářů: „*Nevím soudruzi, jak jste mohli přistoupit k adaptaci, když družstvo nemělo ani provozní řád. V Brumově je např. 12 zemědělců, kteří si v družstvu dělají, co chtějí, a nyní stojíme před problémem, jak z toho všeho ven. V Brumově nemůžeme založit družstvo III. typu, to dá ještě hodně práce, než k tomu budeme moci přistoupit a v Kloboukách o tom není ani řeči.*“ To znamenalo, jak pokračoval Jaromír Sitař, že v případě ustájení dobytka by se muselo v kravínech hospodařit podle III. typu, kdežto na polích stále podle I. typu či dokonce bez pravidel.¹¹⁸

To, že daný typ neodpovídal skutečnosti, se jinak týkalo většiny JZD. Někdy se také hovořilo o JZD, ale přitom se jednalo pouze o PV. Zemědělci nejraději pracovali na svém pozemku a v případě obecní půdy, kterou MNV poskytl do užívání JZD, si tuto často jednoduše rozdělili mezi sebe a obhospodařovali nadále individuálně (nepomohla ani revize HTÚP, která stanovila plochu pro záhumenky do 1 ha).¹¹⁹

V Lipině a Křekově převažovali mezi družstevníky výkonní zemědělci, jejichž hlavním motivem pro ustanovení PV byl patrně úmysl zachránit zdejší strojní družstvo. Neměli tedy podstatný zájem o kolektivizaci, což dokládá i to, že ve skutečnosti v dubnu 1953 nadále setrvali administrativně pouze na úrovni PV; k nelibosti zbylých členů (nevlastníků půdy) a členů MO KSC.¹²⁰

¹¹⁶ SOKA Zlín, f. OV KSC VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 9. 1. 1951.

¹¹⁷ *Tamtéž*, 28. 6. 1951.

¹¹⁸ *Tamtéž*, 2. 5. 1951.

¹¹⁹ SOKA Zlín, f. OV KSC VK, inv. č. 26, kart. 26, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 6. 8. 1952; Lysáček: „*Mluvíme mnohdy o JZD různého typu, ale ve skutečnosti to ještě JZD žádného typu není, poněvadž se pracuje individuálně.*“

¹²⁰ SOKA Zlín, f. OV KSC VK, inv. č. 5, kart. 5, *V. okresní konference KSC*, 18. – 19. 4. 1953.

Odpor ke společnému hospodaření, leckdy doprovázeného osobním využíváním až rozkrádáním společného majetku družstevníky i členy MNV, se projevoval s různou intenzitou, která celkově vyvrcholila v období krize kolektivizace. Největší kritika směřovala od počátku na funkcionáře v Bohuslavicích nad Vlání, později i v Divnicích, ale často se vztahovala na osoby označované jako „vesničtí boháči“. Rovněž soukromí zemědělci uváděli při poukazování na špatné hospodaření často družstva z těchto dvou vesnic.¹²¹ Vývoj situace v Divnicích nám ukazuje, jakými závažnými rysy se postupně vyznačovala i ostatní družstva; přestárlými členy, opouštěnou půdou, důsledky vedeného třídního boje, odchodem zemědělců do průmyslové oblasti.¹²²

Při přechodu z malovýrobního na velkovýrobní hospodaření se zásadní otázkou stalo vlastnictví mechanizačních prostředků. V roce 1949 byla většina v držení soukromých zemědělců, JZD a místních strojních družstev. Nejmenší počet náležel STS. ÚV KSČ se zaměřil na oslabení soukromého sektoru; byl přijat zákon o mechanizaci č. 27/1949 Sb., který znamenal nucený výkup strojů naplánovaný na jaro 1950. Veřejným důvodem výkupu se stal třídní boj proti kapitalistickým živlům. Výsledek nebyl uspokojivý: nejvíce strojů získaly sice STS, ale akce byla provázena odporem zemědělců a u strojů se objevily technické problémy (vysoké stáří a nevykonnost většiny strojů a traktorů, nedostupnost náhradních dílů atd.) vedoucí

¹²¹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 3, kart. 3, III. okresní konference KSČ, 7. – 8. 4. 1951; Zpráva o stávajícím plnění přednostních úkolů v JZD II. typu: „*Vlivem nepřátelských živlů a vesnických boháčů, kteří se snaží za pomoci neuvědomělých zemědělců přivést družstvo do pasivity, proto někteří členové nemají poměr ke kolektivní práci a podléhají vlivu vesnických boháčů. Např. při sestavování ročního plánu v JZD Bohuslavice jsme museli některé členy přesvědčovat o nutnosti společných prací.*“

Diskusní příspěvek F. Lysáčka k Bohuslavicím nad Vlání: „*Zde jsme se dopustili ze strany OV chyby. My jsme tam odhalili rozbíječe JZD, vesnické boháče, ale zavčas jsme je nepotrestali. Nechali jsme je řídit před našima očima a tehdejší soudruh Šála, když vystoupil na veřejné schůzi a když prohlásil – „Mluvme lidem pravdu, splnění pětiletého plánu znamená zbavení všeho soukromého vlastnictví, ani motyka vám nezůstane!“ – nevyvodili jsme z toho žádné důsledky.*“

SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 27, kart. 27, Zápisy ze schůzí předsednictva, 7. 9. 1953, Politicko-hospodářský rozbor našich JZD a jak naše vesnické organizace pomáhají k dalšímu rozvoji a upevnování JZD; Divnice: „*Je si třeba představit, že většina družstevníků jsou členové strany, kteří nepracovali pro rozvoj JZD a po kapitalisticku chtěli ze zvýhodněných podmínek těžit pro svoje osobní obohacení.*“; Politicko-hospodářský rozbor našich JZD, a jak naše vesnické organizace pomáhají k dalšímu rozvoji a upevnování JZD.

¹²² Lysáček: „*My jsme soudruzi rozebírali situaci v Divnicích. Tam jsou výkonnými zemědělci lidé přestárlí, kteří již nyní nabízejí půdu, protože nejsou schopni sami na ní pracovat a mladší jsou zase výkonnými zemědělci charakteru vesnického boháče, ty do JZD vzít nemůžeme. A jiné střední zemědělce zase nedostaneme z továrny ani za nic na světě.*“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 26, kart. 26, Zápisy ze schůzí předsednictva, 25. 8. 1952.

k brzké nepoužitelnosti mnoha strojů. Vyššímu rozvoji STS do budoucna poté bránilo jejich podfinancování.¹²³

Na hospodaření JZD, stejně jako ČSSS a soukromých zemědělců se trvale odrážela povinnost odvádět státu předepsané dodávky rostlinné a živočišné výroby. STS (se sídlem v Brumově) uzavírala s těmito subjekty, s přední preferencí JZD, smlouvy o provedení zemědělských prací. Důraz byl kladen především na úspěšné provedení žní, při kterých měli zaměstnanci STS propagovat výhody vyšší mechanizace a chemizace v zemědělství s cílem rozšíření členské základny jednotlivých JZD.

V přípravě STS na žně v roce 1951 se vyskytly problémy s nedostatkem kabelů, elektromotorů, navíc dosud stále probíhal výkup mlátiček. Ze strany členů MNV docházelo k podpoře zemědělců tím způsobem, že na ONV nahlásili méně výkonné stroje a elektromotory než odpovídalo skutečnosti; těchto se výkup netýkal. Zemědělci si pomáhali i prodejem elektromotorů na Slovensko a opatřováním lehčích motorů (mnoho motorů kolovalo na černém trhu). Jako příklad je uvedena obec Lidečko, ve které bylo zabaveno přibližně 47 motorů.

Získané mlátičky od zemědělců měly před žněmi nejdříve projít kontrolou v továrnách kvůli předpokládané sabotáži.¹²⁴ V případě fungujících mlátiček, u kterých nebyl z technických důvodů možný převoz, zajišťovali jejich provoz zaměstnanci STS a eventuálně na základě smlouvy s STS bývalí majitelé, jimž se nedůvěřovalo: „[...] *nevěří ještě v dnešní režim a stále se cítí jejich vlastníky.*“ Proto měli být při výmlatu ze strany MO KSCŽ kontrolováni.¹²⁵ Někteří zemědělci kategoricky vystoupili proti vydání mlátiček a tyto jim prozatím zůstaly, protože násilné odebrání by straně uškodilo.¹²⁶

STS před žněmi v roce 1951 dále postrádala vedení „*spolehlivým soudruhem*“, dostatek provozního náradí a starší zkušené traktoristy.¹²⁷ Ve správě pro plénum OV z dubna 1952 je dále uvedeno: „*STS doposud neplní úkol stát se apoštolem na vesnici při provádění socializace vesnice.*“ Jedny z hlavních příčin, proč brumovská STS nedokázala plnit usnesení ÚV KSCŽ o STS, byly spatřovány ve špatném vedení zaměstnanců, kteří neprojeví osobní odpovědnost za svěřené úkoly a

¹²³ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 242–246.

¹²⁴ SOKA Zlín, f. OV KSCŽ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 3. 7. 1951.

¹²⁵ SOKA Zlín, f. OV KSCŽ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 2. 5. 1951. Příprava STS v Brumově na senoseč a žňové práce.

¹²⁶ *Tamtéž*, 5. 6. 1951.

¹²⁷ SOKA Zlín, f. OV KSCŽ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 3. 7. 1951.

v nedostatečných finančních a výrobních plánech zaměřených na JZD (plány nebyly dosud schváleny vládou).¹²⁸ K jistému zlepšení došlo v srpnu téhož roku, kdy aktivnějšímu pracovnímu nasazení zaměstnanců předcházelo jejich zapojení do socialistického soutěžení a obsazení 2. místa v kraji. Zastaralé stroje nebylo ale možné z finančního důvodu vyměnit za nové.¹²⁹

Společné žně ve vesnici, v níž se nacházelo JZD, měly předčít soukromé zemědělce v rychlosti a úspěšnosti jejich provedení. Z tohoto důvodu členové okresního zemědělského referátu a okresní žňové komise požadovali vypracování žňových plánů a vyzdvižení úlohy družstva.¹³⁰

Před přípravou na žně v roce 1951 poukázal František Lysáček na nedostatky z předchozího roku. Tehdejší plány zahrnovaly všechny obce okresu a to nebylo možné zvládnout. Z toho vyplynul poznatek zaměřit se předně na JZD s provedenou HTÚP, dále na JZD I. typu, PV a nakonec na obce, v nichž se předpokládalo sestavení pracovních skupin a po žních založení PV.¹³¹ Udržení fungujících pracovních skupin dále vyžadovalo jejich dostatečné strojní zabezpečení. Přetrvávajících nedostatků se ostatně vyskytla celá řada. Nedostačující počet skladových prostor pro obilí či seno nahrazovaly různé budovy (např. bývalá Orlovna v Horním Lidči). Bylo obtížné přesvědčit družstevníky, aby pracovali ve skupinách a dodržovali pracovní plán.¹³² Před plánovanými žněmi dosud nedošlo v některých JZD (např. v Lipině) k vyúčtování práce za rok 1950; znechucení zemědělci nevěděli, za co vlastně pracovali a odvolávali se na sedláky, u nichž by za práci dostali alespoň zrní pro slepice. Družstevníci i jejich vedoucí nezaznamenávali odpracovaný čas. Rozpory nastaly i mezi zemědělci navzájem. Menší zemědělci v Divnicích odmítali pracovat za sedláky.¹³³ Členové družstva rovněž upřednostňovali své záhumenky nebo soukromou

¹²⁸ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 28. 4. 1952; Daněk, Výskup.

¹²⁹ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 26, kart. 26, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 6. 8. 1952.

¹³⁰ V případě vesnic bez JZD žňové plány sestavovaly MNV prostřednictvím místní žňové komise ve spolupráci se zemědělci a JSČZ. MNV i JZD často přistupovaly k sestavování plánů s nezájmem a líknavě.

¹³¹ Přední zájem se vztahoval na obce: Bohuslavice nad Vlárí, Divnice, Brumov, Křekov, Lipina, Šanov, Rokytnice, Horní Lideč, Střelná.

¹³² Někteří družstevníci ale ve společné práci spatřovali svou záchranu, protože si uvědomovali, že sami nestačí na obhospodaření půdy; SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 10. 7. 1951.

¹³³ Ve II. typu JZD byla odměna stanovena podle vložené půdy. Současně to znamenalo možnost jak přesvědčovat drobné zemědělce o III. typu; SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 5. 6. 1951.

půdu. Nejhorší poměry panovaly v Bohuslavicích nad Vlání; družstevní půda zůstala na jaře nezasetá.¹³⁴

3. 1. 1

Povinné dodávky zemědělských produktů

Pro přiděl potravin a spotřebního zboží existoval lístkový systém vázaného trhu, zavedený na počátku druhé světové války, který přetrval až do poloviny roku 1953. Vedle vázaného trhu později fungoval volný trh s podstatně vyššími cenami. Tzn., že zemědělci, jako samozásobitelé, neměli nárok na lístky na cukr, mýdlo a šatenky pokud neodvedli k výkupu předepsané dodávky zemědělských produktů, a také až potom směli provést domácí porážku a zbylé produkty prodávat na volném trhu.¹³⁵ Vedle toho majitelé hospodářství s půdou nad 15 ha byli odkázáni pouze na volný trh.¹³⁶

Rozpisy povinných dodávek představovaly především prostředek k znevýhodňování a omezování velkých zemědělců, „vesnických boháčů“ v rámci rozpoutaného třídního boje na vesnicích.¹³⁷ Ostatní zemědělci byli přesvědčováni o snadnějším plnění dodávek v rámci družstevního hospodaření.¹³⁸ Přidělený vesnický instruktor zodpovídal okresní rozpisové komisi za „spravedlivé“ vypracování dodávkových rozpisů. Způsob provádění a plnění rozpisů často neodpovídal požadavkům OV KSČ. Závisel na přístupu ze strany funkcionářů MNV i zemědělců a vyznačoval se celkovou nejednotností mezi vesnicemi.

¹³⁴ Tamtéž, Marie Kupčíková: „U nás zůstal z jarních prací hon JZD nezaset a je to hanba, protože všichni na to poukazují a já se soudruzi za to přímo stydím. [...], předseda JZD si zavolal ženy, dal jim ji [směšku] a řekl, ať to vysejí a ať sejí husto, takže hon JZD je nezaset a soukromý hon je zasetý. [...] Měli jsme přichystaných 20 q bramborů na zasetí, ale když jsme je na jaře přebírali, tak jich bylo jenom 8 q. Kam se poděly ty ostatní brambory, nikdo neví. Zrovna tak to bylo s tou směškou, kdy jsem se dozvěděla, že nejdříve zasel svoje pole a pak ty ostatní a neměl zájem na tom, aby družstevní hon byl zasetý. Je tam něco nezdravého a mám dojem jako by to všechno dělal úmyslně a měl z toho ještě radost.“

¹³⁵ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, Zápisy ze schůzí předsednictva, 3. 2. 1952.

¹³⁶ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 1, kart. 1, I. okresní konference KSČ, 9. – 10. 4. 1949.

¹³⁷ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, Zápisy ze schůzí předsednictva, 24. 11. 1951.

¹³⁸ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, Zápisy ze schůzí předsednictva, 3. 2. 1952.

Státní opatření v oblasti zásobování zemědělskými výrobky z roku 1951 reagovala na neplnění povinných dodávek mnoha JZD (práce v družstvech upadala, protože členové se přednostně věnovali záhumnům).¹³⁹

V soukromém sektoru nově začaly podléhat výkupu i pozemky s výměrou do 2 ha a těžká situace při vysvětlování správnosti tohoto opatření nastala hlavně u nedružstevních kovozezemělců. Ti z nich, kteří chovali vepře, mohli maso dosud prodávat na volný trh a současně pobírali přidělové lístky. Nyní museli obilí, které by jinak zkrmlili, odvádět v dodávkách. Navíc spousta dělníků byla dosud zvyklá pobírat přídatkové potravinové lístky pro těžce pracující, aniž by toto kritérium splňovala, což se mělo změnit.

Dodávky vajec platily i pro nejmenší zemědělce, kteří vlastnili malou zahrádku nebo dvorek a neměli kde drůbež chovat.¹⁴⁰ Mnoho drobných zemědělců odmítalo podepsat čtvrtletní kvóty dodávek. Jejich nespokojenost spočívala i v tom, že v některých obcích představitelé MNV rozpisy na malé zemědělce neprováděli. Předpoklad většinového vstupu drobných držitelů půdy do družstev se ale nenaplnil.¹⁴¹

Začátkem února 1952 se zásobovací opatření v JZD přímo dosud neodrazila.¹⁴² Začátkem září 1951 zaujal okres poslední místo v celém kraji v plnění dodávek živočišné výroby.¹⁴³ Hlavní příčina tohoto výsledku vězela v přeplněných a nevhodných stájových prostorech určených pro dobytek a v případě drůbeže ve výskytu slepičího moru. Nehygienické podmínky ve stájích a chlévech vedly k šíření

¹³⁹ Opatřeními pozbyli členové neplněních družstev nárok na šatenky, lístky na cukr a mýdlo, také nedostali povolení k porážce domácího vepře. Podobná opatření se vztahovala i na členy nižších typů JZD (aby přešli na vyšší typ). Mnozí družstevníci proto odcházeli z JZD (převážně kovozezemělci a členové s výměrou půdy do 2-5 ha); KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 195.

¹⁴⁰ To znamenalo, že zemědělec poskytl krmivo jinému, který měl podmínky pro chov a dodávku za něj splnil. Také zemědělec s půdou pouze o několika arech, pokud chtěl nadále pobírat přidělové lístky, musel spoléhat na pomoc většího zemědělce.

¹⁴¹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 28. 1. 1952; Lysáček: „*Malý zemědělcí na tom budou hůře, a tak jim bude půda na obtíž, budou vstupovat do JZD, a tak docílíme větší socializace vesnice.*“ Stávaly se případy, že někteří drobní majitelé půdy se vzdávali půdy i dobytka bez náhrady, jiní uvažovali o vstupu do JZD. Většina zemědělců ale družstevnímu hospodaření nevěřila. Jako příklad je uvedena vesnice Nedašov, kde by drobní zemědělci uvítali společnou drůbežárnu pro snadnější plnění dodávek, ale bez současného vstupu do JZD; *Tamtéž*, 3. 2. 1952.

¹⁴² *Tamtéž*, 3. 2. 1952; Sláma, Chalupník: „*V našich JZD se dosud nijak zásobovací opatření neprojevuje, protože se družstevníků ještě nijak nedotýká.*“ Je otázkou proč. Byla snad v případě JZD zohledněna horší bonita půdy a tedy zadány nižší kvóty dodávek? Takto uvažovali soukromí zemědělci, ale v jejich případě to neplatilo.

¹⁴³ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 4. 9. 1951.

nemocí a úhynům dobytka.¹⁴⁴ Všichni zemědělci¹⁴⁵ tudíž projevovali neochotu zvyšovat do budoucna požadovaný zástav. Úmyslně živořící telata mrzačili nebo degenerovali chovem, jen aby byla uznaná jako jatečná. František Lysáček uvedl dokonce příklad, kdy si zemědělec stěžoval, že je nemožné, aby držel nadále v kuchyni tele.

Zemědělci hromadně projevovali zájem o poskytnutí materiální podpory na provedení nutných oprav stájí a chlévů. Předseda OV KSČ Bílský ale striktně zastával krajské instrukce, které nedovolovaly provádět jakékoliv opravy na nedružstevních staveních, a tak byl dobytek držen v nevhodném ustájení i za vysokou cenu úhynů či mrzačení.¹⁴⁶

Opravy byly navíc považovány za příliš nákladné. Místo toho se prosazovaly přesuny dobytka mezi zemědělci. Většinu dobytka chovali především menší zemědělci, kdežto ti větší drželi počty raději pod plánovaným stavem.¹⁴⁷ Členy přesunové komise MNV tvořili převážně drobní zemědělci, kteří s provedením svěřeného úkolu nesouhlasili; ať už z důvodu vlastního ochuzení nebo ze sympatie k sedlákům.¹⁴⁸

Zemědělci odmítali chovat telata i z důvodu náročných dodávek mléka.¹⁴⁹ Okresní funkcionáři by uvítali ze strany KNV Gottwaldov snížení těchto dodávek, ale věděli, že to není reálné, podobně jako u přehnaně vysokých požadavků na dodávky vajec. O odpisu dodávek se dalo uvažovat pouze v případě sena a slámy.¹⁵⁰

Vedle úmyslného znehodnocování dobytka, reagovali zemědělci na nepříznivé dodávkové povinnosti zatajováním půdy, počtu domácího zvířectva¹⁵¹ a jeho černým

¹⁴⁴ *Tamtéž*, 31. 7. 1951; Sitař: „*Já si myslím soudruzi, že zemědělci svévolně nevyvolávají červenku, ale že je to zavíněno hlavně tím, že jsem málo kde viděl tak hnusné chlévy jako na našem okrese, a proto se nemůžeme, soudruzi ani divit, že nám dobytek hyne.*“

¹⁴⁵ Tj. včetně družstevních zemědělců.

¹⁴⁶ Cílem bylo přimět zemědělce k většinovému společnému ustájení dobytka, prozatím alespoň v rámci teletníků (v dané situaci bylo jejich vystavění považováno za nutnost) při JZD. V Brumově sice fungoval společný kravín, ale zemědělci se svých telat nehodlali vzdát ani přes výše uvedené potíže s chovem. Zde sehrálo svou roli zřejmě více faktorů: svrchovanost soukromého vlastnictví, nedůvěra v hospodaření JZD, snadnější plnění povinných dodávek mladými jedinci a využití černého trhu.

¹⁴⁷ Kvůli odlehčení od vyšších povinných dodávek.

¹⁴⁸ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*; 4. 9., 25. 9., 31. 7. 1951.

¹⁴⁹ Protože tak se tele od své matky odstavilo asi za 2 týdny, kdežto v případě chovu činil rozdíl přibližně měsíc navíc.

¹⁵⁰ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 25. 9. 1951.

¹⁵¹ Např. F. Plášek z Rudimova zaplatil za 22 akrů zatajené orné půdy 3 500,-. B. Rakovi, rovněž z Rudimova, za tentýž přestupek (ale bez uvedení rozlohy půdy) hrozila pokuta až ve výši 20 000,-; sankce byla zrušena na základě vládního rozhodnutí o amnestii ze dne 4. 5. 1953. V. Koutný z Nevšové za zatajeného vepře o váze 110 kg zaplatil 5 000,-. Nepřihlášené sele stálo A. Kořenka z Vysokého Pole 1000,-; SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 4, kart. 4, *Rejstřík přestupků (1952–1956)*. Zatajená orná půda

obchodováním; zvláště pokud se jim nabízel vstřícný postoj členů MNV a zvěrolékařů. Např. docházelo, především ze strany větších a středních rolníků, k hlášení některých podezřelých úhynů; uznání přirozeného úhynu umožňovalo získat přidělové lístky v poloviční ceně a mimo to prodej masa na volném trhu. Dále vzrostl počet nutných porážek u vepřů o váze 40–50 kg, protože v této váhové kategorii nepodléhali povinnému výkupu, který začínal od 90 kg.¹⁵² Zemědělci nejraději plnili dodávky selaty,¹⁵³ o nichž byl navíc stálý zájem na černém trhu.

Uvedené skutečnosti u vepřového i hovězího dobytka znamenaly pro okres nemožnost vytvořit dostatečný zástav, nesplnitelnost dodávek a současně ohrožení volného trhu¹⁵⁴

Pro sledování plnění dodávek byly v březnu 1951 při MNV ustanoveny komise pro výživu a vnitřní obchod. Komise ve většině obcí postupovaly proti nařízení z ONV; doporučovaly domácí porážky a vydávání lístků i zemědělcům, kteří neměli splněny dodávky.¹⁵⁵ Tento postup zavrhovali členové OV KSČ, ale na druhou stranu uznávali objektivní příčiny nemožnosti plnění dodávek v některých vesnicích.¹⁵⁶

Zejména zásadní neplnění dodávek mohli být vedle peněžní pokuty postiženi vedlejším trestem, a to vyhlášením v místním rozhlasu.¹⁵⁷ V případě nedobytnosti uložené pokuty následovalo vyměření náhradního trestu odnětí svobody. Důslednější stíhání neplničů nastalo až od poloviny roku 1951 v souvislosti s celostátními zásobovacími obtížemi. K 31. 7. 1951 se urychleně vyřizovalo 60 případů.¹⁵⁸

Rozpisy pro rok 1952 se měly sestavovat více z třídního hlediska, než tomu bylo v předchozích letech. Proto OV KSČ prosazoval změnu ve složení místních rozpisových komisí. Začátkem roku 1952 tudíž byla většina místních komisí složena

se v polovině roku 1952 trestala také zvýšením dodávky vajec. Prakticky v každé vesnici se vyskytly případy zatajené půdy; SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 414, kart. 319, *Zvýšení dodávky vajec podle štítkové akce*, (1952).

¹⁵² S touto nízkou váhovou hranicí přitom nesouhlasili samotní organizační pracovníci výkupu, kteří odmítali výkup z důvodu ne hospodárnosti provádět.

¹⁵³ Jeden zemědělec mohl dodat maximálně 4 selata; prvořadý důraz se kladl především na dospělý jatečný dobytek.

¹⁵⁴ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 2. 6. 1951.

¹⁵⁵ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůze okresních funkcionářů*, 29. 6. 1951.

¹⁵⁶ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 31. 7. 1951.

¹⁵⁷ Postoj zemědělců k plnění nebo neplnění dodávek v některých obcích zveřejňovaly také „*tabule cti a hanby*“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 27, kart. 27, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 4. 5. 1953.

¹⁵⁸ Celková výše pokut činila 349 000,- a náhradního trestu odnětí svobody 1 316 dnů; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 24, kart. 24, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 31. 7. 1951.

převážně z malých a středních zemědělců. To ale vždy nezaručovalo požadovaný efekt. V Brumově se komise skládala ze středních zemědělců bez kladného poměru k JZD. Hrozilo tak zneužití rozpisů proti zemědělcům, u nichž se předpokládal vstup do družstva, zatímco vlastní členové družstva neměli zájem na rozpisech spolupracovat. Jinde komise zvýhodňovaly nadále větší zemědělce, jako v případě dodávek mléka v Jestřabí.¹⁵⁹ Naopak např. ve Svatém Štěpánu všechny dodávky rozepsali pouze na velké zemědělce. To, jakým vlastním způsobem zacházeli členové MNV s rozpisy, dokládá i příklad z Haluzic; komise předčasně odhlasovala jejich platnost, bez ohledu na schválení ze strany ONV.¹⁶⁰ Podobně okresní rozpisová komise nepostupovala vždy správně, např. když nezohlednila bonitu půdy v dané lokalitě; určila dodávky z procentuálního hlediska celoplošně, bez ohledu na hornaté oblasti.¹⁶¹

3.2

Krise kolektivizace

Vynucená a ukvapená kolektivizace, doprovázená neuspokojivými hospodářskými výsledky, zvyšovala nespokojenost členů JZD. Domácí i zahraniční události v polovině roku 1953 následně vedly k snižování členských základů v dosud nebývalém rozsahu a k rozpadu některých družstev; výstup členů dozníval ještě v polovině roku 1955.¹⁶²

Nedůvěru ke státnímu zřízení vzbudila peněžní reforma z 1. června 1953. Na venkově najednou postrádala zemědělská hospodářství pro nejbližší dobu finanční prostředky.¹⁶³ Avšak peněžní reforma na venkově nevzbudila odpor, který by svou intenzitou odpovídal nepokojům, které vypukly na závodech (k tomu přispělo zrušení dvojího trhu a u některých zemědělských produktů zvýšení výkupní ceny).¹⁶⁴ Prvotním iniciátorem k družstevním výstupům se stalo potlačené červnové povstání v NDR, kterému předcházelo z popudu SSSR vyhlášení politiky Nového kurzu. Obdobné politické nepokoje proběhly v Maďarsku. Československý venkov po těchto

¹⁵⁹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 15. 1. 1952.

¹⁶⁰ *Tamtéž*, 8. 1. 1952.

¹⁶¹ *Tamtéž*, 3. 2. 1952.

¹⁶² KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 254–255, 261.

¹⁶³ JECH, K.: *Kolektivizace*, s. 191.

¹⁶⁴ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 72–73.

událostech očekával nutné změny v zemědělské politice. Názory zemědělců oscilovaly od změny způsobu a tempa kolektivizace až po návrat k soukromému hospodaření. V tomto směru je navíc utvrdil prezident Zápotocký, který se svými dvojnárodnými projevy dostal do konfliktu s radikálnějšími členy ÚV KSČ a vyvolal rozpaky u funkcionářů na všech stupních státní správy.¹⁶⁵

Gottwaldovský kraj náležel k přední oblasti v počtu výstupů a podaných odhlášek z JZD.¹⁶⁶ V případě Valašskokloboucka je však zajímavé, že lze zaznamenat výrazný pokles počtu členů zhruba v třetině zemědělských družstev.

¹⁶⁵ Zápotocký odsoudil případy vynuceného členství v JZD a nehodlal bránit zemědělcům v jejich rozhodnutí z nich vystoupit. Dále nestál o zachování hospodářsky nejhorsších družstev nebo těch, která stála před rozpadem. Kolektivizaci nadále považoval za jediný správný způsob zemědělského hospodaření; šlo mu pouze o způsob, jak jí bude dosaženo. Nebránil se jejímu pozastavení, aby se připravily podmínky pro obnovení růstu JZD. Zápotocký se tak vrátil o pět let zpět, kdy prosazoval pro JZD dodržování dobrovolného členství a jejich nezávislejší fungování na státních zásadách. S těmito názory nesouhlasili funkcionáři KSČ v čele s Antonínem Novotným, který pokládal krizi za krátkodobou, během níž je třeba udržet družstva před rozpadem; *Tamtéž*, s. 256–261.

¹⁶⁶ *Tamtéž*, s. 267.

Tabulka č. 4¹⁶⁷

Poř. č./Obec	Schválení JZD/PV ¹⁶⁸	Uvedený typ JZD	Počet členů		Rozdíl v počtu členů
			1. 1. 1953	15. 10. 1953	
1. Divnice	4. 5. 1949	III.	56	3	53
2. Křekov	17. 5. 1949	I.	18	18	0
3. Bohuslavice n.Vláří	25. 5. 1949	II.	34	7	27
4. Lipina	25. 6. 1949	I.	21	21	0
5. Brumov	15. 8. 1950	II.	177	165	12
6. Val. Klobouky	3. 11. 1950	III.	103	11	92
7. Rudimov	6. 12. 1950	III.	59	9	50
8. Petrůvka	2. 3. 1951	I.	25	25	0
9. Francova Lhota	21. 3. 1951	I.	56	56	0
10. Bylnice	6. 6. 1952	I.	48	48	0
11. Hostětín	27. 8. 1952	I.	17	17	0
12. Slavičín	20. 10. 1952	I.	50	53	-3
13. Šanov	17. 4. 1952	PV	18	18	0
14. Hrádek	17. 4. 1952	PV	25	25	0
15. Střelná	4. 8. 1952	PV	22	22	0
16. Slopné	6. 8. 1952	PV	19	24	-5
Celkem	–	–	748	522	226

Nejdříve se začala rozpadat JZD v Bohuslavicích nad Vlání, Divnicích, Rudimově. Okresní funkcionáři Chalupník a Lysáček bohuslavické a divnické družstvo jednoznačně zavrhlí; vlastní rozpad družstev je nezajímá, šlo jim hlavně o vyvolanou reakci, která ohrožovala ve svých důsledcích postup kolektivizace.¹⁶⁹ Daleko větší míru roztrpčení způsobil funkcionářům rozklad rudimovského družstva, do něhož vkládali velké naděje; na určitou dobu se stalo většinovým družstvem a mělo představovat onen neustále požadovaný vzor pro ostatní vesnice.

¹⁶⁷ Tabulka upravena podle; ŠPIČÁK, M. – POKLUDA, Z.: K počátkům, s. 92–93. Datum schválení JZD, nemusí odpovídat jeho založení, jako třeba v případě Bohuslavic nad Vlání. Místní družstvo bylo založeno až 18. října 1949; *Jak na to šli v Bohuslavicích*, Naše pravda, č. 46, 10. 12. 1949, s. 5.

¹⁶⁸ Tzn. nadřízeným orgánem.

¹⁶⁹ Chalupník k Bohuslavicím nad Vlání: „[...] Tam vlastně ani JZD nebylo, tam jen spekulovali s označením JZD, takže nemáme čeho litovat.“ Lysáček: „Bude záležet na tom, jak my dokážeme udělat vzor. Soudruh zde řekl, že nemusíme litovat družstva v Bohuslavicích a Divnicích. Je třeba litovat toho, jaké podmínky jsme si tím vytvořili v okrese. Je to již třetí družstvo, které nám na okrese tak vyletělo. Je nutno litovat toho, že jsme zkompromitovali otázku budování JZD na našem okrese.“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 16, kart. 16, *Zápisy ze schůzí pléna*, 24. 10. 1953.

Vedle uvedených zahraničních a domácích politických událostí byl pro snižování početního stavu členů v Divnicích, Rudimově a Valašských Kloboukách určující fakt nespokojenosti družstevníků se vzorovými stanovami III. typu, které se zavázali přijmout po prvním celostátním sjezdu družstevníků v únoru 1953.¹⁷⁰

Podle tabulky č. 4 zůstal u PV a JZD nižších typů zpočátku roku až k říjnu 1953 vesměs stejný počet členů (u nejmladšího slavičínského JZD a PV ve Slopném počet dokonce vzrostl). Neměnný nebo mírně klesající stav členů je ale zavádějící, a to s ohledem na skutečný zájem o společnou práci. V Brumově, kde se družstevníci nadále zdráhali přejít na III. typ, k velkému snížení členské základny nedošlo, avšak v září 1953 půdu obhospodařovalo pouze 19 družstevníků. Také v ostatních vesnicích počet družstevníků zpravidla nevyjadřuje společné hospodaření. V Bylnici a Hostětíně půdu společně obdělávali pouze dvě až tři osoby a v Lipině a Křekově společná činnost prakticky vůbec nefungovala.

Nízký počet členů v JZD (navíc leckde převažovaly osoby v pokročilém věku, takže výkon práce závisel na brigádách) vylučoval splnění celoročních výrobních plánů a tedy odvádění dodávkových kvót zemědělských produktů. Družstevníci proto předávali část půdy MNV, tyto ji dále prostřednictvím nuceného nájmu přerozdělovaly těm zemědělcům, kteří ji byli schopni obhospodařit.¹⁷¹

Celkovou příčinu nízkého stavu zemědělských pracovních sil způsobila preference odvětví průmyslu po roce 1945, která rovněž zasáhla soukromé hospodaření. Část členů z původních zemědělských rodin přešla pracovat za jistým platem a dalšími výhodami do továren; zbytek rodiny potom nestačil na obdělání půdy.¹⁷² V zemědělství zůstala vesměs starší generace, která se stala i s vlastní půdou pro okresní funkcionáře nežádoucí přítěží.¹⁷³

¹⁷⁰ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 27, kart. 27, *Zápisy ze schůzí byra*, 7. 9. 1953.

¹⁷¹ *Tamtéž*.

¹⁷² SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 16, kart. 16, *Zápisy ze schůzí pléna*, 20. 6. 1954, Daněk, Švehlák, dále Lysáček: „*Je samozřejmou věcí, že na rozdrobených kouscích, které zemědělci, kteří pracují většinou v továrně a pokládají práci v zemědělství za přidruženou, nevěnují půdě takovou pozornost, jako museli dříve, protože ze země museli uživit rodinu. Jiných příjmů neměli, a proto se také více věnovali půdě.*“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 6, kart. 6, *VI. okresní konference KSČ*, 13. – 14. 3. 1954.

¹⁷³ *Tamtéž*, *VI. okresní konference KSČ*; Pecha: „*Dnes se jedná o tento stav. Zemědělci jsou sami přestárlí lidé a tak nevím, jak budeme moci od nich vymáhati dodávky. A bylo by třeba udělat průzkum, jak se to dělá. Myslím, že když tito vstoupí do JZD, nebudou tam přínosem, ale přinesou nám jedině půdu. A co se stane s půdou. Půda se drolí, přestárlí ji předávají MNV, tento ji dává do nuceného nájmu a je třeba dávat na to pozor. Pak se také předává půda pracujícím v průmyslu a ti staří pobírají rentu, ačkoliv na ní nepracují.*“

Začátkem roku 1954 se společně hospodařilo pouze v Brumově a Valašských Kloboukách. Počet členů se pohyboval kolem 10–13 v každém družstvu. V Brumově byli členy převážně dělníci bez vkladu vlastní půdy, a protože neměli vedlejší příjmy, projevovali alespoň určitý zájem o společnou práci. Naopak ve Valašských Kloboukách byli mezi členy taktéž původní zemědělci, živnostníci apod., kteří vstoupili do JZD třeba kvůli potížím při plnění povinných dodávek a zůstali v nich i během období krize kolektivizace. Raději se ale věnovali předmětu své činnosti, z které pobírali vedlejší příjmy; např. Emil Šuchma, zemědělec a bývalý majitel koželužny, ošetřoval kůže. Členství bývalých obchodníků, živnostníků apod. (zpravidla považovaných za „vesnické boháče“) v družstvu potom odrazovalo jiné zemědělce do něho vstupovat. Někteří funkcionáři vystupovali v průběhu roku 1954 proti pokračujícímu členství „vesnických boháčů“ ve Valašských Kloboukách. Jednalo se o Emila Šuchmu a Josefa Bureše (předsedu družstva, původně zemědělce a obchodníka). Předseda ONV Chalupník ale poukázal na momentální nezbytnost ponechat je v družstvu.¹⁷⁴

U členů, kteří se v těchto dvou zbývajících družstvech alespoň určitým způsobem zapojili do společných prací, degradovala pracovní morálka a klesala na minimum.¹⁷⁵

¹⁷⁴ „Přesto, že v JZD Val. Klobouky máme kádrové potíže, dosáhli jsme mnoho dobrých úspěchů. Řešili jsme již několikrát situaci a věc Bureše a Šuchmy, bez nich bychom doposud nezvládli ani organizační práce v JZD. V JZD Brumov nemáme výkonné zemědělce a vztah zemědělců k JZD není ještě dobrý.“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 16, kart. 16, Zápisy ze schůzí pléna, 12. 10. 1954.

¹⁷⁵ Tamtéž; Šindýlek: „Nedostatky jaké jsou v JZD Val. Klobouky jsou stejné v JZD Brumov. Jak se mohou zemědělci dívat na JZD, když vidí, že dosavadní družstevníci jsou denně v opilém stavu, a tak nemohou zajistit řádnou práci. Nedostatky, které se vyskytují, zemědělci velmi dobře sledují.“

4.

Postavení sedláků a označení vesnický boháč

Nedílnou součástí socialistické přestavby zemědělství se stalo rozpoutání třídního boje proti soukromému vlastnictví. Podstata třídního boje vycházela z omezování a zatlačování moci a vlivu velkých sedláků („vesnických boháčů“). Funkcionáři i členové KSČ očekávali od tohoto prostředku izolaci sedláků od drobných a středních zemědělců i to, že postaví proti sedlákům většinu místních zemědělců. Uskutečnění třídního boje zařadila vládnoucí strana mezi základní podmínky „združstevňování“. Jeho vyhlášení v průběhu roku 1948 ale vzbudilo u středních i drobných zemědělců strach z budoucího zakládání kolchozů, což je sblížovalo se sedláky.¹⁷⁶

Sedláci neodmítali různé formy spolehlivého zemědělského družstevnictví, o které by se opíralo soukromé hospodaření, ale distancovali se především od riskantních experimentů na zavádění kolchozních a sovchozních systémů sovětského typu. Autoritu sedláků nesestávala pouze z jejich majetku, ale odvíjela se i z odborných zemědělských znalostí, inovačního potenciálu, členství v různých spolcích a sdruženích; mnozí působili v místní samosprávě. Vedle toho nebyli vždy a všemi obyvateli vesnice hodnoceni kladně. Využívali práci maloročníků a někteří z nich se vyznačovali vůči jim a svému okolí povýšeností, asociálností apod. Jejich záporné hodnocení mohlo vycházet i ze zastávání nepatřičných politických postojů v nedávné minulosti.¹⁷⁷

Za vesnického boháče či kulaka mohl být označen v podstatě každý hospodář. Existovalo velmi široké rozpětí při užívání těchto nepřesně vymezených kategorií. Obecně se jednalo o vlastníky půdy s výměrou půdy nad 20 ha.¹⁷⁸ V případě obilnářské oblasti stačila výměra nad 10 ha, bramborářská oblast začínala od 12 ha apod. Uvedené označení mohlo připadnout i na hospodáře s menší výměrou půdy, kteří provozovali živnost (hostinec, obchod, mlýn, řeznictví), využívali námezdní pracovní síly (např. při ovocnářství) nebo splňovali jiná kritéria. „Vesničtí boháči“ podle funkcionářů ÚV KSČ postupovali vychytrale a nenápadně: vykořisťovali jiné

¹⁷⁶ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 335–338.

¹⁷⁷ JECH, K.: *Kolektivizace*, s. 42.

¹⁷⁸ Později nad 15 ha.

zemědělce prostřednictvím půjčování strojů, krmiva, pronájmem půdy atd., za což požadovali práci.¹⁷⁹

V administrativní rovině byli sedláci znevýhodňováni příslušnými zákony, vyhláškami apod. (ve věci vlastnictví půdy, výkupu mechanizačních prostředků, rozpisů povinných dodávek, omezování pracovních sil, práce od STS,...). Politická rovina znamenala dehonestaci a odhalování sedláků jako „vesnických boháčů“. Jejich uplatňování a intenzita závisely na konkrétní vesnici.¹⁸⁰ Zostřený třídní boj v roce 1950 a 1951 se převážně zakládal na administrativních opatřeních bez požadované politické součinnosti obyvatel vesnice včetně místních funkcionářů. Státní postup při výkupu strojů a povinných dodávkách naopak způsobil nesouhlas a nespokojenost většiny obyvatel vesnice.¹⁸¹

Zemědělský tajemník Rudolf Výskup v září 1951 k smířlivému postoji místních organizací vůči třídnímu nepříteli mimo jiné konstatoval: „*Nemáme příklad, kde by se organizace konkrétně zabývala otázkou vesnického boháče a spekulanta ve svém místě v souvislosti s projednáváním referátu soudruha Slánského*¹⁸².“ Příčinu tohoto stavu spatřoval komunista Výskup v nedostatečné stranicko-politické práci a špatném spojení okresu s místními organizacemi.¹⁸³

Referát Slánského znamenal východisko pro vylučování vesnických boháčů z družstev: „*[...] je třeba boháče odhalit před družstevníky a ostatními rolníky jako třídního nepřítele, který se nikdy nesmíří se socialistickou přestavbou vesnice. Odhalit ho tak, aby jeho vyloučení z družstva se stalo požadavkem samotných družstevníků. Pak nebude obtížné pro projednání ve straně a v představenstvu JZD, provést jeho vyloučení.*“¹⁸⁴

V Bohuslavicích nad Vlárí došlo podle všeho k rozhodnutí založit JZD na základě nalomení uznávané autority sedláků, kteří byli na schůzi celé obce náhle spontánně považováni za vykořisťovatele drobných zemědělců (byť podle silně

¹⁷⁹ ROKOSOVÁ, Šárka: *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: *Securitas imperii*, č. 10, Praha 2003, s. 149–150.

¹⁸⁰ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 338–339.

¹⁸¹ *Tamtéž*, s. 342–343.

¹⁸² Projev Rudolfa Slánského na schůzi ÚV KSČ 24. – 26. 2. 1951. Slánský posunul dále boj proti kulakům tím, že ho spojil s politickými procesy uvnitř strany, jejichž obětí se sám stal za necelý rok; *Tamtéž*, s. 342.

¹⁸³ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 14, kart. 14, *Zápisy ze schůzí pléna* 22. 9. 1951. Zápis ze schůze OV KSČ, 8. 9. 1951: Úhlavní nepřítel JZD – vesnický boháč.

¹⁸⁴ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 18. 6. 1951; Bílský, Sitař.

tendenčního článku).¹⁸⁵ Avšak i zde se následující chod JZD neobešel bez „vesnických boháčů“. Vstup sedláků do družstev byl motivován různými důvody a zpravidla neodpovídal jejich vlastnímu, svobodnému přesvědčení.¹⁸⁶ V družstvech potom otevřeně kritizovali socialistické hospodaření. Na této kritice se podílely, nebo její podstatnou část utvářely i jiné, výrazné osoby vesnice (a to ať už byly členy družstva, případně i MO KSČ, nebo ne); například v Bohuslavicích nad Vláří doktor práv Cyril Bařinka, rolník a hospodský Cyril Šála nebo bývalý předseda Smolík.¹⁸⁷

Třídní boj postupně zasáhl i vlastní zakladatele, předsedy či spoluzakladatele JZD, kteří se stali pro režim nepohodlní, a tak z nich okresní funkcionáři vytvářeli „třídní nepřátele“ či „vesnické boháče“.¹⁸⁸

Obyvatelé vesnic všeobecně neužívali označení „vesnický boháč“ podle představ vysokých funkcionářů: „*Vesnický boháč, tento název používají lidé jako posměchu, říkají, že i ten nejchudší zemědělec bude v brzku nazván vesnickým*

¹⁸⁵ *Jak na to šli v Bohuslavicích*, Naše pravda, č. 46, 10. 12. 1949, s. 5. Schůze se konala v místním hostinci 18. října 1949. Sedláci seděli odděleně ve výčepní místnosti a slovně zasahovali do jednání. Vše nasvědčovalo tomu, že ke vstupu většiny zemědělců do družstva nedojde. Referentka Ertingerová si vyžádala dodatečné slovo a hovořila o vykořisťování malých zemědělců a jejich strachu ze sedláků, načež reagoval zemědělec Alois Častulík, následovaný dalšími, vstupem do JZD. Přihlášku podepsalo celkem 43 zemědělců.

¹⁸⁶ Důležitý faktor, stejně jako u jiných zemědělců, představoval politický a ekonomický nátlak, především v souvislosti s HTÚP. Dále nedostatek pracovních sil, snaha zabránit výkupu strojů mimo vesnici, rovněž i úpadek vlastního hospodářství, atd.; KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 187–188.

¹⁸⁷ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 3, kart. 3, *III. okresní konference KSČ*, 7. – 8. 4. 1951; Lysáček: „*Zde jsme se dopustili ze strany OV chyby. My jsme tam [v Bohuslavicích nad Vláří] odhalili rozbíječe JZD, vesnické boháče, ale zavčas jsme je nepotrestali. Nechali jsme je řídit před našima očima a tehdejší soudruh Šála, když vystoupil na veřejné schůzi a když prohlásil – ‚Mluvme lidem pravdu, splnění pětiletého plánu znamená zbavení všeho soukromého vlastnictví, ani motyka vám nezůstane!‘ – nevyvodili jsme z toho žádné důsledky.*“ František Sláma nebyl spokojen s výší trestu pro „vesnické boháče“: „*Jako např. Šála v Bohuslavicích dostal jenom 3 měsíce, podobně i Smolík, kterému byla navíc pokuta odpuštěna.*“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 15, kart. 15, *Zápisy ze schůze pléna* 7. 6. 1952. Šála byl z JZD vyloučen za zásobovací přestupky a narušení pětiletého plánu. Na jeho činnost upozornila předsedkyně MNV Kupčíková; SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 307 kart. 185, *Organizační a hospodářské upevňování JZD v okrese (1949, 1951–1959)*. K pořadu pracovní porady vedoucích oddělení JZD na den 27. 4. 1951 konané v Gottwaldově.

¹⁸⁸ Na výborové schůzi JZD Bohuslavice nad Vláří došlo k odvolání Aloise Častulíka z funkce předsedy, ale na členské schůzi bylo v jeho přítomnosti hlasováno pro jeho setrvání. Lysáček to považoval za zastávání se vesnického boháče ze strany členů družstva; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 14, kart. 14, *Zápisy ze schůzí pléna*, 8. 9. 1951. K osobě Františka Mikesky (původně střední zemědělec a člen KSČ); Pecha: „*Jediný poctivý zemědělec, který to myslí s družstvem opravdu dobře je Mikeska, jiní chtějí z družstva jenom těžit.*“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 5. 6. 1951. Za více než rok názor Lysáčka: „*V Divnicích budeme muset vyřešit otázku Mikesky. Za ním stojí všichni zemědělci a je také jediný ze zemědělců, který chce pracovat společně na půdě, přestože je skoro kulak.*“ V diskusi dále pokračoval Sitař: „*Je, nutno soudruzi, abychom zjistili přesně jeho činnost za První republiky a za okupace i všechno pomoci rozhlasu a bleskovek zveřejníme tak, aby sami družstevníci přišli na to, koho mezi sebou mají. Je to zkrátka soudruzi třídní nepřítel a my proti němu budeme bojovat, a když se na třídní boj soudruzi dívají špatně, tak je naší povinností, abychom jim vše řádně vysvětlili.*“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 26, kart. 26, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 25. 8. 1952.

boháčem.¹⁸⁹ Existenci „vesnických boháčů“ a „spekulantů“ v horských oblastech popírali i někteří členové MO KSČ s odkazem na tradiční chudobnost regionu.¹⁹⁰ V případech majetnějších osob se projevilo přirozené uznání jejich statusu ze strany ostatních obyvatel.¹⁹¹

Dne 22. října 1951 vyšly směrnice tří ministrů (národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti) o *úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů*. Směrnice zlegalizovaly možnost vystěhovat celé sedlácké rodiny mimo obec a na jiné působiště. Jejich realizace dostala označení Akce K (kulak).¹⁹² Akce se od začátku setkala s odporem většiny zemědělců, i když převážně bez jejich veřejného vyjádření, kteří vůči postihnutým sedlákům projevili solidaritu a především ti střední uvažovali, nepotká-li je podobný osud.

Vývoj Akce K doprovázely vzájemné rozpory na nejvyšších politických místech. Jednou ze závažných otázek se stalo umístění vystěhovaných rodin a jejich pracovní zařazení.¹⁹³ Hromadná kampaň akce trvala 11 měsíců (říjen 1952 – srpen 1953¹⁹⁴). Jejím prostřednictvím se nepodařilo důrazně třídně rozdělit vesnici. Většina represivních zásahů se uskutečňovala na základě administrativních opatření.¹⁹⁵

V období od října 1951 až do léta 1953 bylo pro vystěhování mimo vlastní domov vybráno v Československu 1 888 „rodinných celků“.¹⁹⁶ Z tohoto počtu minimálně v 1 628 případech došlo k realizaci vystěhování. Skutečný počet přesídlených rodin byl ale pravděpodobně více než dvojnásobný.¹⁹⁷

¹⁸⁹ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 15, kart. 15, *Zápisy ze schůzí pléna*, 7. 6. 1952, F. Sláma.

¹⁹⁰ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 14, kart. 14, *Zápisy ze schůzí pléna* 22. 9. 1951. Zápis ze schůze OV KSČ, 8. 9. 1951. Úhlavní nepřítel JZD – vesnický boháč; R. Výskup na tento názor oponoval tvrzením R. Slánského, že pro znak vesnického boháče není rozhodující výměra a jakost půdy, ale vykořisťování cizí námezdní síly a ovládnutí ostatních rolníků.

¹⁹¹ Jako příklad lze uvést místní organizaci v Haluzicích, jejichž funkcionáři odmítli označit za „vesnického boháče“ obchodníka Mudráka s odkazem na rodinnou tradici; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 15, kart. 15, *Zápisy ze schůzí pléna*, 20. 9. 1952.

¹⁹² „Akce K“, kterou realizovaly bezpečnostní orgány a SÚC od poloviny dubna 1950, byla zaměřena na přesun mužských řádů do devíti klášterů; KAPLAN, K.: *Stát*, s. 118.

¹⁹³ Výsledkem bylo pozastavení akce v dubnu 1952. V srpnu projednával politický sekretariát ÚV KSČ zprávu tří ministrů nazvanou *Soustava administrativních opatření proti vesnickým boháčům*. Zpráva kladla větší důraz na zapojení okresních i místních institucí. Vystěhované rodiny se měly přiřadit k vybraným statním statkům.

¹⁹⁴ Akce K skončila, ale třídní boj pokračoval dál; projevy A. Novotného v letech 1954–1958.

¹⁹⁵ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 358–364, 374.

¹⁹⁶ Celkem se podle K. Jecha jednalo o 8 246 osob (3 246 mužů, 2 722 žen, 1 606 dětí, 672 starých a práce neschopných osob).

¹⁹⁷ Tj. minimálně 16 000 osob (vzhledem k zpravidla vysokému počtu členů selských rodin). Stanovit přesný počet znesnadňuje nedostatečně vedená centrální evidence a zastavení na její práci v létě 1953, přestože Akce K leckde doznívala ještě několik let; BLAŽEK, P. – JECH, K.: *Akce „K“*, s. 10.

Podle protokolárního seznamu čítajícího 1 888 záznamů bylo z gottwaldovského kraje přesídleno 12 rodin. Jedná se o druhý nejnižší počet ze všech osmnácti krajů.¹⁹⁸ Za okres Valašské Klobouky nejsou uvedena žádná jména vztahující se k přesídlení mimo kraj, případně okres, navíc u šesti záznamů není uveden původní okres pobytu vystěhovaných rodin.¹⁹⁹

Je otázkou, proč Gottwaldovsko náleželo mezi kraje s nejnižšími počty postihnutých rodin. Avšak pro Valašskokloboucko tento stav není zcela překvapující. Již na konci roku 1949 bylo totiž v kategorii rozlohy půdy nad 15 ha evidováno pouze 28 hospodářství.

Tabulka č. 5²⁰⁰

Zemědělské závody				
Velikostní skupiny v ha	Počet závodů	Počet samozásobitelů	Rozloha půdy v ha	
			zemědělské	orné
Do 2	1 294	4 728	1 418	1 056
2–5	1 674	7 715	5 708	4 171
5–10	1 416	8 103	10 248	6 745
10–15	234	1 626	3 154	1 878
15–20	24	137	415	202
20–30	1	5	13	11
Nad 30	3	5	137	54
Celkem	4 646	22 319	21 093	14 117

Srovnáním uvedených údajů s tabulkou č. 2, zjistíme, že početně nejstabilnější velikostní skupinu v průběhu roku 1949 představovaly závody menších středních zemědělců o rozloze 5–10 ha.

¹⁹⁸ Nejvíce rodin bylo přesídleno z kraje: Pražského (219), Jihlavského (207), Pardubického (168). Nejméně rodin z kraje: Karlovarského (11), Gottwaldovského (12), Žilinského (16); *Tamtéž*, s. 499–500.

¹⁹⁹ *Tamtéž*; *Protokolární seznam „rodinných celků odsouzených vesnických boháčů“ určených k vystěhování v akci „K“ („Kulaci“) v letech 1951–1953*, K. Jech (ed.), s. 315–498, dále s. 504.

²⁰⁰ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 22, kart. 22, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 15. 12. 1949.

Tabulka č. 6

Zemědělské závody				
Velikostní skupiny	Počet		Vzniklý rozdíl	Rozdíl v %
	Začátek r. 1949	Konec r. 1949		
0,5–5	3 641	2 968	673	18,5
5–10	1 469	1 416	53	3,6
10–20	704	258	446	63,4
20–50	42	4	38	90,5
Celkem	5 856	4 646	1 210	20,7

Naopak především počet závodů větších středních zemědělců a sedláků výrazně poklesl. Příčina tohoto poklesu spočívá v tlaku administrativních opatření. Zemědělci se raději vzdávali soukromého hospodaření nebo jim půda byla nuceně odebrána. Soukromé vlastnictví půdy jednotlivce, společně hospodařící rodiny nebo spoluvlastníků do 50 ha, garantované ústavou z 9. května 1948, bylo porušováno různými formami administrativního nátlaku. Jako v případě stanovení nepříznivě vysokých dodávkových povinností velkým zemědělcům, jejichž nesplnění legalizovalo trestní stíhání na základě jiných zákonů a vyhlášek. Pro diskriminaci a likvidaci určité skupiny obyvatel rovněž posloužila novelizace některých zákonů, které dobou svého vzniku spadají před únor 1948.²⁰¹

Zesílené přesvědčovací akce pro vstup zemědělců do družstev po červnovém usnesení strany a vlády o JZD roce 1952, nezaznamenaly ve většině obcí žádný úspěch. Na konci září narůstal odpor zemědělců v hostětínském, nejmladším JZD, v Brumově se nepodařilo získat ani jednoho zemědělce a účast zemědělců na besedách byla v celém okrese převážně zanedbatelná. Vedoucí tajemník OV KSČ Sitař v těchto souvislostech požadoval intenzivnější třídní boj a konstatoval: „*Staví se nám soudruzi zemědělci proto proti nám, že velká většina zemědělců, ve velké většině obcí jsou v područí kulaků.*“²⁰²

²⁰¹ Výběr ze zákonů:

č. 55/1947 Sb. o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu,

č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu,

č. 126/1946 Sb. o úpravě pachtovného,

trestní zákon soudní č. 86/1950 Sb., trestní zákon správní č. 88/1950 Sb.

atd.; JECH, K.: *Kolektivizace*, s. 62–66.

²⁰² SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 26, kart. 26, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 29. 9. 1952.

Primární úsilí zaměřovali okresní funkcionáři na Brumov. V obci disponoval podstatným vlivem na zemědělce sedlák František Raja,²⁰³ který se aktivně projevoval jako hlavní organizátor odporu proti kolektivizaci. Jaroslav Daněk, pracovník na hospodářském či technickém úseku, dále poukázal na „vesnické boháče“ Stanislava Matějčíka (bývalého hostinského) a Sáblika. Matějčíček přitom nebyl proti práci v družstvu i se svou manželkou, ale přihlášku odmítl podepsat. Určitý vliv na zemědělce proti kolektivizaci měl i bývalý starosta Fojtík, sociální demokrat, který po válce působil jako osídlovací referent v pohraničí, a který dojížděl do Brumova.

Komunista Daněk požadoval přesídlení sedláka Raje mimo Brumov.²⁰⁴ Také v případě Hostětína se zásadní věcí stalo vystěhování sedláků.²⁰⁵ Za vhodnou oblast přesídlení byl zvolen odlehlý Pulčín se čtyřmi volnými staveními a navíc s přibližně 80 ha neobdělávané půdy. Zároveň při obsazení Pulčína sedláky by museli vedoucí komunisté respektovat názor ostatních zemědělců, a tyto přesvědčit o nepřátelství sedláků.²⁰⁶

V rámci Rudimova, kde během druhé poloviny roku 1952 výrazně vzrostl počet družstevníků, se během lednové okresní konference JZD v roce 1953 hovořilo o opačném způsobu: totiž o vystěhování dvou sedláků z tamní samoty Vasilsko a zabránění jejich majetku ve prospěch JZD.²⁰⁷ Jednalo se o sedláka Rudolfa Vernera a v druhém případě zřejmě o Josefa Šika.²⁰⁸ Označení „vesnický boháč“ bylo zrušeno

²⁰³ Vlastník 19 ha půdy, určitý čas byl s jiným hospodářem, Jurčíkem, zařazen k práci v kamenolomu ve Svatém Štěpánu. Poté se jim podařilo získat lepší práci u hrazení bystřin přes vedoucího Skácela, vedle toho pracovali na svých hospodářstvích. Na osobu Skácela se rozhodl zaměřit Jaromír Sitař s cílem jeho uvěznění či minimálně odstavení z jeho pozice; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 23, kart. 23, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 8. 5. 1951.

²⁰⁴ „Raje budeme muset soudruzi vyvést asi ven, jinak v Brumově nikdy nic neuděláme. Pak si zavoláme Šabršulu, Březáčky a Kostky a s těmi si jasně promluvíme a přímo jim odhalíme jejich karty, jak nadřžovali vesnickému boháči apod.“; SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 26, kart. 26, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 29. 9. 1952.

²⁰⁵ Sitař: „V neděli je soudruzi zahájení konference VKS(b), co kdybychom se zavázali, že do neděle získáme Hostětín.“ Reakce Vlčka: „Tam to soudruzi nepůjde, myslím tak dlouho, dokud odtud nevyvezeme kulaky, protože ti jsou daleko lepší organizátoři boje proti JZD, než my jsme.“; *Tamtéž*.

²⁰⁶ Šik: „Museli bychom ale především dobře politicky celou akci připravit, ukázat zemědělcům, kdo je jejich největší nepřítel, aby oni sami pak navrhli jeho likvidaci nebo s ní plně souhlasili a nás podporovali.“; *Tamtéž*.

²⁰⁷ „Již jen několik jedinců zemědělců stojí mimo družstvo a je jen otázka času, aby celá vesnice až na dva vesnické boháče, kteří v obci jsou, stála v družstvu. Nyní zde stojí otázka Vasilska, tj. vystěhování těchto dvou vesnických boháčů a obsazení těchto dvou usedlostí družstevníky.“; SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 304, kart. 184, *II. okresní konference JZD*, 22. 1. 1953, zřejmě F. Sláma.

²⁰⁸ Tedy o hospodáře s vůbec největší rozlohou zemědělské půdy na okrese.

Vernerovi radou ONV 25. března 1953 na popud MNV Rudimova z důvodu tíživé situace hospodářství a jeho nutného připojení k JZD.²⁰⁹

Vedle sedláků postihlo označení „vesnický boháč“ několik desítek osob a jejich rodin (ať už ostatních zemědělců, živnostníků nebo bývalých podnikatelů). Počet se průběžně měnil, přibývala nová nařknutí a především počet klesal na základě podaných odvolání. V případě některých odvolání byly ponechány osoby nadále na seznamech „vesnických boháčů“, ale přesně byly pokládány za „venkovské nebo městské zbohatlíky“, „buržoně“ nebo prostě za „nepřátele lidově-demokratického zřízení“.²¹⁰

Měřítek pro posuzování konkrétní osoby existovala celá řada. Vedle rozlohy půdy a zaměstnávání pracovních sil hrál důležitou roli třídní původ, postoj k panujícímu režimu, jednání v prvorepublikové a válečné době, plnění povinných dodávek, názor širší veřejnosti apod. Svou roli mohly sehrát i osobní nepřátelské vztahy. Místní a okresní funkcionáři mnohdy nebrali ohled na aktuální životní situaci daného jednotlivce. Pro osoby označené za „vesnické boháče“ bylo vedle veřejné dehonestace jejich jména podstatné to, že pozbyly nárok na přidělové lístky pro vázaný trh, což působilo potíže především starší generaci. Označení zasáhlo všechny společenské vrstvy; od bývalého továrníka po drobného zemědělce. Vedle pojmu *označení* se můžeme ve vzájemné korespondenci osob s úřady setkat s pojmy: *titul*, *název* (např.: „*titul vesnického boháče*“, „*zrušení titulu označení vesnickým boháčem*“ apod.).²¹¹

²⁰⁹ SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 756, kart. 451, *Vesničtí boháči (1952–1953)*. Později byla jedna vasilská samota (snad Vernerova) pro nemoc hospodáře převedena do nuceného nájmu MNV, který ji předal do užívání nečlenům družstva, s čímž nesouhlasili družstevníci; SOKA Zlín, f. OV KSC VK, inv. č. 6, kart. 6, *VI. okresní konference KSC*, 13. – 14. 3. 1954.

²¹⁰ Označení „venkovský nebo městský zbohatlík“ se vztahovalo na osoby, které nevlastnily větší rozlohu půdy, ale např. provozovaly živnost. Za „buržoně“ byly považovány osoby, které získaly peněžní kapitál, vlastnily více nemovitostí apod.; SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 756, kart. 451, *Vesničtí boháči (1952–1953)*.

²¹¹ *Tamtéž*; *Příklady z dopisů osob žádajících zrušení označení „vesnického boháče“*:

Václav Divoš: střední zemědělec (Bylnice). Dodávkové povinnosti měl splněny. Podle jeho výpovědi mu příjem z hospodářství stačil jen na udržení domácnosti. „*Proč mám býti na starost vyvrhelem lidské společnosti a terčem posměchu. Já a moje rodina jsme si toho nezasloužili. Snad jest zde osobní zášť jednotlivce a není tu celá veřejnost. Neboť také, že jsem se nenechal někým vykořisťovat, jak se mně stalo.*“ Žádosti bylo vyhověno.

Marie Lišková: manželka mlynáře (Štítná nad Vláří). Provдалa se v roce 1923 na zadlužený mlýn. Manžel byl koncem března 1949 zatčen. Poté určitou dobu vedl mlýn národní správce, který pobíral veškeré příjmy. Po vrácení hospodářství zaměstnávala několik pracovních sil. „*Neznám důvody, jež vedly místní národní výbor k tomu, abych byla označena venkovským boháčem, když pro samu práci při hospodářství nemám čas na jiné věci, jen starati se o včasné a přesné plnění dodávek státu a tím dobrým vedením hospodářství připravila půdu pro lepší život spoluobčanů.*“ Žádosti nevyhověno.

Na základě čtyř souhrnných seznamů „vesnických boháčů“ lze téměř zcela nepochybně sledovat plynulou sestupnou tendenci v počtu osob a v jejich zastoupení celkovou převahu různých živnostníků (téměř, protože seznamy postrádají jednotné vedení údajů, které nejsou vždy kompletní, a seznam č. 2 postrádá dataci). Označení „vesnický boháč“ se vztahovalo i na jiné osoby, které seznamy neuvádějí, ale vedoucí komunisté je tímto způsobem ve svých diskuzích označovali.

- 1. Seznam: Datován k 11. 4. 1952. Počet osob: 82 (z toho 4 ženy). Kromě jména a bydliště nejsou uvedeny další údaje.
- 2. Seznam: Bez datace. Počet osob: 61 (z toho 3 ženy a jméno jedné z nich je přeškrtnuto). Velikostní kategorie 0–5 ha zemědělské půdy: kolem 29 osob (údaje o rozloze půdy nejsou v některých případech uvedeny); bývalí nebo dosavadní živnostníci, řemeslníci²¹² (hostinský, obchodník, papučář, atd.) dále jeden advokát, dva bývalí továrníci, majitel hotelu. Kategorie 5–15 ha: kolem 26 osob; převládají střední zemědělci, živnostníci (převážně hostinští) nebo obojí. Kategorie nad 15 ha: pouze 6 osob; 5 zemědělců, z nichž je jméno jednoho přeškrtnuto a jeden mlynář s hospodářstvím.²¹³
- 3. Seznam: Datován k 10. 12. 1952. Počet osob: 52 (z toho 4 ženy). Údaje o činnosti některých osob chybí; zastoupení zemědělců je maximálně čtvrtinové.

Alois Boženek: 1921–1940 pracoval jako dělník odborově organizovaný, krejčí a drobný zemědělec (Valašské Klobouky). Neobdržel vysvětlení, proč byl vlastně zařazen mezi „venkovské boháče“. „*Živil jsem se a žívím se vždy jen poctivou prací, nikdy jsem nic neprodával, abych se obohacoval na úkor druhého. Žádného kapitálu ani přepychu nemám. [...] S celé mojí poctivé práce mně zbyla jen shnilá noha po koleno, která mně teče už několik let a trpké zklamání. Přesto musím těžko pracovat, abych splnil občanskou povinnost vůči státu, kterou také plním na 100%, za co vlastně trpím takovou potupu na sobě! [...] Patřím mezi nejstarší odběratele Naší pravdy, v které se dočítám skoro každý týden o vesnických boháčích, jak sabotují, neplní dodávky, nemají stav dobytky plánovaný apod. A já to nedělám. Proč jsem do takového koše hozen mezi ty nejhorší, nechci je jmenovat, musel bych psát do nekonečna.*“ Žádosti bylo vyhověno.

Josef Kostka: maloročník (Valašské Klobouky). Téměř šedesátiletý a válečný invalida z první světové války. Dodávky plnil na 100%, cizí pracovní síly nevyužíval. Tvrdil: „*Vesnickým boháčem jsem byl označen jen ze zaujatosti [...].*“ Rada MNV se usnesla 5. prosince 1952 jmenovaného ponechat na seznamu s argumentem hromadění majetku a provozování černého obchodu ze strany jeho manželky.

Cyrl Cobl: bývalý hostinský a majitel hotelu (Brumov). Původem z maloročnícké rodiny. Opakovaně žádal o zrušení označení vesnického boháče. K jeho osobě se ONV 21. května 1953 vyjádřil, že za První republiky: „*Jako funkcionář místní záložny prodával lidem, kteří byli dlužní a nemohli okamžitě platit domky a pole. Občané mu toho nikdy nezapomenou, i když jej dnes někteří litují. Sám je dnes v práci zapojen, přesto vesnickým boháčem musí zůstat za trest alespoň po dobu 1–2 let.*“ ONV rozhodl 9. září 1952 jeho žádosti vyhovět, nicméně v lednu 1953 byl titul obnoven a zrušen až 9. října 1953.

²¹² Z nichž pouze tři jsou vedeni i jako zemědělci.

²¹³ Z těchto největší rozlohou zemědělské půdy disponovali dva rudimovští sedláci: Josef Šik (47,97 ha) a Rudolf Verner (23,78 ha).

- 4. Seznam: Datován k 14. 5. 1953. Počet osob: 35 (z toho 5 žen). Majitelé větších hospodářství nebo zemědělci tvoří přibližně jednu šestinu. Stejně jako v případě 3. seznamu převažují živnostníci.

Začátkem prosince 1952 bylo radám MNV uloženo vyhotovit evidenci osob považovaných za „vesnické boháče“.²¹⁴ Návrhy schvalovala, případně upravovala rada ONV; tak vznikl seznam č. 3. Podaná odvolání protestujících osob, z nichž některé přímo upozorňovaly na definici „vesnického boháče“ v uvedeném článku Rudého práva, vedla k jeho revizi; výsledek představoval seznam z května 1953, snížený o 17 jmen.²¹⁵

²¹⁴ O tom, jak rozpoznat „vesnického boháče“ vyšel v této souvislosti článek v Rudém právu, podle něhož se „vesnický boháč“ nemusel vyznačovat pouze neplněním dodávek, spekulací, sabotáží, odporem k JZD (protože tyto atributy se mohly vztahovat na kterékoli zemědělce) či větší výměrou půdy. Za hlavní kritérium bylo považováno vykořisťování cizí pracovní síly; *Kdo je vesnický boháč*, Rudé právo, č. 303, roč. 33, 13. 11. 1952.

²¹⁵ SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 315, kart. 192, *Seznam vesnických boháčů (1953)*.

5.

Vliv římskokatolického vyznání obyvatel a kolektivizace

Obtížná situace katolické církve po únoru 1948 vyplývala z většinového odporu ze strany hierarchie veřejně projevovat loajalitu komunistickému režimu. Z vnitřních i mezinárodních důvodů odmítla veřejnou dohodu, ale současně nechtěla vést boj, který jí od režimu hrozil a jenž se následně i uskutečnil. Střet totalitní moci s církví proběhl během dvou fází. V první fázi KSC, protože pojímala církev jako politickou instituci, usilovala o získání absolutní mocensko-politické síly. Podřízení církve státu, jejího vymanění z vlivu Vatikánu měla vzniknout národní církev. Citelné poškození katolické církve státní mocí ale nevedlo k získání většiny duchovních a věřících pro ustanovení národní církve. Od dubna 1949 začal stát katolickou církev omezovat administrativními a politickými prostředky. Duchovní představitelé leckdy zažili kruté perzekuční praktiky. Ve druhé fázi od roku 1953 nastal souboj o věřící (zahrnoval již všechny církve), aby se vzdali svého náboženského přesvědčení.

Z morálního hlediska církev nabyla u věřících vysokou hodnotu. Na druhou stranu nemusela projít tak hlubokým rozvratem, kdyby střet s mocí převedla na úroveň vyjednávání. Po tvrdých zákrocích proti církvi neměl stát již zájem o rovnocenné vyjednávání. Vyhlášení loajality církve vůči státu potom nastalo za podmínek, které výhradně určoval panující režim.²¹⁶

V roce 1953 evidoval OV KSC Valašské Klobouky u 95% obyvatel římskokatolické vyznání, necelé 3% představovali ateisté, zbytek ostatní církve. Katolíci byli dále rozděleni na: „*bigotně založené*“ (přes 40%, většinou ženy), „*vlažné*“ (30%) a „*jen matrikové katolíky*“²¹⁷ (25%). Okres tvořilo deset římskokatolických farností.²¹⁸

Část obyvatelstva vyjadřovala své sympatie s utlačovanou církví zvýšenou návštěvností církevních obřadů. Vládní činitele znepokojovalo především dění

²¹⁶ KAPLAN, K.: *Stát*, s. 182–184.

²¹⁷ „[...] kteří nechodí do kostela, přesto však jsou nábožensky založeni.“; SOkA Zlín, f. OV KSC VK, inv. č. 27, kart. 27, *Zápisy ze schůzí byra*, 22. 6. 1953. Zpráva o církevně-politické situaci v okrese.

²¹⁸ Brumov, Valašské Klobouky, Nedašov, Štítná nad Vláří, Francova Lhota, Lidečko, Vlachovice, Újezd, Slavičín, Horní Lhota. Děkanát olomoucké arcidiecéze sídlil ve Štítné nad Vláří, děkanem byl P. Stanislav Dostál.

v oblastech s tradičně silnou religiozitou.²¹⁹ V případě Valašskokloboucka lze uvést celkové hodnocení církevní situace, která byla předmětem zájmu členů předsednictva OV KSČ na schůzi konané 31. března 1952:

„Okres Valašské Klobouky jest znám jako silně nábožensky založený. Zejména po únorových událostech projevuje se mimořádně velká návštěva v kostele, kdy tento navštěvují i osoby, které do kostela dříve nechodily, čímž dávají určitý způsob nesouhlasu s dnešním zřízením. [...]. Otevřeného vystupování, jak již bylo dříve uváděno proti dnešnímu zřízením, které bylo prováděno dříve prostřednictvím „Pastýřských listů“, nyní není, avšak velký vliv na myšlení lidí mají duchovní našeho okresu přes zpovědnice, kterými přenáší to, co nemohou veřejně prohlašovat s kazatelny.“²²⁰

Velmi záleželo na charakteru osobnosti a řečnických dovednostech kazatele; z těchto hledisek vycházela míra jeho oblíbenosti u věřících. Charakter a názorové přesvědčení konkrétního kněze potom formovaly vlastní způsob vystupování před farníky (od otevřené či alegorické kritiky nového režimu po prezentaci výhradně náboženského obřadu) a jednání s církevním tajemníkem a dalšími funkcionáři. Farář P. František Vlk z Valašských Klobouk měl podle okresních funkcionářů největší vliv na ostatní duchovní a informoval o dění na jednotlivých farách olomouckou konzistoř. Se svým kaplanem P. Karlem Bartákem, jedním z nejoblíbenějších kazatelů v okrese, se řadil mezi přední odpůrce komunistického režimu. Největší počet celoročních náboženských obřadů náležel újezdské farnosti; konaly se i ve večerních hodinách. Zde působil farář P. Vladimír Růčka, později provisor P. Valentin Rafaja.

Okresní funkcionáře neuspokojovaly svým působením také laické učitelky náboženství (dosazené v roce 1950 z důvodu nedostatku duchovních). Místo očekávaných „pokrokových dělnických kádrů“, byly na okrese rozmístěny bývalé řádové sestry klášterů, které obhajovaly papeže, církevní hierarchii a výuku náboženství prováděly důsledněji než mnozí duchovní.²²¹

²¹⁹ KAPLAN, K.: *Stát*, s. 62.

²²⁰ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 31. 3. 1952.

Církevní otázka v okrese.

²²¹ *Tamtéž*; jmenována je především slečna Macků ze Štítné nad Vláří, která rovněž spolupracovala s kaplanem P. Josefem Píknou (dokud nebyl předvolán na mimořádnou vojenskou službu).

Církevní zákony a nařízení výrazně omezily autonomii a autoritu církve.²²² Postupně přibýval počet kněží ochotných spolupracovat se SÚC a církevními tajemníky. Nastaly tak podmínky pro formování hnutí „vlasteneckých“ kněží, které vedle odpůrců Vatikánu a hierarchie mohlo zahrnovat i duchovní uznávající tyto autority (na rozdíl od bývalého seskupení „pokrokových kněží“²²³). K upevnění hnutí „vlasteneckých“ kněží i boje proti Vatikánu měla sloužit konference na Velehradě (4. – 6. července 1950), před níž rovněž proběhla mezinárodní konference křesťanských církví v Luhačovicích (1. – 2. července 1950). Záporný postoj duchovních k velehradské konferenci se projevil nejsilněji na Moravě a podle SÚC byla jeho centrem Olomouc.²²⁴

O konferencích bylo s jednotlivými duchovními několikrát jednáno. Jedny z pohovorů se uskutečnily na ONV 26. – 27. června 1950 při příležitosti vyplácení záloh na krytí manka ve farnostech. Následující dny byli knězi navštíveni církevním tajemníkem ONV Ottou Kapustou, zpravidla doprovázeným funkcionáři Fišerem (SÚC) a Vyoralem (KNV). Dotyčný kněz byl vyzván k přítomnosti na konferencích a pouti, a k tomu, aby doporučil věřícím své farnosti účast na velehradské pouti 3. července 1950. Většina duchovních se velehradské konferenci i pouti vyhýbala, protože tyto nebyly schváleny arcibiskupem.²²⁵ Duchovní z velké části vyjádřili během diskusí svá přání a stížnosti. Můžeme v nich sledovat jejich názorová stanoviska, v nichž se odráží atmosféra doby, a některá přímo souvisejí s kolektivizací.

Brumovský farář P. Arnošt Horák veřejně přistoupil ke spolupráci při zakládání místního JZD na schůzi zemědělců konané 18. června 1950.²²⁶ Nabídl se působit v družstvu jako včelař. Následně byl podle faráře příčinou malé účasti

²²² Jednalo se především o zákon č. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní a zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

²²³ Na rozbití vnitřní integrity církve se podíleli „pokrokoví kněží“, zapojeni do tzv. Katolické akce (ustanovena konferencí v Praze dne 10. 6. 1949). Rychlou protireakcí biskupů a Vatikánu se Katolická akce nestala hnutím v rámci církve. „Pokrokoví kněží“ představovali malou sektu a především nástroj pro boj s hierarchií a Vatikánem. Kdežto hnutí „vlasteneckých“ kněží „bylo od počátku koncipováno jako masové.“; KAPLAN, K.: *Stát*, s. 79, 91, 127.

²²⁴ *Tamtéž*, s. 128–129.

²²⁵ Mons. Josef Karel Matocha, olomoucký arcibiskup a metropolita Moravy, představoval pro většinu duchovních silnou a nezpochybnitelnou autoritu. Arcibiskup byl od Velikonoc 1950 internován ve své olomoucké rezidenci; v domácím vězení setrval až do své smrti 2. listopadu 1961; BALÍK, S.: *Církevní procesy*, s. 205.

²²⁶ Na tuto účast kněze reagoval článek v *Naší pravdě*. P. Horák diskutoval s poslancem Kovářem a následně přítomným doporučil vstup do JZD: „*Myšlenkou družstevního hospodaření se zabývá mnoho občanů našeho okresu, je však třeba, aby všichni odhodili zbytky nedůvěry a zařadili se do budování, neboť jedině tak zlepšíme život našich rolníků.*“; *Kněz podporuje JZD*, *Naše pravda*, č. 26, 1. 7. 1950, s. 4.

zemědělců na schůzi výrok Karla Pechy, který prohlásil, že k založení JZD nedojde, pokud nebude zavřeno deset sedláků. Postoj členů místní organizace KSČ vůči P. Horákovi nebyl jednotný; svou osobou vzbuzoval nedůvěru a někteří komunisté přímo požadovali jeho odstranění z Brumova. Loajalita P. Horáka k církevnímu tajemníkovi a dalším funkcionářům dosáhla vrcholu poskytováním informací o P. Vlкови. Obdobně jednal zřejmě i P. Antonín Urban z Lidečka. Oba duchovní pozbyli oblíbenosti u ostatních kněží v okrese a následně v konečném důsledku ztratili důvěru i u stranických funkcionářů.²²⁷ Radikální komunista Pecha potom považoval P. Horáka za „*velkého nepřítele JZD.*“²²⁸

Smířlivě o kolektivizaci uvažoval provisor František Matýsek z Vlachovic a administrátor z Nedašova Antonín Masopust. Poukázali na konzervativnost zemědělců, kteří potřebovali hmatatelný příklad nového způsobu hospodaření v podobě vzorného JZD, které by odstranilo dřinu.

Podle církevního tajemníka Kapusty vypověděl provisor Jan Nedělník z Francovi Lhoty: „*zda-li je socialismus dobrý, dovede si prorazit cestu sám bez jakéhokoli násilí a narážek. Když má někdo jiný názor, nemusí býti ještě špatný člověk.*“ Pevně stál za arcibiskupem Matochou, jeho učitelem. Dále nevěřil v „protistátní činnost“ řádových kněží a biskupů. P. Nedělník byl během roku 1952 ze svého působiště přesunut.

Nejpříměji se k dobovým událostem vyjádřil farář P. Josef Černý z Horní Lhoty. Hovořil o utiskování zemědělců; byly jim zabavovány traktory a mluvilo se o nich jako o „vesnických boháčích“. Poukázal na nesvobodu víry a lepší situaci pro církev spatřoval v její odluce od státu, protože biskupové byli uvrženi do domácího vězení a kněží v kláštorech hlídala policie, která užívala horší metody než gestapo. Nevěřil zinscenovaným církevním procesům. Dále prohlásil, že mír nebude udržen,

²²⁷ Je otázkou, jaký byl skutečný důvod užší spolupráce P. Horáka s církevním tajemníkem a jinými funkcionáři – věřil skutečně v socialismus? Nebo očekával jako protislužbu jistou materiální podporu farnosti (poskytnutí psacího stroje, stavebního materiálu apod.), nebo se jednalo o jiný důvod? U P. Urbana je více pravděpodobné, ne-li jednoznačné, zastávání názoru, že socialismus znamená zvýšení životní úrovně venkovského obyvatelstva. Ve své farnosti usiloval o zlepšení hygienických podmínek sociálně slabých rodin, zvýšení přídělu šatenek a potravinových lístků pro mnohačlenné rodiny, odsuzoval bývalého továrníka Moqueauxe, kritizoval kapitalismus apod.; SOkA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 690, kart. 440, *Církevní politika (1949–1953)*; Získání pro konferenci v Luhačovicích a na Velehradě, Situační hlášení za dobu od 13. 6. do 28. 6. 1950, aj.

²²⁸ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 28. 1. 1952.

protože komunisté bojovali za mír nadávkami a nenávisť, což považoval za komické.²²⁹

P. Černý byl za své působení a názory zatčen a po uplynutí trestu dán na „přeškolení“ (což zřejmě znamená internaci v táboře nucených prací). Kromě něho zasáhlo vězení tři duchovní: P. Vladimíra Růčka²³⁰ (Újezd), P. Františka Půčka (Nedašov) a zřejmě i faráře P. Ignáce Stodůlka (Vlachovice), následně přemístěného do litoměřické diecéze. Předvoláno na mimořádnou vojenskou službu bylo pět kněží: P. František Vlček²³¹ a P. Karel Barták (Valašské Klobouky), kaplan P. Josef Pikna (Štítná nad Vláří), kaplan P. Jan Baščavský a provisor P. František Kostrbel²³² (Slavičín).²³³

Ojedinělé postavení mezi duchovními zaujímá nedašovský farář P. Půček.²³⁴ Jako jediný kněz působil po uplynutí trestu opět na své faře. Nepatřil mezi zatvrzelé odpůrce komunistického režimu, ale šlo mu o uvádění věcí, týkajících se církve a veřejného života, na pravou míru. Jeho nekonfliktnost lze odvodit i z toho, že po návratu z vězení jej okresní funkcionáři hodnotili jako jednoho z nejlepších

²²⁹ SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 690, kart. 440, *Církevní politika (1949–1953)*. Získání pro konferenci v Luhačovicích a na Velehradě, Situační hlášení za dobu od 13. 6. do 28. 6. 1950, aj.

²³⁰ P. Růčka prošel od srpna 1950 výkonem trestu tuhého vězení v délce 11 měsíců na moravském Mírově; SOKA Zlín, f. MNV Újezd, inv. č. 1, kart. 1, *Pamětní kniha obce Újezda od r. 1924 (1924–1955)*, fol. 114–115. P. Růčkovi byl ale i později vyměřen další trest. Od počátku roku 1955 působil v Hradčovicích (tehdejší okres Uherský Brod). V této silně religiózní farnosti právě probíhal soustředěný tlak okresních funkcionářů, zaměřený na potlačení církevní autority a místní kaplani vystupovali vůči státnímu režimu vzdorovitě, což se projevilo i tím, že odmítli propagovat zakládání JZD. P. Růčka napjatou situaci zklidnil. Avšak v dubnu 1959 byl zbaven státního souhlasu k vykonávání duchovního úřadu, vzat do vazby a 23. srpna odsouzen na 10 let věznění za protistátní činnost. V květnu 1960 byl potom propuštěn na amnestii (během druhého věznění tak strávil přibližně 13 měsíců v nesvobodě); podle tvrzení Petra Zemka z Muzea Jana Ámose Komenského v Uherském Brodě.

²³¹ P. Vlček sloužil v období od 1. 12. 1951 do 7. 5. 1954 u pomocných technických praporů; BALÍK, S.: *Církevní procesy*, s. 231. Zde zveřejněný, podle autora neúplný, seznam *Politické procesy s diecézními kněžími z olomoucké arcidiecéze*, uvádí z valašskoklobouckých farností pouze P. Vlka.

²³² P. Kostrbel byl krátce před vojenskou službou nejprve přemístěn do Stupavy (okres Uherské Hradiště). Během vojenské služby, od 1. 12. 1951 do 7. 5. 1954, pracoval 30 měsíců na různých místech v republice; *ThDr. František Kostrbel, administrátor 1954–1959* [online]. Římskokatolická farnost Bystřice pod Hostýnem [cit. 2017-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.farnostbph.cz/index.php/vitonice-knezi/78-thdr-frantisek-kostrbel-administrator-1954-1959>>.

²³³ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 31. 3. 1952, Církevní otázka v okrese.

²³⁴ Více k osobě P. Půčka: KÁŇA, Petr: *Případ faráře Půčka. Události ve farnosti Nedašov v roce 1949 : Se studií Jitky Jonové*, Břeclav 2012. Publikace vznikla na základě autorovi diplomové práce: *Události 50. let ve farnosti Nedašov, případ „Půček a spol“*, Univerzita Palackého v Olomouci – Cyrilometodějská teologická fakulta, Olomouc 2011.

duchovních na okrese.²³⁵ Rovněž lze uvést jeho tvrzení ve vztahu ke státnímu zřízení.²³⁶

Stojí za zmínku, uvést události, které se odehrály v Brumově a Nedašově 21. ledna 1949. Toho dne odpoledne došlo ke krátkému výslechu P. Horáka. Obyvatelé očekávali jeho zatčení státní bezpečností a shromáždili se v počtu asi 200 osob před brumovskou farou. Místní a okolní příslušníci policie dav potlačili – zadržen byl pouze Karel Polách ml., mistr kolářský, a farní kuchařka Marie Daňkova pro údajné telefonické varování P. Půčka.²³⁷ Nedašovský kněz byl posléze vyslýchán pro zneužití vlivu duchovního při svých kázáních. Kolem fary se srotilo asi 400 farníků a následně došlo k použití fyzického násilí na příslušníkovi státní bezpečnosti. P. Půček mohl k živelné situaci pouze přihlížet.²³⁸ Kromě kněze bylo zadrženo několik mužů, kteří prodělali fyzicky kruté výslechy.²³⁹

Po fázi administrativních a politických opatření proti církvi probíhal boj o věřící. Z počtu kolem 20 duchovních v roce 1948 jich zbylo k červnu 1953 na okrese 13, jejichž vlastní obsazení se v některých případech nadále měnilo mimofarními přesuny. V tomto období se duchovní začali vyhýbat veřejným působením (účasti na schůzích, akcích obránců míru či darování krve, atd.) a věnovali se převážně církevním obřadům nebo škole. Vedoucí tajemník OV KSČ Sitař popsal církevní situaci následovně: „*Odstraněním hlavních reakčních kněží zbyl nám tu materiál průměrné kvality. V podstatě loajální občané poslušní arcibiskupa a papeže ve věcech*

²³⁵ SOKA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 31. 3. 1952.

Církevní otázka v okrese.

²³⁶ Na svou obhajobu při soudním jednání v Uherském Hradišti (25. – 27. 5. 1949) mimo jiné uvedl: „*Protože lid za kapitalismu trpěl, pomáhal jsem, kde jsem mohl. V r. 1948 jsem říkal lidem, že jsem rád, že se zbavují dluhů a že lidé i jejich děti chodí lépe oblekáni. Velebil jsem za to režim. Dělníkům, k jejich dotazům jak mají pohlížet na vládu, jsem říkal, že se mají lépe a ať jsou jí proto vděční.*“; KÁŇA, P.: *Případ*, s. 69.

²³⁷ SOKA Zlín, f. MNV Brumov-Bylnice, inv. č. 1, kart. 1, *Pamětní kniha městyse Brumova, založena 1925 (1925–1964)*, fol. 233–234.

²³⁸ Incidentem se v jisté míře dovršily předchozí události. Koncem roku 1948 došlo ke sporu mezi nedašovskými sedláky a rolníky se zdejšími dělníky (resp. bohatšími kovozezemědělci, jakožto samozásobiteli) zaměstnaných v Brumově, kteří požadovali od zemědělců plnění dodávek potravin do závodní kuchyně. Zemědělci se obávali podobných hospodářských kontrol, které již proběhly v Lidči, a Lidečku, navíc dělníci vyhrožovali P. Půčkovi výslechem; KÁŇA, P.: *Případ*, s. 21, 37, 41–44.

²³⁹ Včetně P. Půčka bylo nakonec odsouzeno 15 mužů z Nedašova a Nedašovy Lhoty k celkové době trestu 5 let a 11 měsíců (jednalo se tedy o poměrně nízké tresty). Do výměru se započítala i vazba. V případě P. Půčka, který obdržel nejvyšší dvouletý trest, to znamenalo, že prodělal 19 měsíců tuhého vězení (převážně nebo zcela v plzeňské věznici); *Tamtéž*, s. 70–74.

*církevních, pracujících v současné době pro záchranu nabourané stavby církevní.*²⁴⁰ Duchovní si drželi v tomto období větší odstup při jednání s církevním tajemníkem; jejich hlavním přímluvcem se stal P. Ologara, generální vikář v Olomouci.

Přesuny některých kněží mezi kraji či okresy se funkcionářům příliš nevyplácely, protože většinou byl na okres přidělen z jejich pohledu ještě horší duchovní.²⁴¹ Především se vedoucím komunistům vymstilo odstranění P. Růčka z Újezda. Jeho nástupce P. Rafaja se intenzivně věnoval církevním obřadům i v noci, aby byla zajištěna také účast pracujících, a to ve dnech církevních svátků státem neuznaných. V debatách duchovních potom kněz, pokud se do nich zapojil, zásadně vystupoval proti stranickým nařízením. K jeho přeložení mimo okres nedošlo z důvodu vzbouření farníků a následné intervenci i některých členů KSČ, kteří požadovali jeho setrvání.²⁴²

Prosazování dialektického materialismu místo náboženského přesvědčení v myšlení obyvatelstva nedosáhlo k červnu 1953 prakticky žádného efektu. V kontextu kolektivizace Jaromír Sitař uvedl: *„Církevní otázka je brzdou naší práce, bylo by daleko snažší získávat zemědělce do JZD, kdyby byli vypořádání s otázkou náboženství. Máme příklady takové, že jestliže začneme bojovat proti náboženství, ještě více se nám přimknou a chodí do kostela.*²⁴³

Církevní příslušnost vykazovala i většina členů a kandidátů KSČ na okrese.²⁴⁴ Komunisté převážně přihlašovali své děti do náboženství a výjimkou nebyly ani případy, kdy se děti účastnily obřadů jako ministranti apod. Zejména ženy, některé z nich i jako manželky předních funkcionářů, se nehodlaly náboženské konfese vzdát, byly to právě ony, kdo trval v rodinách na přihlašování dětí do náboženství.²⁴⁵ Staly se

²⁴⁰ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 27, kart. 27, *Zápisy ze schůzí byra*, 22. 6. 1953. Zpráva o církevně-politické situaci v obcích, boj proti tmářství a pověrám, vyučování náboženství na školách, náboženská situace v řadách členů a kandidátů strany.

²⁴¹ Stalo se tak např. při odsunu P. Nedělníka z Francovy Lhoty; *Tamtéž*.

²⁴² SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 25, kart. 25, *Zápisy ze schůzí předsednictva*, 31. 3. 1952. Církevní otázka v okrese.

²⁴³ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 27, kart. 27, *Zápisy ze schůzí byra*, 22. 6. 1953. Zpráva o církevně-politické situaci.

²⁴⁴ K 12. 3. 1953 bylo evidováno celkem 1 794 členů a kandidátů strany. Z tohoto počtu se k církvi hlásilo 1 674 soudruhů a většina z nich preferovala návštěvu kostela před stranickou schůzí. Ve 33 vesnických organizacích, z celkových 47, byli všichni členové a kandidáti příslušníky převážně katolické církve a pouze 24 osob z 791 se řadilo k ateistům. Podobným stavem se vyznačovaly i závodní organizace. V případě aparátu OV KSČ bylo členství v církvi vytýkáno dvěma ženám a u 14 mužů se církevní příslušnost chápala pouze jako samočinné pozůstání bez hlubšího přesvědčení; *Tamtéž*.

²⁴⁵ Tvzení Karla Pechy: *„Já jsem také, soudruzi v rodině mluvil o tom, že děti nebudou chodit do náboženství, ale manželka udělala takový výstup a řekla přímo, že se raději odstěhuje. U nás je soudruzi vůbec náboženská otázka velmi nebezpečná a musíme v tom velmi opatrně postupovat. Mladí, ti se dají soudruzi ještě vychovat, ale u starších, hlavně pak u žen, je to již těžší. Ale i tak to soudruzi*

sice případy, kdy se některým členům strany podařilo manželky přesvědčit, aby děti do náboženství nechodily, ale nakonec měli strach z toho, že by jim sedláci neobdělali půdu, a tak děti do náboženství nadále docházely.²⁴⁶ Akce proti přihlašování dětí do náboženství vykazala značný neúspěch; pro školní rok 1953 bylo do náboženství přihlášeno 97,8% dětí. Zrušení školní výuky náboženství státní mocí nepřicházelo v úvahu, protože jinak by hrozilo její přesunutí do soukromí, na fary, do kostelů a jinam; tedy na místa obtížně kontrolovatelná církevně státními a osvětovými orgány.²⁴⁷

Náboženské přesvědčení se výrazným způsobem podílelo na protikolektivizačním postoji sedláků; respektive v regionálních podmínkách především středních zemědělců. Nadto se samotní členové KSČ na místní úrovni téměř zcela hlásili k náboženské víře a také na okresní úrovni nebyli funkcionáři s náboženskou otázkou vypořádáni jednotným způsobem. Příznačně potom především ženy trvaly s ohledem na rodinné tradice na svobodném vyznání. Vedle toho, že sedláci byli postiženi administrativními opatřeními omezujícími jejich práva a svobody, sledovali ve svém okolí ze strany vedoucích komunistů omezování náboženského života. Jejich protireakce potom následovala třeba v podobě neochoty při pomoci obdělání půdy rodinám, které by nepřihlášily děti do náboženství. Veřejné a ojedinělé agitace duchovních zaměřené na podporu JZD nepřinesly odpovídající výsledky a zřejmě spíše mezi zemědělci vzbuzovaly nedůvěru a rozpaky. Uvedené skutečnosti tudíž oslabily postup kolektivizace kupředu.

*nebude hned, ale za několik roků než to všechno překonáme.“ K přihláškám dětí stranických soudruhů do náboženství dále komunistka Bílská: „A my máme soudruzi konkrétně zjištěno, že i přední funkcionáři jsou ještě stále v církvi a přihlásili svoje děti do náboženství. Když tito soudruzi mají takový postoj, co potom můžeme očekávat od našich soudruhů na vesnici?“.; SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 15, kart. 15, *Zápisy ze schůzí pléna*, 20. 9. 1952.*

²⁴⁶ Jako příklad je uveden komunistka Kapusta – to by bylo pozoruhodné, pokud se jednalo o osobu církevního tajemníka; SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 15, kart. 15, *Zápisy ze schůzí pléna*, 20. 9. 1952.

²⁴⁷ SOkA Zlín, f. OV KSČ VK, inv. č. 27, kart. 27, *Zápisy ze schůzí byra*, 22. 6. 1953. Zpráva o církevně politické situaci.

Závěr

I když po roce 1989 skončila vláda totalitního systému, není bývalý československý venkov, takový jako dřív. Kolektivizace zemědělství nezvratně změnila život na vesnici; po čtyřech desetiletích se předně výrazně oslabil vlastnický vztah k půdě potomků původních zemědělců.

V roce 1948 nově nastolená komunistická diktatura hodlala změnit dosavadní historicko-spoločenská východiska; odstranit malovýrobní hospodářství, nahradit je centrálně řízenou velkovýrobou a potlačit až likvidovat vliv autority římskokatolické církve na obyvatelstvo.

Konkrétní a odlišné znaky projevů kolektivizace na Valašskokloboucku lze sledovat od vesnice k vesnici. Přičemž příznačné je to, že nejsilnější kolektivizační nápor vycházely z OV a ONV, jejichž funkcionáři věřili vždy nezpochybnitelně, někdy zaslepeně, někdy jen pragmaticky, každému prohlášení a nařízení ÚV KSČ. Disponovali mocí, která se při převedení na místní úroveň tříštila; stupeň její intenzity závisel na přístupu členů MNV a MO KSČ.

Jednotliví zemědělci i nezemědělci měli své vlastní důvody, proč vstupovali do JZD nebo mu přenechali půdu. Bezzemky motivovalo vlastnictví záhumnků, střední a velcí zemědělci byli vystavěni zvýšenému ekonomickému tlaku povinných dodávek. Jiným motivem mohlo být zachování strojního družstva nebo zemědělci tušili, že k založení JZD beztak dojde atd. Samotní členové strany se většinou zdráhali poskytnout vlastní půdu JZD a soustavně kolektivizaci nepropagovali. Menšina aktivních komunistů MO postupně poznala, že při přesvědčování je vhodnější se přeorientovat na mladou generaci.

Brumov převyšoval svým významem všechny obce i okresní město Valašské Klobouky. Poválečnou konfiskací rozsáhlého majetku bývalého velkostatku představoval jedinečné místo pro naplnění kolektivizačních ambicí okresních funkcionářů. JZD evidovalo největší počet členů, ale žádného, či minimum, výkonných zemědělců, a to po celou první fázi kolektivizace.

Družstvo v Bohuslavicích nad Vlárí představovalo největší extrém toho, jak členové MNV a JZD prováděli vlastní „kolektivizaci“ v rozporu se vzorovými stanovami a nařízeními strany.

Rychlý přechod na masivní živočišnou výrobu, pro kterou nebyly zabezpečeny vhodné podmínky, vyústil společně s neúměrně vysokými předpisy povinných dodávek v krizi chovu hovězího a vepřového dobytka. Celostátní zásobovací opatření v roce 1951 se přímo dotkla i malorolníků a kovozezemědělců. Celkový výsledek se dostavil v podobě „kvetoucího“ černého trhu.

V rámci Akce K nebyly s největší pravděpodobností mimo okres přesídleny žádné sedlácké rodiny, a to patrně z důvodu poměrně nízkého počtu majitelů s hospodářstvím o výměře nad 20 či 15 ha.²⁴⁸ Nízký počet vlastníků s větší rozlohou půdy lze odvodit z tradičně chudobného, silně členitého reliéfu. Lesní komplexy zabíraly téměř polovinu regionu a větší plochy zemědělské půdy a lesů vlastnili v hojné míře původně singulární spoluvlastníci. V použitých pramenech se potom běžně považoval za sedláka i vlastník kolem 10 ha zemědělské půdy.

Určité osudy některých sedláků či dalších „vesnických boháčů“ tato práce pouze naznačuje (možné vystěhování na pulčínskou samotu, případ F. Raje, vězení C. Šály, atd.).²⁴⁹

V seznamech „vesnických boháčů“ celkově převažovali nejrůznější živnostníci. Již původně nepočtení velcí sedláci byli, jako určitá společenská skupina, zřetelně eliminovaní. Po období relativního klidu v letech 1954–1956 prodělali další ránu v podobě druhé fáze kolektivizace.

Během krize kolektivizace vystoupily zjevně na povrch všechny její destruktivní a negativní výsledky: odchod zemědělců do průmyslové oblasti, přestárlí členové v JZD, opuštěná půda.

Většinový podíl členů MO KSČ hlásících se k náboženské víře není překvapující; vzhledem k silné religiozitě regionu a také k tomu, že komunisté původně ve svých volebních programech slibovali i náboženskou svobodu. Porušením tohoto slibu a následně vyvolaným bojem o věřící narazili na zásadní odpor u obyvatelstva. Přítomnost státní policie na farách poté vzbuzovala mezi obyvateli neklid a obavy o další osud kněží. V případě nedašovského P. Půčka se jedná patrně o jediného valašskoklobouckého duchovního, o kterém vyšla dosud odborná studie, třebaže o době jeho věznění nevíme nic bližšího.

²⁴⁸ Začátek roku 1949: 42 závodů s výměrou 20–50 ha. Konec roku 1949: 28 závodů s 15 a více ha.

²⁴⁹ Bližší informace by snad mohl poskytnout výzkum v archivních fondech jiných archivů, nejlépe doplněný orálním svědectvím.

Do konce roku 1951 byli hlavní odpůrci komunistického režimu, a nejen oni, z řad duchovních odstranění mimo okres (vězněním, internací nebo vojenskou službou). Pouze dva knězi přistupovali k novému režimu s výraznou mírou vstřícnosti. Tito v něm mohli nalézat větší sociální spravedlnost pro nejchudší obyvatele. P. Horák a P. Urban se odchýlili od ostatních duchovních, ale protože měli pravděpodobně jiné představy o naplňování socialistických myšlenek, stali se nakonec pro komunisty podezřelými a nespolehlivými. Mezi názorově vyhrocenými extrémisty na panující režim stáli ostatní duchovní, zaujímající určité neutrální postoje, a kteří se během následného „boje o věřící“ výrazně přiklonili k olomoucké konzistoři.

Opakovaně odsouzeným duchovním se stal P. Růčka. Ačkoli byl během výkonu druhého, desetiletého trestu amnestován, dokládá to skutečnost vyměňování vysokých trestů určitým duchovním i během konce 50. let. A současně také slabinu komunistického režimu, který ve své podstatě stále ovládal duchovní život pomocí represivních a administrativních zákroků.

Příliš ukvapená kolektivizace, bez dostatečného finančního zajištění ze strany státu, byla ve své podstatě založena na nátlakových kampaních a administrativních opatřeních vycházejících z celé řady zákonů a vyhlášek, omezujících či znemožňujících soukromé hospodaření, především větších zemědělců. Obyvatelé vesnic byli konfrontováni s rozpisem povinných dodávek, rozséváním zloby jako nástroje vedeného třídního boje, neustálými agitačními kampaněmi (veřejné besedy, masové propagace, a to s využitím místního rozhlasu, tištěných periodik a bleskovek – někdy v podobě komických karikatur), utlačováním katolické církve. Výsledky činnosti vedoucích komunistů mohli občané pozorovat na reorganizaci MNV, potlačení „vesnických boháčů“, přesunech učitelů a přímém odstranění některých duchovních mimo okres.

Proces kolektivizace na Valašskokloboucku od počátku probíhal nejslabším tempem v rámci Gottwaldovského kraje. Za všeobecné a určující znaky tohoto jevu lze považovat, vedle celostátních obav zemědělců ze zakládání kolchozů, způsobu provádění kolektivizace a jejich negativních důsledků, geografické a teritoriální poměry. Tradičně pevný vlastnický vztah zemědělců k půdě výrazně formovaly obtížné existenční podmínky kopcovitého až hornatého přírodního prostředí. V myšlení a postojích jednotlivce či celé společnosti se potom odrážel silný vliv náboženské konzervativnosti. Náboženské vyznání jako typický rys Valašskokloboucka se výrazným, ne-li rozhodujícím, způsobem podílelo na

nejslabším výsledku při zavádění kolektivizace v rámci kraje. Komunisty deklarované odstranění dřiny a bídy prostřednictvím JZD u menších a středních zemědělců v převážné míře neobstálo – v regionu, který byl pro tento argument přímo předurčen a jemuž se nebránili ani někteří duchovní. A ani nemohlo obstát; z důvodu způsobů a důsledků prováděné kolektivizace, které na vesnicích rovněž zahrnovaly potlačování přirozené autority duchovních provázejících člověka jeho životem od narození až po smrt.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní prameny

Státní okresní archiv Zlín-Klečůvka:

fond ONV Valašské Klobouky (1949–1960), kart. 1, 4, 184, 185, 192, 216, 319, 440, 451, 508.

fond OV KSČ Valašské Klobouky (1948–1959), kart. 1, 3–6, 13–17, 22–28.

fond Farní úřad Valašské Klobouky, *Farní kronika (1825–1947)*, kart. 1.

fond MNV Brumov-Bylnice, *Pamětní kniha městyse Brumova, založena 1925 (1925–1964)*, kart. 1.

fond MNV Haluzice (1946–1959), kart. 45.

fond MNV Újezd, *Pamětní kniha obce Újezda od r. 1924 (1924–1955)*, kart. 1.

Archivní pomůcky

Státní okresní archiv Zlín-Klečůvka:

BITTNER, Ivan: *Okresní národní výbor Valašské Klobouky (1949–1960)*. Inventář, Gottwaldov 1984.

KARKOŠKOVÁ, Alena: *OV KSČ Valašské Klobouky (1948–1959)*. Inventář, Zlín-Klečůvka 2006.

Tištěné prameny

Zpráva Okresního výboru KSČ Valašské Klobouky k výroční konferenci (okresní), Valašské Klobouky 1949.

Noviny

Jiskra Valašskoklobouckého okresu	č. 2, 17. 1. 1953
	č. 1, 10. 1. 1953

Naše pravda	č. 9, 12. 3. 1949
	č. 46, 10. 12. 1949
	č. 26, 1. 7. 1950

Rudé právo	č. 303, roč. 33, 13. 11. 1952
------------	-------------------------------

Literatura

BALÍK, Stanislav: Církevní procesy v olomoucké arcidiecézi. In: STRÍBRNÝ, Jan (ed.): *Církevní procesy padesátých let, Sborník příspěvků z konference pořádané 21.–22. 5. 2002 v Praze, Kostelní Vydří 2002*, s. 200–241.

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. 8, Ostrava 1982.

BITTNER, Ivan: Okresní národní výbor Valašské Klobouky 1949–1960. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, sv. 7, Gottwaldov 1985, s. 103–147.

BLAŽEK, Petr – JECH, Karel: *Akce „K“ : Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*, Praha, 2010.

BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008.

FEIERABEND, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary 2007.

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2005.
JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008.

KÁŇA, Petr: *Případ faráře Půčka. Události ve farnosti Nedašov v roce 1949 : Se studií Jitky Jonové*, Břeclav 2012.

KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti 1948–1960. Část druhá: Venkov*, Praha 2012.

KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Praha 1993.

KUKULKA, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Historický místopis Valašskokloboucka 1848–1960*, Olomouc 1974.

NEKUDA, Vladimír (ed.): *Zlínsko*, Brno 1995.

POKLUDA, Zdeněk: K otázce rozkladu velkostatkářského pozemkového vlastnictví na Gottwaldovsku. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, sv. 1, Gottwaldov 1979, s. 7–32.

PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992: 2. díl období 1945–1992*, Brno 2009.

ROKOSOVÁ, Šárka: *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: *Securitas imperii*, č. 10, Praha 2003, s. 147–194.

ŠAMPOLÍKOVÁ, Hana: *Vývoj kolektivizace zemědělství v regionu Valašskokloboucka (ve třech etapách: 1949–1953, 1954–1955, 1956–1960)*. Pedagogická fakulta v Ostravě, katedra historie, Ostrava 1987.

ŠPICÁK, Milan: Východomoravská vesnice na úsvitu socialismu. K počátkům kolektivizace vesnice na území bývalého kraje Gottwaldov. In: *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity*, sv. G 27, Brno 1983, s. 55–85.

ŠPICÁK, Milan – POKLUDA, Zdeněk: K počátkům kolektivizace vesnice na Valašskokloboucku. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, sv. 4, Gottwaldov 1982, s. 73–92.

Elektronické zdroje

ThDr. František Kostrbel, administrátor 1954–1959 [online]. Římskokatolická farnost Bystřice pod Hostýnem [cit. 2017-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.farnostbph.cz/index.php/vitonice-knezi/78-thdr-frantisek-kostrbel-administrator-1954-1959>>.

Seznam příloh

Příloha 1

Mapa okresu Valašské Klobouky (1949–1960).²⁵⁰

Příloha 2–7

Vesnické bleskovky a výzvy.²⁵¹

Příloha 8

Bleskovka Haluzic.²⁵²

Příloha 9

Obálka *Jiskry Valaškokloouckého okresu* ze dne 10. 1. 1953.²⁵³

Příloha 10

Ukázka výměru povinných dodávek na rok 1953.²⁵⁴

Příloha 11

Potravinové lístky.²⁵⁵

²⁵⁰ ŠTROBLÍK, Vladimír: Správní vývoj Zlínského okresu po roce 1848. In: NEKUDA, V.: *Zlínsko*, s. 375.

²⁵¹ SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 959, kart. 508, *Ostatní materiál: bleskovky, výzvy, informační letáky,...* (1952–1959).

²⁵² SOKA Zlín, f. MNV Haluzice, inv. č. 149, kart. 45, *Bleskovka: kritika předsedy MNV (1953)*.

²⁵³ Jiskra Valaškoklobouckého okresu, č. 1, 10. 1. 1953.

²⁵⁴ SOKA Zlín, f. MNV Haluzice, inv. č. 75, kart. 45, *Povinné dodávky (1953)*.

²⁵⁵ SOKA Zlín, f. ONV VK, inv. č. 963, kart. 508, *Potravinové lístky (Nedašova Lhota, neupotřebené potravinové lístky pro měsíc srpen 1951)*.

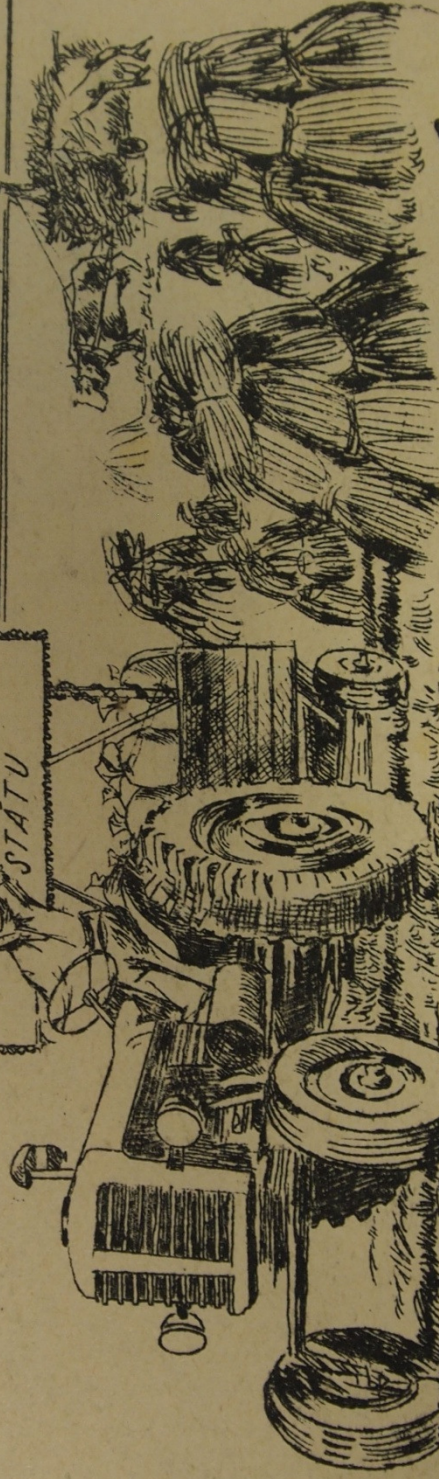
Příloha 1



VOLIT mezi JZD a SOUKROMÝM HOSPODŘENÍM
& JE VOLIT MEZI TRAKTOREM a KRAVKAMI,
& MEZI LÁNY a PARCELAMI,
& MEZI NOVÝM A ODUMÍRAJÍCÍM!?

JEZD
PRVNÍ OBILÍ
STATU

NA ŠEPTAVÁČŮM - ROZVRATNÍKŮM
NEVĚŘTE!



ŠZAKLADEJTE DALŠÍ A NOVÁ JZD

NOVÉ JZD V DIVNÍCÍCH

Včera 30. července bylo založeno v obci Divnice jednotné zemědělské družstvo.

Je ustanující schůzi byl zvolen za předsedu JZD Frant. Frant, čís. 66, výkonný rolník o výměře 5,88 ha.

Do JZD v obci Divnice vstoupilo celkem 30 výkonných rolníků a další menší zemědělci.

Celkem vstoupilo 49 členů, kteří ludou společně hospodařit na 181 ha zemědělské půdy.

JZD přebere také další dispoziční půdu v obci ke společnému obnospodařování.

Je to další většinové JZD po obci Křekov na Valašskokloboučku.

SOCIALISACI VESNICE K BLAHOBYTU V NAŠI KRÁSNÉ VLASTI

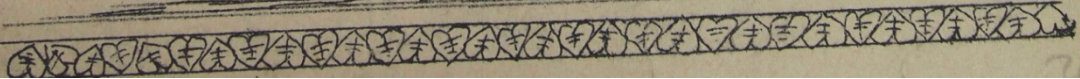


DENNĚ NOVÁ JZD
v našem kraji i okrese

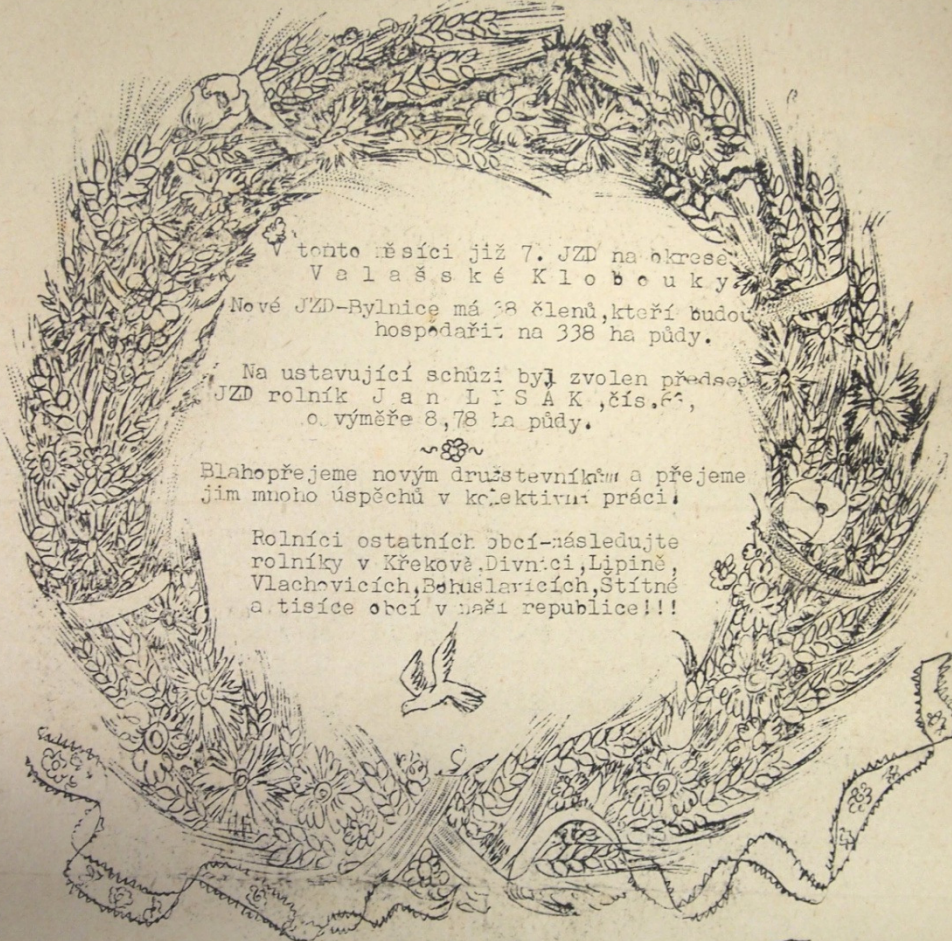
NEVÁHEJTE
SE ZALOŽENÍM JZD VE
VAŠÍ OBCI.

NOVÉ JZD NA VALAŠSKOKLOBOUCKU

JZD-Křekov	58 členů	190,14 členské půdy
JZD-Divnice	51 členů	184,32 ha členské půdy



DALŠÍ JZD BYLNICE



V tomto měsíci již 7. JZD na okresě
Valašské Klobouky
Nové JZD-Bylnice má 38 členů, kteří budou
hospodařit na 338 ha půdy.

Na ustavující schůzi byl zvolen předseda
JZD rolník Jan Lysák, čís. 62,
o. výměře 8,78 ha půdy.

Blahopřejeme novým družstevníkům a přejeme
jim mnoho úspěchů v kolektivní práci!

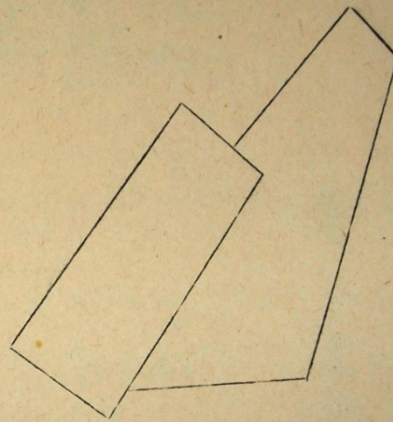
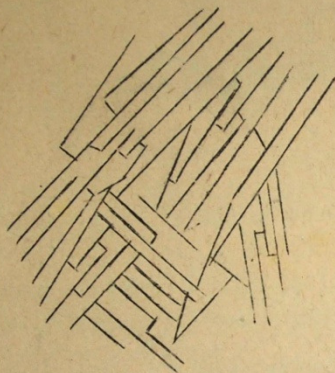
Rolníci ostatních obcí-následujte
rolníky v Křekově, Divněci, Lipině,
Vlachovicích, Bohuslavicích, Stitné
a tisíce obcí v naší republice!!!

POKROKOVÍ ROLNÍCI
rozhodli o velkém rozmachu
družstev

Příloha 6

To ví dnes už přece každý, že jsou meze na obtíž,
rozorejte ty své nudle, budeme mít k sobě blíž!

Hospodářsko T echnická Ú prava P ůdy



je prvním krokem ke zvýšení rostlinné výroby,
odstraňuje dřinu a přináší úlevu v práci nebo umožňuje použití
mechanizačních prostředků.

Většina majitelů půdy ve Valašských Kloboukách souhlasí s HTÚP.
HTÚP ve Valašských Kloboukách bude provedena! Už se kolíkuje!

J a k b u d e v y p a d a t H T Ú P
v e V a l a š s k ý c h K l o b o u k á c h ?

To se dovíte na

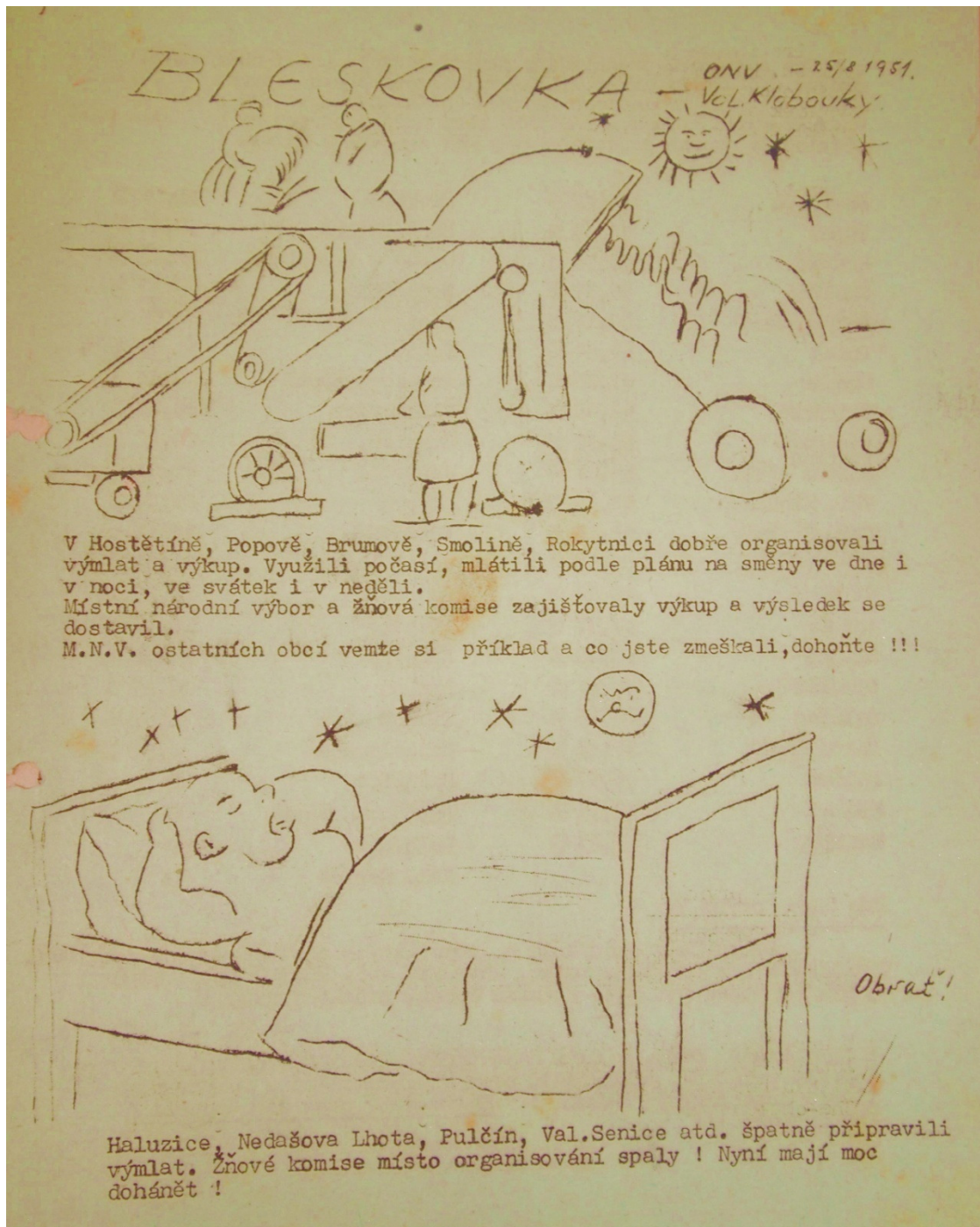
veřejné schůzi 28. srpna 1952,

v 19.30 hodin v sále Besedy ve Valašských Kloboukách.

Z e m ě d ě l c i ! P ř i d ě t e v š i c h n i !
Veřejná schůze se koná i v tom případě, že bude v uvedené době
vypnut elektrický proud.

HTÚP HTÚP HTÚP HTÚP HTÚP HTÚP HTÚP HTÚP HTÚP

Příloha 7





HALUZICE

při vyhlášení závazku .
při "Haluzické výzvě":

"Všechny žňové práce včetně vý-
mlatu a výkupu zvládneme za
21 dnů. K dodržení tohoto term-
ínu budou plně využívány d v i
mláticí soupravy ve dne i
v noční době! "

HALUZICE

při plnění závazku:

14. srpna 1953

v ý m l a t = 6%
(v noci se nemlátí!)

v ý k u p = 0

A ta druhá mláticí souprava, jak
je uvedeno v "Haluzické výzvě",
to bude asi ta mláticí souprava
u pana Váni, venkovského boháče
v Lipové, při které pilně pomáhá
p. Nábělek - pan předseda MNV Ha-
luzice.

Pan předseda MNV Haluzice Nábělek
má snad patronát nad venkovským boháčem
panem Vánou z Lipové?

NEBERTE SI PŘÍKLAD Z PANA PŘEDSEDY
MNV HALUZICE - NESTARÁ SE O ŽŇ
V HALUZICÍCH !



05551
Národní knihovna
Olomouc
 2 1953
 OKRESNÍ NÁRODNÍ VYBOR
 VE VAL KLOBOUKÁCH
 5.1-49

Jiskra



OLOMOUČ
 UNIVERZITNÍ KNIHOVNA
 Poštovně pařalované

10. ledna 1953	Valašskoklobouckého okresu	čís. 1
----------------	----------------------------	--------

Cena 50 hal.
 209.554 / (1953) 4747 20. února 1956

Po vzoru sovětských kolchozníků do boje za novou vesnici, za socialistickou zemědělskou velkovýrobu!

Tak zní heslo okresní konference JZD našeho okresu, která se bude konat 22. ledna 1953 ve Val. Kloboukách. Konference bude přehlídkou úsilí na úseku socialisace vesnice. Družstevníci z celého okresu budou hodnotit práci svého JZD za uplynulý rok. Navzájem si vymění zkušenosti získané v práci během roku, ukáží sebekriticky na nedostatky a chyby, kterých se dopouštěli, pochlubí se dobrými výsledky práce. Dobrá diskuse na okresní konferenci přispěje značně k dalšímu budování JZD v našem okrese. Okresní konference JZD zhodnotí práci našich JZD, za uplynulý rok, vytyčí úkoly v socialisaci pro poslední rok první pětiletky.

V JZD našeho okresu probíhají právě členské schůze, na kterých družstevníci zvolí delegáty na okresní konferenci JZD. Budou vysláni nejlepší družstevníci, připraví si věcné diskusní příspěvky. Delegáti konference JZD, budou volit delegáty na I. celostátní sjezd družstevníků, který se bude konat dne 14. a 15. února 1953 v Praze. Řádná příprava JZD našeho okresu na okresní konferenci a četné závazky družstevníků k II. okresní konferenci a k I. celostátnímu sjezdu družstevníků, budou jistě působit tak, aby konference JZD dala podněty k dalšímu budování socialistické vesnice v našem okrese. Sláma.

Vzorný postoj členů Myslivecké společnosti v Rudimově k socialisaci vesnice

Za splnění úkolů daných ÚV-KSČ a vládou o rozšíření členské základny JZD v Rudimově zapojili se všichni členové lidové myslivecké společnosti. Členové naší myslivecké společnosti, držitelé půdy, přistoupili za členy a zapojili se též do přesvědčovací akce a dosáhli dobrých výsledků. Získali 15 nových členů s půdou a zapojili se do přesvědčování členů JZD, aby přijali provozní řád JZD III. typu. Budou členové Mysliveckých společností ostatních obcí našeho okresu následovat vzorný příklad Rudimovských? Lovu zdar!
 L. Plášek.


Jak vesnický boháč chápe úlohu státních orgánů v lidově demokratickém státě

Úřadovnu okresního plnomocníka ministerstva výkupu ve Val. Kloboukách navštívil p. Viktor Váňa z Lipové se žádostí, že mu bylo zabaveno prase, které doma porazil. Příslušníci veřejné bezpečnosti, postupovali správně, poněvadž pan Váňa neměl povolení, k provedení domácí porážky a také toto povolení nemohl obdržet, poněvadž dodávkový úkol vepřového masa neměl dosud na 100% splněn. Vesnický boháč

Všechny potíže odstraní JZD

Jsme na prahu pátého roku první pětiletky, který přináší nové úkoly zemědělcům. Rozpis dodávek se až dosud prováděl tak, že byly ve většině případů zatíženy dodávkou ti rolníci, kteří měli malé usedlosti, početné rodiny a málo pracovních sil. Bylo v mnoha případech prosazováno a uplatňováno strýčkovství. Toto vše bude odstraněno tím, že dodávky budou rozepsány podle velikosti závodů ve všech produktech, tak jak tomu bylo dosud u vajčiek. To znamená, že čím více zemědělec vyrobí, tím lépe pro něj. Zde se nám jasně rysuje, kdo bude mít možnost více vyrábět a to jak ve výrobě živočišné, tak i ve výrobě rostlinné. Jsou to JZD, která na secelých pozemcích plně využijí stroje.

Práce v JZD správně organizovaná na základě celoročních výrobních plánů, dodržení agrotechnických lhůt, správné hnojení dává JZD možnost snadného plnění dodávek v rostlinné výrobě. Rovněž v živočišné výrobě při společném ustájení krav, řádným krmením, ošetřováním a uplatňováním zkušeností s. Maliniové docílí JZD daleko vyšší užitkovosti. Zbytečně se utěšují soukromě hospodařící rolníci v Rudimově, kterých je pouze hrstka, že dodávky budou jen málo větší u soukromého sektoru jak v JZD. Je se třeba dívat trochu dál. Bude-li výhodnější hospodaření kolektivní nebo soukromé, to se uvidí koncem r. 1953. Ukáže se nakolik zemědělci nebudou moci splnit dodávky, kolik jich nezaplatí daně, které novou úpravou přicházejí v platnost od 1. ledna 1953. Proto soukromě hospodařící rolníci v Rudimově neutěšujte se naděje, že se Vám bude lépe hospodařit, jak v JZD. Myslete snad, že když to nepůjde, že vstoupíte také do JZD a všechna starost bude dolu. To už asi nepůjde tak lehce, aby dnes jedni tlačili káru do kopce a pak se chtějí svést i ti, kteří netlačili. Dnes máte ještě možnost se zapojit do budování socialistického Rudimova, zbavit se velkých starostí, všechny potíže budou snadněji řešitelné společným hospodařením. Cesta k lepšímu, šťastnějšímu a radostnějšímu životu nás všechny vede přes JZD. Tato slova platí pro všechny malé a střední rolníky našeho okresu, je třeba, aby všichni rolníci po vzoru rolníků z Kroměříže, Hodonína a Gottwaldova vstupovali do JZD.
 Antonín Matouch.


MINISTERSTVO VÝKUPU
V Ý M Ě R
POVINNÝCH DODÁVEK MLÉKA A VAJEC
NA ROK 1953

SERIE: 12/18 ČÍSLO: 0/4

Pro hospodářství Švehlák Dalj (jméno a příjmení odpovědné osoby)
 v obci Holusice čp. 4 okres Val. Klobouky

se podle zákona ze dne 30. října 1952, č. 56 Sb., o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků, a podle prováděcích předpisů k němu vydaných vyměřují povinné dodávky mléka a vajec na rok 1953 takto:

A. MLÉKO (v litrech o základní tučnosti):

zemědělská půda v ha	norma na 1 ha	dodávka celkem	ROZDĚLENÍ DODÁVKY NA ČTVRTLETÍ			
			I.	II.	III.	IV.
5,52	300 l	1660 l	430 l	400 ks.	430 l	400 l

počet krav 1 kravu	norma na 1 kravu	dodávka z krav	počet jalovic 1 jalovici	dodávka z jalovic	dodávka celkem	ROZDĚLENÍ DODÁVKY NA ČTVRTLETÍ				
						I.	II.	III.	IV.	

Poznámka pro případ povolení dodávky ovčího sýra:

1) vyplňuje se jen u členů JZD a jednotlivě hospodařících rolníků s výměrou zemědělské půdy nad 2 ha.
 2) vyplňuje se jen u členů JZD a jednotlivě hospodařících rolníků s výměrou zemědělské půdy do 2 ha.

B. VEJCE-SLEPIČÍ (v kusech):

orná půda v ha	norma na 1 ha	ROZDĚLENÍ DODÁVKY NA ČTVRTLETÍ			
7,41	240 ks.	I.	II.	III.	IV.
	820 ks.	188 ks.	500 ks.	132 ks.	

Mléko na povinnou dodávku podle tohoto výměru jste povinen dodat mlékárně v
 Vejce na povinnou dodávku podle tohoto výměru jste povinen dodat výkupnímu podniku v
 sběrně

Dodávku mléka jste povinen splnit podle čtvrtletí, jak je určeno ve výměru, v jednotlivých čtvrtletích pak podle měsíců, jak stanoví okresní plnomocník ministerstva výkupu v dohodě s místním národním výborem.
 Dodávku vajec jste povinen splnit podle čtvrtletí, jak je určeno ve výměru, v jednotlivých čtvrtletích podle procent vyhlášených pro každý měsíc.

Proti nesprávnému vyměření povinných dodávek je přípustné odvolání. Odvolání se podává písemně u okresního plnomocníka, a to do 7 dnů po doručení výměru. Odvolání nemá odkladný účinek. Za nesplnění povinné dodávky v určených lhůtách nesete zákonem stanovenou odpovědnost.

v **Válašské Klobouky** 23. února 1953 dne..... 195.....



[Handwritten signature]

.....
 podpis okresního plnomocníka



MINISTERSTVO VÝKUPU

SERIE: 12/08

ČÍSLO: 8/4

VÝMĚR

POVINNÝCH DODÁVEK ZRNIN, BRAMBOR, SENA, SLÁMY, MASA A VLNY
NA ROK 1953.

Pro hospodářství

Svehlák Bělá

Haluzice

v obci čp. okres

(jméno a příjmení odpovědné osoby)

se podle zákona ze dne 30. října 1952, č. 56 Sb., o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků, a podle prováděcích předpisů k němu vydaných vyměňují povinné dodávky níže uvedených zemědělských výrobků na rok 1953 takto:

Povinná dodávka zrnin (s výjimkou rýže), brambor a slámy se vyměňuje z ha orné půdy.
Povinná dodávka masa a sena se vyměňuje z ha zemědělské půdy.
Povinná dodávka vlny se vyměňuje z očekávaného počtu ovčích bravu k 31. XII. 1952.

A. ZRNINY (v kg):

ZRNINY CELKEM	PŠENICE		ŽITO	JEČMĚN		JEDLÉ LUŠTĚNINY		Ostat. zrniny
	norma na 1 ha	dodávka		norma na 1 ha	dodávka	norma na 1 ha	dodávka	
160 kg 510kg								

Dodávka pšenice, žita, ječmene a jedlých luštěnin musí být splněna v množství stanovených tímto výměrem, dodávka ostatních zrnin v druhích podle volby dodavatele.

Kromě toho se stanoví povinná dodávka rýže z osevní plochy ha podle normy q z 1 ha celkem q.

B. BRAMBORY, SENO, SLÁMA (v kg):

BRAMBORY CELKEM		Z TOHO V MĚSÍCI		SENO		SLÁMA	
norma na 1 ha	dodávka	červen	červenec	norma na 1 ha	čdávka	norma na 1 ha	dodávka
400kg	1280kg			51kg	170kg	8kg	25kg

C. MASO (v kg):

MASO CELKEM		Z toho		ROZDĚLENÍ DODÁVKY NA ČTVRTLETÍ					
		VEPŘOVÉ		OSTATNÍ		Druh			
norma na 1 ha	dodávka	norma na 1 ha	dodávka	dodávka		I	II	III	IV
105kg	580kg	45kg	250kg			192	122	104	162
						73	47	37	93

Dodávka vepřového masa musí být splněna v množství stanoveném tímto výměrem, dodávka ostatního masa v druzích podle vyhlášky ministerstva výkupu.

D. VLNA OVČÍ (v kg):

Druhy	BERANI		OVCE		ROČKY		DODÁVKA CELKEM	Rozdělení podle lhůt do 30. VI. de 20. XII.
	kusů	norma	kusů	norma	norma	dodávka		
Jemno- vlnné								
Polohrubo- vlnné								
Hrubo- vlnné								X

Zrniny, brambory, seno a slámu podle tohoto výměru jste povinen dodat do výkupního skladu v Slavičín, vlnu do výkupního místa v Slavičín.

Dodávky zrnin, brambor, sena a slámy musí být plněny zásadně ihned při sklizení, rovnoměrně podle jejího průběhu tak, aby byly splněny nejpozději ve lhůtě stanovené pro ukončení výkupu v okrese. Z celkové dodávky brambor jste povinen dodat v měsíci červnu, červenci a srpnu množství stanovená ve výměru. Dodávky masa jste povinen splnit podle čtvrtletí, jak je určeno ve výměru, v jednotlivých čtvrtletích pak podle měsíců, příp. týdnů, jak stanoví místní národní výbor. Dodávku vlny jste povinen splnit ve lhůtách podle tohoto výměru. Jste dále povinen i po splnění povinné dodávky podle tohoto výměru prodat státní veškerou vlnu; za vlnu prodanou státní nad povinnou dodávku budou poskytnuty zvláštní výhody. Proti nesprávnému vyměření povinných dodávek je přípustné odvolání. Odvolání se podává písemně u okresního plnomočnicka ministerstva výkupu, a to do 7 dnů po doručení výměru. Odvolání nemá odkladný účinek. Za nesplnění povinné dodávky v určených lhůtách nesete zákonem stanovenou odpovědnost. Odvolání nemá odkladný účinek. Za nesplnění povinné

23. února 1953

Valašské Klobouky

195

dne

podpis okresního plnomočnicka



Příloha 11

